

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

ויחי תשט"ז

דרוש התעוררות מוסר לימי השובבי"ם

בשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד

- הצדיקים קודם פטירתן יש להם כח השפעה גדול לתלמידיהם •
- לאחר פטירת יעקב אבינו התחיל שעבוד הרוחני • צרות ושעבוד הגשמי תלוי בירידה ברוחניות • ענין גלות וגאולת מצרים, הוא מקור להתחזקות במלחמת היצר • יעקב "חבל" נחלתו: כמו החבל מונענין מצד אחד עד קצה השני כן בני ישראל מקושרין עם האבות הקדושים • אל תזכר לנו עונות ראשנים, כי עיקר האשמה הוא על "ההתחלה" • החיוב להתרחק ממסיתים ומדיחים • אסור לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים • במדרש: הקב"ה אומר "בכו והתפללו לפני" ואני מקבל. כשהאדם אנוס ביד יצרו העצה לבכות ולהתפלל להשי"ת • אין להתייאש מגודל השפלות רק לצפות לתשועת ה' •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו איך רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראלי לא יעשו עוולה, וכבר נאמר ואל תשפן באהל'ך עוולה (איוב יא. ד.).

צו מנדב זיין לרגל א שמחה א יאָרצייט רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס רב (57 מינוט) ★ ★ ★ ★

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך #220
פאר הערות דרוק 3

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→1→1216

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (דאנערי): #1700 845-366-2793

• ברכת מזל טוב •

הר"ר ליפא ווייס הי"ו

אשר עומד לימיננו זה רבות בשנים, וידיו רב לו לזכות את הרבים בהפצת הקונטרסים בעיר לאנדאן הבירה יצ"ו
לרגל נישואי בתו שתחי' ע"בג החתן יושע העשיל נ"י בהר"ר חיים מאיר ברים הי"ו
בברכה מרובה, מערכת לשון קדשו

הרב יוסף הערש וויינשטאק שליט"א
לרגל הולדת נכדתו אצל בנו הר"ר ישראל חיים הי"ו
יזכה לגדלה ולחנכה לתורה לחופה ולמעשים טובים

הר"ר יואל לעבאווויטש הי"ו (בן ר' שלום)
לרגל נישואי בתו הכלה - ע"בג החתן אהרן שלום נ"י
בן הר"ר יעקב אליעזר בראווער הי"ו

הר"ר יושע הערש גרינפעלד הי"ו
לרגל הולדת בנו למזל טוב
יזכה לגדלו ולחנכו לתורה לחופה ולמעשים טובים

הר"ר ברוך יאקאבאווויטש הי"ו
לרגל נישואי בתו הכלה - ע"בג החתן הערשל נ"י
בן הר"ר אברהם אלי' ישראל מעזעי הי"ו

ברכת רבינו יחול על ראשם, זכות לימוד תורה דרבים זכות רביה"ק זי"ע יגן עליהם,
ויזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים, ע"ד ישראל סבא, לעטרת תפארת אבותם.

• יהם יעלו לזכרון •

הבחור החשוב המופלג בתורה ויראת שמים
הבחור מרדכי דוב ע"ה
בן הר"ר יואל בנימין אלמר נ"י
נפטר ו' חנוכה, א' טבת תשפ"א לפ"ק
נא להזכיר שמו בשעת הלימוד

הרה"ח מרביץ תורה לעדרים מ"ה שנים, וחור במורא מקדש,
וכיבד את ה' מגורנו, מצות ה' עשה בשמחה והתלהבות, גו
נתן למכים בעיה"ק ירושלים למען קדושת השבת
מוה"ר יצחק חיים ז"ל ביקעל
בן רבי יוסף אליהו ז"ל
נפטר י"ט טבת תשע"ו

האשה החשובה והצנועה, עסקה בצדקה וחסד ובהבטת אורחים,
ולעשות רצון צדיק לטובת "קרית יואל" מתנות רב טוב והמוסדות הק'
מרת יענטל דבורה ע"ה בראווער
בת הרה"ח ר' יהודה הכהן ראזענבערג ז"ל
אשת הרה"ח ר' משה מוכי' שליט"א
נפמרה ט"ז טבת תשע"ח לפ"ק

האשה החשובה, אשה יראת ה' היא תתהלל
מרת חוה ע"ה ב"ר משולם צבי ז"ל
יאקאבאווויטש
אשת הרה"ח ר' אברהם ז"ל
נפמרה כ"א טבת תשע"ט לפ"ק

לזכות זאב בן יוטא רעכיל בלומא - ולע"נ הר"ר קלנימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

KolSatmar.com

א

קושיזות וזקדוקים בתחילת הפרשה

ברש"י מביא ב' טעמים על סתומת הפרשה:

[א] דכשמת יעקב נסתמו עיניהם ולבם מרת השעבוד - ב] שביקש לגלות הקץ ונסתם ממנו

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה, ויהי ימי יעקב שני חייו שבע [שנים] וארבעים ומאת שנה.

זאגט רש"י, למה פרשה זו סתומה. [לפי] שכיון שמת יעקב, נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד. דבר אחר, ביקש יעקב לגלות את הקץ, ונסתלקה ממנו שכינה².

ב

ובמדרש יש עוד טעם שלישי, מפני שסתם ממנו כל צרות שבעולם

אין מדרש רבה שטייט נאך א פשט³, א דריטער, [וואס] דעס ברענגט שוין נישט רש"י. דבר אחר - די צוויי [פשטים שהביא רש"י] שטייען אין מדרש, און דערנאך [שטייט דבר אחר] - מפני שסתם ממנו כל צרה.

ג

קושיא א

על הטעם הראשון דכשמת יעקב התחיל השעבוד, קשה בדמיון אחר אמרו דכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא התחיל השעבוד, ובפרט דכל זמן שיוסף קיים לא התחיל השעבוד, וגם מסביר אי אפשר לומר דהתחיל השעבוד בחיי יוסף הצדיק שהיה מלך במצרים

דער אמת, לאמיר זען.

א) דער ערשטער פשט איז לכאורה הפלא ופלא, [ווי] זיי פרעגן דאך שוין אלע, ווי קען דאס זיין [אז] כשמת יעקב האט זיך שוין אנגעהויבן דער שעבוד. [והרי] אויסערדעם וואס שטייט כל זמן שאחד מן השבטים קיים איז לא התחיל השעבוד, דער שעבוד איז געווען [נאך] פ"ו שנים⁴ [האחרונים], דער שעבוד מצרים. [אויסערדעם איז דאך] איבערהויפט ווילאנג יוסף הצדיק איז געווען [איז דאך אוודאי נישט געווען קיין שעבוד, שהרי] ער איז דאך געווען א מלך.

^א ברש"י (מד, כח): ויחי יעקב. למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם. דבר אחר, שביקש לגלות את הקץ לבניו, ונסתם ממנו.

^ב מלשון רש"י להלן (ט, א): [אגידה לכם] [את אשר יקרא אתכם באחרית הימים]. ביקש לגלות את הקץ, ונסתלקה ממנו שכינה, והתחיל אומר דברים אחרים. - [ומקורו בלשון הגמרא פסחים (המובא להלן בהערה י), ובמדרשים].

^ג בבראשית רבה (צו, א): ויחי יעקב בארץ מצרים. למה פרשה זו סתומה מכל הפרשיות של תורה, אלא כיון שנפטר אבינו יעקב התחילה שעבוד מצרים על ישראל. דבר אחר למה הוא סתומה, מפני שבקש יעקב אבינו לגלות את הקץ ונסתם ממנו. דבר אחר למה היא סתומה, מפני שסתם ממנו כל צרות שבעולם. [פירש במתנות כהונה: מיעקב אבינו נשכח כל צרה בהיותו במצרים, וכדאיתא בספר הזוהר (בפרשתן דף רטז): שאלו י"ז שנה היה עיקר חייו בלא צרה].

^ד בסדר עולם (פרק ג): יוסף מת בן ק"י שנה, אין לך בכל השבטים שקצר ימים פחות מיוסף, ואין לך בכל השבטים שהאריך ימים יותר מלוי, וכל זמן שהיה לוי קיים לא נשתעבדו ישראל למצרים, שנאמר (שמות א, ו-ח) וימת יוסף וכל אחיו ויָקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ וגו', ומשמט לוי התחילו המצרים לשעבדם. וברש"י וראו (ו, טז): ושני חיי לוי וגו'. למה נמנו שנותיו של לוי, להודיע כמה ימי השעבוד, שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד, שנאמר וימת יוסף וכל אחיו, ואחר כך ויקם מלך חדש, ולוי האריך ימים על כולם.

^ה כמבואר בפסיקתא רבתי (פרשה טז): עיקר שיעבודן של ישראל לא היה אלא פ"ו שנים, משעה שנולדה מרים. ולמה הוא קורא אותה מרים, אמר רבי יצחק לשון מירור הוא, כמה דאיתא אמר (שמות א, יד) וימררו את חייכם.

[ובאמת] אין פסוק (שמות א, ו-י) שטייט דאָך [אַרויס, דרך לאחר שהיה] וַיִּמָּת יוֹסֵף וְכָל אָחָיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא, דעמאלטס האָט זיך הערשט אָנגעהויבן הָבָה נִתְחַכְמָה לוֹ.¹ איבערהויפט ווען יוסף הצדיק איז געווען אַ מֶלֶךְ, איז דאָך אַודאי נישט געווען קיין שְׁעָבוֹד.

ד

[גאָר דעס] שטייט אויך איין מאָל אין מדרש², [אַז] ווען יוסף הצדיק איז נִסְתַּלַּק געוואָרן, איז שוין געווען דער שְׁעָבוֹד.

[עכ"פ] איז דאָ מאַמְרִים חֲלוּקִים [בזמן התחלת השעבוד], און ס'איז אַלעס סְתִירוֹת. איבערהויפט דעס, ווילאנג יוסף הצדיק איז געווען אויף דעם עולם, איז דאָך אַודאי נישט געווען מעגליך [אַז] זיי זאָלן אָנהייבן מִשְׁעָבֵד צו זיין. און דאָ פֿלוצים שטייט גאָר [אַז] "משמת יעקב" נִסְתַּמּוּ עֵינֵיהֶם וְלָבָם [מִצֶּרֶת הַשְּׁעָבוֹד שהתחילו לשעבדם]. (ראה עוד בזה לקמן באות יד)

ה

קושיא ב

ובכל אופן קשה, דאס הסתומה איז עבֹר מה שהיה בעת הסתלקותו של יעקב, אס כן למה מקום הסתימה הוא אצל "ויחיי יעקב", ולא בפסוק דמיירי מהסתלקותו של יעקב

(ב) דערנאָך איז דאָך אַ גרויסע פֿלאַ, אַז די סְתִימָה איז וועגן דעם [אודות הזמן של הסתלקות יעקב אבינו], צי וועגן דעם טעם [הראשון] ווייל ס'איז נִסְתַּמּוּ עֵינֵיהֶם וְלָבָם, צי [כטעם השני] ווייל נסתלקה ממנו שכניה, איז דאָך אַלעס געווען ביים הסתלקות³. [אס כן] העט די סְתִימָה גיווען געברויכט צו זיין דאָרטן וואו ער האָט געזאָגט הָאָסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם (מט, א), דעמאלטס ווען ער האָט זיך געזעגנט מיט די קינדער פֿאַרן הסתלקות, [אַדער] וואו ס'שטייט דאָס הסתלקות (שם, לג). נישט ביים וַיְחַי יַעֲקֹב, ביי "ויחיי" שמועסט ער דאָך נישט פֿון "הסתלקות", אדרבה דאָרט שטייט דאָך גאָר אַז ער האָט "געלעבט" אין מִצְרַיִם.

[ואם כן צריך ביאור] וואָס האָט מען דאָרט אַראָפּגעשטעלט, די סְתִימָה וואָס ס'ברויך צו זיין ביים הסתלקות, האָט מען עס אַראָפּגעשטעלט דאָרטן, ביים וַיְחַי יַעֲקֹב.

ו

קושיית ודקדוקים בפסוק הָאָסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם

אמרו חכמנו⁴, דשביקש יעקב לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכניה, אמר לבניו שמא יש בכם פסול ח"ו, אמרו השבטים שְׁמֵעַ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד, כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב (אַל בְּנָיו) און ער האָט געזאָגט הָאָסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אַת אֲשֶׁר יִקְרָא אַתְּכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים.

¹ יוסף הצדיק נסתלק נ"ד שנים לאחר הסתלקותו של יעקב אבינו.

² ומוזה הביאו ראיה דכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא התחיל השעבוד (וכמובא לעיל בהערה ד). ובשמות רבה (א, ח) דייקו עוד ממה שנאמר "וכל הדור ההוא": ללמדך שכל זמן שהיה אחד מהם קיים, מאותן שירדו למצרים, לא שעבדו המצרים בישראל. [והיינו דכל זמן שאחד מן כל השבעים נפש היו קיימים].

³ בשמות רבה (א, ד): [ונאלה שמות בני ישראל] הבאים מצרימה (שמות א, א). וכי היום באים, והלא ימים רבים היו להם שבאו למצרים. אלא כל זמן שיוסף היה קיים לא היה להם משוי של מצריים, מת יוסף נתנו עליהם משוי, לפיכך כתיב "הבאים", כאילו אותו יום נכנסו למצרים.

⁴ מה שאין כן לטעם השלישי מפני שסתם ממנו כל צרה שבעולם, דלפי זה לא קשה קושיא זו, דשפיר מקומו כאן כשמיירי מן ימי יעקב בחייו, שאז נסתם ממנו כל צרה.

וואמרו חכמינו ז"ל¹ שביקש יעקב לגלות את הקץ, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר שמא חס ושלום יש פסול בכס, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, וכיצחק שיצא ממנו עשו, ועבדו עבודה זרה². האט ער געזאגט שמא יש פסול. האבן זיי [געזאגט], אמרו לו, כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד. פתחו כולם [וואמרו] שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד. פתח ואמר בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.

ז

קושיא ג

וקשה מה היה ההוא אמינא של יעקב שמא יש בהם פסול, דמשמע מתשובתם בענין אחדות ה', שחשב שמא יש בהם מחשבת עבודה זרה ח"ו. והלא הכיר יעקב אותם שהיו כולם צדיקים וקדושים ג) לכאורה איז דאך א פֿלא [מה שאמר שמא יש בכס פסול], ער האט זיי דען נישט געקענט ביי דעמאלטס? ער איז מיט זיי געווען צוזאמען, האט ער דאך געזען [אז] זיי זענען געווען צדיקים און קדושים, די הייליגע שְׁבָטִים. וואָס האָט ער געקלערט חלילה אַז ס'איז חס ושלום אַ פֿסול, אָדער חלילה אויף עבודה זרה האָט ער געקלערט חלילה? [אז] זיי האָבן געדאַרפֿט ענטפערן אַז זיי גלייבן אַלע אין באַשעפער. עפעס אַ הוה אמינא בעולם [שמא היה בהם פסול ח"ו]?

ח

קושיא ד

וגם בתשובת השבטים צ"ב ההקדמה שאמרו "כשם" שאין בלבך ואלא אחד, והיה סני שאמרו רק "אין בלבנו אלא אחד" (און דערנאך [איז שווער, דלכאורה] האבן זיי געזאגט ענטפערן [רק] "אין בלבנו אלא אחד", [און] שְׁמַע יִשְׂרָאֵל. וואָס איז דער "כשם" שאין בלבך אלא אחד, וואָס איז דער "כשם", וואָס דאַרפֿן זיי מאַכן דערויף אַ דמיון [=פאַרגלייך]. אַחַד איז דאָך נישט פאַרהאַנדן נאָר איין גאַטונג אַחַדוּת. אַחַדוּת הַבּוֹרָא ברוך הוּא, "אַחַדוּת" איז דאָך אַחַד וְאֵין שְׁנֵי³. איז דען פאַרהאַנדן אַן אַנדערער, נאָך אַ מין אַחַדוּת.

[וואס כן קשה] וואָס האָבן זיי געזאָגט דעם "כשם", אַזוי ווי ביי דיר איז אַחַדוּת אַזוי איז ביי אונז. ווען זיי זאָגן סָתָם "אין בלבנו אלא אחד", שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֶחָד, ווייסט

¹ בגמרא פסחים (נו). [והובא גם בילקוט שמעוני כאן (רמז קנז)]: אמר רבי שמעון בן לקיש, ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם. ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הַקָּמִין [זמן קץ הגאולה], ונסתלקה ממנו שכינה. אמר, שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד [ופירש"י: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל], לאביהם היו אומרים. אמרו, כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. ובבראשית רבה (צח, א): בשעה שהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם קרא לשנים עשר בניו אמר להם שְׁמַעוּ אֶל-יִשְׂרָאֵל שבשמים אֲבִיכֶם [והכי פירושו, ושמעו שֶׁ-ל יִשְׂרָאֵל שבשמים הוא אֲבִיכֶם ואין זולתו. עץ יוסף], שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה. אמר לו שמע ישראל אבינו, כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה כך אין בלבנו מחלוקת, אלא ה' אלקינו ה' אחד. אף הוא פירש בשפתיו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

² דכן משמע מתשובת השבטים, שהחשש פסול היה על ענין האמונה באחדות ה'. וכמו שמבאר רבינו בסוף אות ז.

³ לשון תפילת ארון עולם.

מען דאָך שוין אַז ס'איז די זעלבע (ווי ביי יעקב), דעם זעלבן אַהד דאָס איז דאָך דער עיקר ביי אים אויך.
וואָס איז דער דמיון, וואָס דארף מען צו זאָגן "כשם שאין בלבך אלא אחד" כך אין בלבנו אלא אחד.

ט

קושייות ודקדוקים בענין הפסוק ראובן בכרי אתה

בספרי וברש"י פרשת דברים: מלמד שלא הוכיח משה אלא סמוך למיתה, ולמד זה מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה. ואמר יעקב לראובן, אני אומר לך מפני מה לא הוכחתך כל השנים הללו, כדי שלא תניחני ותדבק בעשו אחי

האָספּו וגו', האָט ער געזאָגט ראובן בכרי אתה.

רש"י זאָגט אין פרשת דברים^א, - [און] ס'איז אַ ספרי^ב, - [אויפן פסוק] וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעֶשְׂרֵי חֹדֶשׁ וָגו' דָּבַר מֹשֶׁה [אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל], מלמד שלא הוכיח [משה] אלא סמוך למיתתו.

זאָגט ער ממי למד, ער האָט זיך דאָס געלערנט פון יעקב אבינו, שלא הוכיחן אלא סמוך למיתתו.

אמר לו, ראובן בני, אומר לך^ט, איך וועל דיר זאָגן, מפני מה לא הוכחתך פארוואס כ'האב דיר נישט געזאָגט קיין תוכחה כל אותן השנים, כדי שלא תניחני ותדבק בעשו אחי.

,

זאָגט ער דעם טעם פארוואס ער [יעקב] האָט זיי נישט געזאָגט קיין תוכחה, - [און] משה רבינו האָט זיך פון אים געלערנט, - [דהוא בכדי] זיי זאָלן נישט מדבק זיין בעשו אחי. [ומשה רבינו] ער האָט זיך געלערנט [מיעקב].

שטייט דאָרטן [פיר] טעמים דערויף, [וואָס] איבערדעם האָט ער נישט געזאָגט קיין תוכחה [כל אותן השנים].

יא

קושיא ה

וקשה, וכי היה הוה אמינא בעולם לחשוב כן על ראובן מ"ב שבמי קה, שמו ילך וידבק בעשו הרשע, מפני התוכחה (ה) ס'איז עפעס א פלא.

איז עפעס א הוה אמינא געווען, מ'האָט געקאָנט קלערן חלילה אויף ראובן'ן - דער ערשטער פון די י"ב שבטי קה - [שמא] ער וועט חלילה גיין צו עשו'ן? אַז ער וועט אים זאָגן מוסר וועט ער גיין צו עשו'ן? עפעס א הוה אמינא בעולם?

^א ברש"י פרשת דברים (א, ג): וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעֶשְׂרֵי חֹדֶשׁ בְּאַהֲד חֹדֶשׁ. מלמד שלא הוכיח אלא סמוך למיתה. ממי למד, מיעקב, שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה. אמר, ראובן בני, אני אומר לך, מפני מה לא הוכחתך כל השנים הללו, כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי. ומפני ארבע דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו, ושלא יהא חבירו וראהו ומתבייש ממנו כו', כדאיתא בספרי. וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה, וכן שמואל, שנאמר (שמואל א' יב, ג) הֲנִי עָנָה בִּי, וכן דוד את שלמה בנו (מלכים א' ב, א) וַיִּקְרָבוּ יָמָיו דָּוִד לָמוֹת וַיֵּצֵא אֶת שְׁלֹמֹה בְּנוֹ לְאַמֹּר.

^ב בספרי (דברים פסקא ב), עיין שם, דהוא כלשון רש"י. ועיין שם שמפרט הדי' טעמים שאין מוכיחין אלא סמוך למיתתו, ואכ"מ.

^ט כן הוא בלשון הספרי "אומר לך". וברש"י מוסיף הלשון "אני" אומר לך, ליתר ביאור.

יב

קושיא ו

וגם עפ"י פשוט קשה מה לו לילך לשם, והלא ידע ראובן שעשו
הוא שונא ליעקב ובניו, ואיך ס"ד שיניח את יעקב וילך לעשו?

יעקב אבינו'ס א קינר, קאָן דען גוט זיין ביי עשו'ן?

ס'שטייט דאָך^ט [אז דאָס] איז דאָך אויך געווען אַ נס [מה שנאמר (וישלח לג ד) וַיֵּרָץ עֶשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיִּחַבְקֵהוּ וַיִּשָּׁקֵהוּ, כ"י] בידוע שעשו [שונא ליעקב], אלא הקדוש ברוך הוא האט געטון אַ נס שנשקו באותה שעה, נכמרו רחמיו באותה שעה. ס'איז געווען אַ נס מן השמים, - [דורך] יעקב אבינו'ס תפילות, זיין כח פון יעקב אבינו, - [דעס] וואָס עשו איז דעמאָלטס נתהפך געוואָרן באותה שעה.

אַבער ער איז דאָך 'געקומען' צו מלחמה, [ונתיירא ממנו יעקב] [שם לב, יב] פֿון יבוא וְהִכְנִי אֹם עַל 'בָּנִים'. [והרי כי עשו] ער איז געווען אַ שוֹנֵא פֿאַר אים און פֿאַר די 'קינדער', ס'איז נאָר געווען אַ נס מן השמים [מה שנשקו באותה שעה].

נו וואָס אַ הוה אמינא [היה שייך] ער זאָל איבערלאָזן יעקב אבינו און גיין צו עשו'ן. ראובן האָט דאָס געקאָנט קלערן? ער האָט דאָך דאָס צוגעזען, די שְׁנֵאָה פון עשו'ן.

איבערהויפט מיט די גרויסע קדושה [של ראובן, בודאי לא ילך לעשו] (וכדלעיל בקושיא ה).
דאָס אַלעס ברויך דאָך פֿשט.

יג

קושיא ז-ח

גם צ"ב אריכות הלשון, שהקדים ואמר לו ראובן בני "אני אומר לך" מפני מה לא הוכחתך כל אותן השנים וכו', א] דמלכר שקשה למה הוצרך בכלל להתנצל לפניו על מה שלא הוכיחו כל אותן השנים, ב] קשה עוד למה הוצרך לומר לו להקדמה "ראובן בני אני אומר לך"

און דערנאָך [צריך ביאור] דעס אריכות הלשון, ראובן בני "אומר לך", איך זאָג דיר.

ז) קודם [בכלל] וואָס דאָרף ער אים זאָגן אַ טעם, ער זאָל זיך מְתַנַּצַּל זיין פֿאַרוואָס ער האָט אים נישט מוכיח געוועזן. ער האָט 'דעמאָלטס' געזאָגט [תוכחה], נו מילא וואָס איז דען אַ קשיא פֿאַרוואָס ער האָט אים נישט 'פריער' מוכיח געווען, וואָס דאָרף ער אים דאָס אינגאנצן [צו זאָגן].

ח) און אַז ער האָט אים שוין יאָ געזאָגט, וואָס דאָרף ער אים צו זאָגן [ראובן בני "אומר לך", דלכאורה] ס'האָט געקאָנט שטיין [רק] מפני מה לא הוכחתך כל אותן שנים שלא תלך ותדבק בעשו, וואָס זאָגט ער "ראובן בני אומר לך", איך זאָג דיר, אַזאַ אריכות הלשון. נו אודאי זאָגט ער אים.

[אפילו] אַז ס'שטייט פשוט, ווייסט מען שוין אַז ער זאָגט אים.

ער האָט געשטעלט אַן הקדמה, "איך זאָג דיר" אַז פֿאַרדעם האָב איך נישט מוכיח געווען די אַלע יאָרן.
דאָס אַלעס ברויך דאָך פֿשט.

^ט ענין זה מובא בכמה מדרשים, והובא ברש"י וישלח (לג, ד) ו"ל: וַיִּשָּׁקֵהוּ. נקוד עליו, ויש חולקין בדבר הזה בברייתא דספרי, יש שדרשו נקודה זו לומר שלא נשקו בכל לבו, אמר רבי שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב, אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו.

יד

הקדמה ליישוב הקושיות בתחילת הפרשה

עם דברי התעוררות לימי השובבי"ם

והוכרת ענין גלות וגאולת מצרים לעורר זמן הקריאה

הקדמה ליישוב קושיא א

דאָס ערשטע לאַמיר זען [לבאר] וואָס איך האָב אָנגעהויבן קודם (בקושיא א), דעם וואָס ער זאָגט דאָ אַט [ברש"י] 'משמת יעקב' נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד.

נאָר אַז זיי האָבן געזאָלט משעבד זיין 'בפועל' מיט אידן, וויאָזוי איז דאָס מעגליך, (והלא) יוסף הצדיק איז דאָך געווען אַ מלך, [און] אפילו ווען זיי זענען צוריק געקומען [למצרים] אפילו אַחר מות אַביהם, האָט ער דאָך צוגעזאָגט אָנכי אַכְלָל אַתְכֶם וְאֵת טַפְכֶם (ג, כא).

ס'איז געווען דער גאַנצער כַּח (הממשלה) איז געווען נאָך ביי יוסף הצדיק, ווי קען זיין ס'זאָל זיך אָנהייבן דער שַעבוד.

טו

באלשיך הקדוש מבאר בכפל לשון הפסוק וַיִּמְרְהוּ וַיִּשְׁטְמֵהוּ בְּעֵלֵי חָצִים, (דהיה ליוסף ב' מיני מלחמות, א) הריב שהיה לו עם "אֶחָיו", שעל זה נאמר וַיִּמְרְהוּ וַיִּרְבוּ, [ב] מה שהתאמצו נגדו "כוחות הטומאה" במצרים להחטאו, והוצרך ללחום נגדם מלחמה קשה, ועל זה נאמר וַיִּשְׁטְמֵהוּ בְּעֵלֵי חָצִים

נאָר דאָס ענין דערפון, דאָס שטייט דאָך אין אלשיך הקדוש", [בביאור הפסוקים] (מט, כג-כד) וַיִּמְרְהוּ וַיִּרְבוּ וַיִּשְׁטְמֵהוּ בְּעֵלֵי חָצִים, וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קִשְׁתוֹ וַיַּפְּזוּ זְרַעִי יְדִידוֹ, מִיַּדִּי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשֵּׁם רַעָה אֲבֹן יִשְׂרָאֵל.

זאָגט דער אלשיך הקדוש, וואָס איז דער וַיִּמְרְהוּ וַיִּרְבוּ, און וואָס איז דער וַיִּשְׁטְמֵהוּ בְּעֵלֵי חָצִים, איז דער פֶּשֶׁט שווער.

טז

זאָגט דער אלשיך הקדוש, ס'איז געווען צוויי זאכן:

ער האָט געהאַט אַ מלחמה מיט די ברודער [שהם בעלי בחירה], וזהו "וַיִּמְרְהוּ וַיִּרְבוּ".

"בתורת משה להאלישיך (בפרשתן מט, כג): וַיִּמְרְהוּ וַיִּרְבוּ וַיִּשְׁטְמֵהוּ בְּעֵלֵי חָצִים. וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קִשְׁתוֹ וַיַּפְּזוּ זְרַעִי יְדִידוֹ, מִיַּדִּי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשֵּׁם רַעָה אֲבֹן יִשְׂרָאֵל. הנה פסוק זה קשה להולמו. ◦ אמנם יאמר, מה בין משטמת אויבים בני אדם לאדם, למשטמת כוחות הטומאה הבאים להחטאו. כי מבני אדם, עם היותם בעלי בחירה אפשר להמלט, יותר מכחות טומאה הבאים להחטאו, כי [אף] עם הצטרף עמו זכות או זכיות אי אפשר לצאת בן חורין לגמרי [מבעלי בחירה]. ◦ וזהו וַיִּמְרְהוּ וַיִּרְבוּ, לומר הנה שני סוגי רודפים היו ליוסף. א' אֶחָיו, ב' כוחות הטומאה המבקשים להחטאו באדונתו, או לפחות וכו' על ידי הרהור. ואמר להקל אשמת יוסף שכמעט הלך לעשות מלאכתו, הנה וַיִּמְרְהוּ אחיו וַיִּרְבוּ, כלומר אדרבה וַיִּרְבוּ את עצמם, שאליהם נהפכה המריבה והצער, אך לא עליו, כי הלא אדרבה עָלָה לגדולה. ◦ אמנם כאשר וַיִּשְׁטְמֵהוּ בְּעֵלֵי חָצִים, הם כחות הטומאה הנהנים מחיצו זרעו למען טמאו, הנה מזה גם שניצל כי וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קִשְׁתוֹ וכו', עם כל זה לא ניצל לגמרי, כי הלא וַיַּפְּזוּ זְרַעִי יְדִידוֹ וכו'. ומה שניצל, היה מִיַּדִּי אֲבִיר יַעֲקֹב, כי הוא יתברך שנתן אבירות ליעקב וכו', היה זה גם ליוסף, על ידי זכות זה שהיה לאביו. ◦ ואפשר זה רמזו ז"ל (בראשית רבה צח, כד) שנתראה לו יעקב, שרמו לו הוא יתברך [כ] יתאמץ להיות כאביו וכו'. כי נצטרף לזה כי מִשֵּׁם וכו' בא מי שהוא רַעָה אֲבֹן יִשְׂרָאֵל הוא משיח בן יוסף, שהוא רועה את שארית ישראל שנקרא אָבִי לֹא בִידֵין (ויאל ב, לד). ואותו זכות סייע לבלתי יטמא המקור שממנו יצא, לבלתי תהיה תקלה גדולה. כי הוא העיקר או להפיל את עמלק ואדום כולם, המואסים במילה. ואשר התחילו לישראל בקטרוג עליה, שהיו כורחים מילת כל הנחשלים אחר הענן וכורחים מערלותיהם ומשליכים השמימה ואומרים טול לך מה שבחרת, וכיוצא בהקצסות אלו. ועל כן המְכַנְּעִם צריך שלא ידבק בידו וממקורו מאומה מטומאת ברית קדש וכו'.

עקסטערדעם [האָט ער געהאַט אַ מלחמה אַז] די כּוחות הַטּומאָה האָבן זיך אויף אים פאַרלייגט. [וזהו "וַיִּשְׁטְמֵהוּ בְּעֵלֵי חָצִים" (וכדלהלן באות יט)].

יז

און יוסף 'הַצַּדִּיק' צדיק יסוד עולם (משלי י, כה), אויף אים איז געשטאַנען די וועלט. פון דער מדה, - יוסף הצדיק גדר עצמו מן העריות ובזכותו נגדרו כולן מן העריות (ויקרא רבה לב, ה), - מיט זיין כח, האָבן זיך אויפגעהאַלטן דעם ביסל אידן, אַז זיי זענען געבליבן גדורים מן העריות.

יח

על כל פנים די אַלע כוחות החיצונים האָבן פאַרלייגט אויף אים. זאָגט דער אלשיך, דאָס איז טייטש וַיִּשְׁטְמֵהוּ בְּעֵלֵי חָצִים. [ווייל 'די' ווערן אנגערופן די בְּעֵלֵי חָצִים, די כוחות החיצונים, די כוחות הַטּומאָה.

יט

ס'ווערט אנגערופן חָצִים, [מענין] יורה כחץ, על שם זרע יורה כחץ, ווערט עס אנגערופן [בלשון בְּעֵלֵי חָצִים]. ווי דער חתם סופר [זאָגט]". [און] די בחינה שטייט נאָך אין אלשיך הקדוש, אַז 'די' זענען די בְּעֵלֵי חָצִים.

כ

[על כל פנים] האָבן זיך אויף אים פאַרלייגט די "כוחות הַטּומאָה", האָט ער געהאַט אַ שווערע מלחמה. [ווייל] אַז די כוחות הַטּומאָה פאַרלייגן זיך אויף איינעם, איז זייער שווער. ס'איז אַ שווערע ביטערע מלחמה, זייער שטאַרק.

כא

איז געווען יוסף הצדיק, האָט ער געהאַט אַ גרויסע מלחמה, וַיִּפְּזוּ זְרַעֵי יָדָיו אֲזוּי ווי מ'דַּרְשָׁנוּט חכמינו ז"ל (סוטה לה:). מַשֶּׁם רָעָה אָבְן יִשְׂרָאֵל, בכח פון דער מלחמה וואָס ס'איז געווען וַיִּשְׁטְמֵהוּ בְּעֵלֵי חָצִים [והוא נתגבר עליהם, על ידי זכה שממנו יוצא משיח בן יוסף].

כב

דאָס איז אַ שווערערע מלחמה נאָך געווען [מלחמת האחים נגדו, דעס] וואָס די כוחות הַטּומאָה האָבן מיט אים לוחם געווען, דאָרטן [במצרים] אינעם מקום טומאה. [עד כאן דברי האלשיך].

י" בדרשת הודאה והתעוררות שאמר החתם סופר ביום ח' תמוז תקס"ט בזמן שניצולו אז מן המלחמה שהיה בעיר פרעשבורג בין החיילות של מדינת פראנקרייך (צרפת) עם הקיסר של עסטרייך. וכתבו החתם ספר בקונטרס ספר הזכרון, ואחר כך נדפס גם בדרשות חתם סופר (ח"ב, עמוד שסד). וז"ל החתם סופר שם: ולהיות כי מדותיו של הקב"ה מְדָה בְּמִדָּה, על כן נעורר על כל פנים על איזה דברים בפרט בסור מרע ועשה טוב בדברים המכונים חץ, ויהיה למגן ולתריס בפני פורעניות חצים ואבני בליסטראות. והן דורשים תחלה בעריות, כידוע כי חטא מוציא זרע מכונה בשם חץ, יורה כחץ וכו', והוא חטא גדול ועון פלילי, וחטאת נעורים בעוה"ר מי האיש הירא ורך לבב ישוב אל ה' וירחמהו ויבכה דמעות שליש וכו'. וכבר הזהרתי כמה פעמים והנני חוזר ומוזהיר, מִי לֵה' אֵלֵי יוֹהֵר אֲנִשִּׁי בֵיתוֹ וּבְנוֹתָיו לְכָל לַכֶּת נְטוּיוֹת גְּרוּן וְזוֹרֵעַ נְטוּיָה עֲרוֹם וְיֹחֵף, הֵם מְכַשְׁלִים אֶת רוֹאֵיהֶם בְּעוֹה"ר וְחֹטֵא רַבִּים יִשְׁאֹו, וּמַחֲשֵׁבָה מְבִיא לִידֵי מַעֲשֵׂה חָצִים וּמוֹת, חֹטֵא קָרִי רַח"ל הַמְּכֻנָּה חָץ. ○ זאת שנית, כולם באבק לשון הרע (ב"ב קסה.) [הנקרא חץ, כדכתיב] (ירמ' ט, ז) חָץ שָׁחוֹט לְשׁוֹנֵם מִרְמָה דָּבָר, [וכתיב] (משלי כו, יח-ט) כְּמַתְּלֵלֶה הִירָה זָקִים חָצִים וְמוֹת, כֵּן אִישׁ רָמָה אֶת רַעְיוֹ וְאָמַר הֲלֹא מִשְׁחָק אֲנִי, [וכתיב] (תהלים קכ, ג-ד) מִה יִתֵּן לָךְ וּמִה יִסִּיף לָךְ לְשׁוֹן רְמִידָה, חָצִי גָבוֹר שְׁנוּנִים עִם גָּחָלִי רְתָמִים וכו'.

כג

ובענין זה היה לבני ישראל במצרים ב' מיני שעבוד:

[א] שעבוד הגוף בחומר ובלבנים [ב] ושעבוד הרוחני מכוחות היצר הרע והחיצונים שרצו להחטאים ח"ו

[ובענין הזה גם אצל "בני ישראל" כשבאו למצרים, היה להם ב' מיני צרות השעבוד, א' הוא שעבוד הגוף, מה שעבדו בהם בחומר ובלבנים, והב' הוא שעבוד הרוחני, מה שהוצרכו ללחום עם היצר וכוחות הטומאה, שהתגברו עליהם להחטאים ח"ו, והיה להם מלחמות קשות להשאר בקדושתם].

כד

ולכן שבועות אלו של ימי השובבים שקורין בהם הפרשיות של גלות וגאולת מצרים, ומתן תורה, הם מסוגלים לחיזוק החטא, וכמו שנתייגעו בני ישראל במצרים לשמור עצמם מן החטאים ולתקנם

איבערדעם ווען ס'איז די שבתים, די וואָכן קומען די ימי השובבים, פון [שבת] פרשת ויחי הייבט זיך אָן, מ'קומט אַריין אין די וואָכן פון פרשת שמות, דער גלות מצרים, הייבט זיך אָן [די קריאה מענין] התגברות כח החיצונים וואָס אידן האָבן געהאַט אין מצרים [שהיא] עַד־וְתֵּי אֶרֶץ, מְקוֹם טוֹמָאָה, אַ מְקוֹם זִמָּה. האָט מען זיך פאַרלייגט אויף אידן.

און דער בורא עולם האָט זיי געהאַלפן.

אפילו 'וויאָזוי' ס'איז געווען, [א] זיי זענען מְשׁוּקָע געווען [במ"ט שערי טומאה]. אָבער 'דאָך' [האָבן זיי געהאַט] גרויסע כוחות [הקדושה], אידן האָבן געהאַט גרויסע מדות, זיי זענען אַלע געווען גדורים בעריות. אַיִן גַם אָחָד [שנכשל בעריות].

גרויסע כוחות, שטאַרקע, וואָס אידן האָבן געהאַט אין מצרים, געוואַלדטיגע מדות [טובות], אזוי ווי ס'שטייט אין זוהר הקדוש¹ וואָסערע שטאַרקע מדות [זיי האָבן געהאַט אין מצרים, והם מדות כאלה] וואָס מ'האַט זיי גאָר נישט געהערט אין קיין אַנדערע דורות, אפילו נאָך קבלת התורה² [שלא יהא אף אחד בכל הדור שנכשל בזה].

[וכל זה] 'נעבן דעם' (=טראָץ דעם) וואָס זיי זענען מְשׁוּקָע געווען, וואָס זיי זענען מְשׁוּקָע געווען אין מ"ט שערי טומאה.

כה

איבערדעם די וואָכן זענען די זַמָּנים [של] התעוררות, ס'ווערט נְתַעֲוֵר די אַלע

¹ בוזהר הקדוש שמות (דף ג-ד): תַּלְתָּא אֵינוֹן דִּדְחִיין שְׂכִינְתָּא וכו'. [אלין אינון: א] מאן דְּשָׁכִיב בְּנֶגְדָה, בְּגִין דְּלִית מְסָאָבֵי תְּקִיף בְּעָלְמָא בַּר מְסָאָבֵי דְּנֶגְדָה וכו'. וְכָל דְּמִתְקַרְבִּין בְּהִדְיָה יִסְתַּאֲבֹן עֲמִיה וכו'. וְלֹא עוֹד אֱלָא דְּגֵרִים מְרַעֲיָן בִּישְׁיָן עַל גְּרַמְיָה, וְעַל הַהוּא זִרְעָא דִּיּוֹלִיד וכו' [עיי"ש עור.] ב] מאן דְּשָׁכִיב בְּכַת אֶל נֶכֶד וכו', וְהִנְיָן, לִית קִנְאָה קָמִי קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא בַּר קִנְאָה דְּבִרְיָת קִדִּישָׁא, דְּאִיהוּ קִיָּמָא דְּשָׁמָא קִדִּישָׁא, וְרָאָה דְּמַהֲיִמְנוּתָא וכו'. מאן דְּמִשְׁקֵר בְּבִרְיָת קִדִּישָׁא דְּחִתִּים בְּבִשְׂרִיהּ דְּבַר נֶשׁ, כְּאִילוּ מְשָׁקֵר בְּשָׁמָא דְּקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא, מאן דְּמִשְׁקֵר חוֹתֻמָּא דְּמִלְכָּא, מִשְׁקֵר בִּיהּ בְּמִלְכָּא, לִית לִיהּ חוֹלְקָא בְּאַלְקָא דִּישְׂרָאֵל, אִי לֹא בְּחִילָא דְּתִיבְתָּא תְּדִיר וכו'. ג] מאן דְּקִטִּיל בְּנוֹי, הַהוּא עוֹבְרָא דְּמַתְעַבְרָא אֲתַתְיָה, וְגֵרִים לְקִטְלָא לִיהּ בְּמַעְהָ, דְּסִתִּיר בְּנִינָא דְּקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא נְאוּמְנוּתָא דִּילִיָּה. אִית מֵאן דְּקִטִּיל בַּר נֶשׁ, וְהָאִי קִטִּיל בְּנוֹי. תַּלְתָּא בִּישְׁיָן עֲבִיד דְּכָל עֲלָמָא לֹא יָכִיל לְמַסְכֵּל, וְעַל דָּא עֲלָמָא מִתְמוּגָגָא זְעִיר זְעִיר, וְלֹא דִיעֵ, וְקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֲסַתְלַק מְעִלְמָא, וְחִרְבָּא וְכַפְנָא וּמוֹתָנָא אֲתִיין עַל עֲלָמָא וכו'.

זכאין אינון ישׂראל, דאף על גב דהוו בגלותא דמצרים, אסתמרו מפל הני תלתא, מנדה, ומבט אל נכר, ומקטול זרעא וכו', דאף על גב דגזירה אתגזרת (שמות א, כב) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, לא אשתכח ביניהון מאן דקטיל עוברא במערה דאתתא, כל שפן לבתר. ובזכותא דא נפקו ישׂראל מן גלותא וכו'. ואי תימא והא כתיב (אמור כד, י) והוא בן איש מצרי, הא ודאי חד הוה ופרסמו קרא, דכתיב (סו) והוא בן איש מצרי וגו' ושם אמר שלומית בת דברי. ומפל הני אסתמרו ישׂראל, 'בני ישׂראל' עאלו, 'בני ישׂראל' נפקו, הדא הוא דכתיב (שמות א, א) ואלה שמות 'בני ישׂראל' וגו'.

² שאז כבר הם מצווים ועומדים על כל זה.

כוחות [הקדושה], די כוחות פון די ימי הגלות, פון די ימי העוני וואס אידן האבן זיך געפלאגט אין מצרים.

מ'ליינט די סדרות פונעם שעבוד מצרים אן (שמות וארא), ביז נאך גאולת מצרים (בא בשלח), און ביז נאך קבלת התורה (יתרו משפטים). דאס זענען די ימי השוכבי"ם וואס זענען מסוגל אויפן תיקון פון דעם חטא, [והזמן גרמא] מ'זאל משים אל הלב זיין, מ'זאל מתקן זיין, [און] גודר גדר זיין, צו פאררעכטן וואס מ'האט פוגם געווען פון דערפריער. אזוי ווי ס'איז געווען [אין מצרים]. איבערדעם הייבט זיך עס אן אנגעהויבן פון דעם שבת [פרשת ויחי].

כו

ויוסף הצדיק כבר הוצרך ללחום לו מלחמה זו נגד כוחות הטומאה עוד טרם שבאו לשם כל ישראל, אבל לבני ישראל התחיל מלחמה זו, לאחר פטירתו של יעקב אבינו, שקורין זאת בפרשת ויחי

ביי יוסף הצדיק איז עס נאך 'פריער' געווען [ווי ביים כלל ישראל, אז] וישטמהו בעלי חצים.

נאך ביים כלל ישראל האט זיך עס אנגעהויבן 'היצטערט' [בפרשה זו], נאך די פטירה פון יעקב אבינו, האבן זיך אנגעהויבן מתגבר צו זיין די כוחות החיצונים.

כז

והזכרת ענין גלות וגאולת מצרים, הוא מקור ההתחזקות במלחמת היצר, וכמבואר בורע קודש בביאור הפסוק כי תצא למלחמה על איבך וגו', לא תירא מהם, כי ה' אלקיך עמך המעלה מארץ מצרים

ס'שטייט אין זרע קודש^{כא}, זאגט ער אויך אזא בחינה, [בפסוק] (דברים כ, א) כי תצא למלחמה על איבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם - זכר תזכר את אשר עשה ה' אלקיך [לפרעה ולכל מצרים] (שם ז, יח) - [כי ה' אלקיך עמך] המעלה מארץ מצרים. זכר תזכר את אשר עשה ה' אלקיך, זאלסט געדענקן המסת הגדלת אשר ראוי עיניך.

זאגט ער דער הייליגער זרע קודש, דאס מיינט מען אויך דאס.

^{כא} בורע קודש (פרשת שופטים): וראית סוס ורכב עם רב ממך. יש לפרש על כוחות הסטרא אחרא, וז"ש "ממך", שאתה בראתם על ידי עוונותיך, לא תירא מהם, לאמר איך אשוב על כל עוונותי המרובים, והוה שנאמר כי ה' אלקיך עמך, כי אלמלא הקב"ה עוזרו כו' (קידושין ל:), ואצלו ית"ש אין חילוק בין רב למעט, והוה שאמר המעלה מארץ מצרים, שהיה הגלות דיוקא במקום ערות הארץ, להעלות הניצוצי קדושה. ועוד שם בורע קודש (פרשת תצא) בתוך הדברים: והוה פירוש, כי תצא למלחמה על 'איבך', שאין אויב כיצור הרע, ואין מלחמה כמלחמתו וכו'.

וכעין זה מפרש באור החיים הק' שם (בפרשת שופטים) וז"ל: כי תצא למלחמה וגו'. אולי שרמו הכתוב מלחמת האדם עם יצרו, ובא להסיר מלבבו מורך, ואמר כי תצא למלחמה הידועה שאין גדולה ממנה, והנה במלחמה זו יש ב' דברים קשים לאדם שמתישם כוחו, א' הוא שאינו מלומד במלחמה כמו שהוא מלומד ורגיל במין מלחמה זו יצרו הרע, ב' שהרכבת האדם חובקת דברי היצר וכו', ומה גם אחר שנכשל בעבירות רבות שיתוספו כוחות הרע שנוולדו ממעשיו הרעים כמו שפירשתי במקומות אחרים, והרי הוא ביניהם פתחה שאין לה הופכין. - לזה בא דבר ה' כאן, ואמר כי תצא למלחמה וראית בעיני שכלך סוס ורכב, סוס כנגד מה שהוא היצר סוס מוכן למלחמה, מה שאינו כן האדם, רכב כנגד הרכבת האדם שנוטה וחושקת לדברים, ואמרו עם רב "ממך" כנגד כוחות הרע שניתוספו ממנו מצד מעשיו הרעים כמו שאמרנו, אף על פי כן בא דברו הטוב ואמר לא תירא מהם, והטעם הוא כי ה' אלקיך עמך, פירוש הן אמת אם היית בא למלחמה 'בכתח' אין כך כח לעמוד במלחמה זו, אבל כיון שה' אלקיך עמך, כמו גדול להצילך, כי כשכא אדם ליטהר, ימינו יתברך מקבלתו ונדבק לה, והוא יכניע מציריו. וגמר אומר המעלה מארץ מצרים, כי זה מופת חותך כי ה' מפרק הקליפה מן הקדושה ומבררה, והוא סוד העלאת ישראל ממצרים כידוע ליודעי חן, וזה לך האות כדי שתתחזק במלחמה.

[ועיין בס"ג ויחי תש"כ, דשם מביא רבינו פירוש זה בשם האור החיים הק']. ובדברי יואל וארא (עמוד קמא) מביא דברי דברי האור החיים הק' ושענין זה הם דברי האור החיים הק'.

זאגט ער כעין זה^{כב}, טייטשט ער כי תצא למלחמה על אויבך, מיינט מען דעם יצר הרע, וראית סוס ורכב, [מיינט] די כוחות החיצונים.

כח

זאגט ער, א איד, אויב וויל ער זיך מקדש זיין, ער וויל זיך מדבק זיין אין דרך הקדושה, ער וויל זיך מדבק זיין אין דרך התורה, ער וויל זוכן אביסל קדושה וטהרה. [אבער] מ'זעט שטארקע כוחות אויף זיך [מכוחות היצר], וואס מ'קען זיך נישט מתגבר זיין, מ'האט זיך נישט אין די הענט. וראית סוס ורכב עם "רב ממך", שטארקער פון דיר, [און] דו ביסט נישט בכח.

זאל מען זיך נישט חלילה מיאש זיין.

זאגט ער לא תירא מהם, זכר תזכר [את אשר עשה ה' אלקיך לפרעה ולכל מצרים], זאלסט געדענקען, [וואס] מ'האט אידן געהאט^{כג} אין מצרים, אין דעם גרעסטן מקום טומאה, ערות הארץ, און מ'איז אזוי משוקע געווען. אבער ס'איז געקומען דער רצון העליון, די צייט פון די גאולה, און מ'האט אויסגעלייזט אידן, דער בורא כל עולמים האט באוויזן די אלע נסים ונפלאות, אידן זענען דערהויבן געווארן למעלה מהשגה, וואס דער בורא כל עולמים האט געטון פאר אידן אין מצרים. פון דעם זאלסטו וויסן אז ס'איז מעגליך פון אלע כוחות הטומאה, ס'איז מעגליך זיך מתגבר צו זיין, ס'איז מעגליך זיך צו שטארקן.

כט

איבערדעם זאגט ער, דאס אלעס - קומט אויס - איז דער מקור [פון] מצרים. דער מקור פון וואס מ'באקומט התחזקות, זיך מתגבר צו זיין אויף די כוחות הטומאה, איז דאס התחזקות פון יציאת מצרים.

ל

וכעין זה מפרש הדברי חיים בנוסח ברכת קידוש תחלה למקראי קודש וזכר ליציאת מצרים, דהתחלה למקראי קודש, לקדש עצמו, הוא ע"י שיכיר עצמו מה שהיה ביציאת מצרים

כעין זה ווי דער דברי חיים טייטשט^{כד} [והוא בשם רבו הזרע קודש מראפשיץ^{כה}, בביאור

^{כב} דקאי על המלחמה של כוחות הטומאה הרוחניים, שהוא כעין דברי האלשיך הק' בענין מלחמת יוסף שסבל מלחמה רוחנית מכוחות הטומאה, מלבד מה שסבל בגשמי מן ריב האחים.

^{כג} פירוש: וואס אידן האבן געהאט.

^{כד} בהגדה דברי חיים (ש"ל בשנת תרצ"ג, בברכת קידוש): זכר ליציאת מצרים. אמר בשם רבו הרה"ק הרב הזקן בעל זרע קודש [מראפשיץ] ז"ל, אם יחשוב אדם האין אלך להקדושה, איש כמוני, מלא עבירות וחטאים, משוקע בטומאה, אז יזכור עצמו תחלה למקראי קודש וזכר ליציאת מצרים, כי היו במ"ט שערי טומאה, ואף על פי כן הלכו לקדושה עליונה. וזה 'הזכירה' יועיל שיחזק להתקרב אל 'הקדושה'.

[ויע' גם בס"ג וארא תשכ"ה, דשם הזכיר רבינו ג"כ מדברי הזרע קודש הנזכר, ועל זה מסמך דקרב לזה אמר הדברי חיים בביאור הלשון תחילה למקראי קודש וכו', עיי"ש באורך].

^{כה} וז"ל הזרע קודש סוף פרשת בא: והו הענין בנס של יציאת מצרים, שנעשה שער ופתח להזיל משם כל מיני השפעות טובות וכו', וממשיכין משם כל מיני טובות, דעל ידי שזוכרים יציאת מצרים מעוררים המזל והשער הזה שנפתח אז וכו'. והו שבשבת קודש, שבו באים לקדושה אף שהיו משוקעים מקודם בטומאה, כמו שמצינו באדם הראשון ששבת היה מכפר עליו כמו שאמרו חז"ל (מדרש תהלים זמור צב), אומרים אז בקידוש תחלה למקראי קודש וזכר ליציאת מצרים, פירוש שעתה נפתח לו שער ופתח 'התחלה' להיות מכאן ואילך 'נקרא קודש', אף שהיה משוקע מקודם בעבירות. והגם שלפי השכל והטבע אי אפשר זה, לזה אומרים זכר ליציאת מצרים, שהיינו גם כן משוקעים עוד במ"ט שערי טומאה, וכמעט נשכחנו, רק שהשי"ת עשה לנו נס, והנס הזה

הלשון שאומרים בברכת קידוש לליל שבת] תחלה למקראי קודש, אז מ'הייבט אן מקראי קודש [שרוצה האדם לקדש עצמו], וויאזוי נעמט מען זיך [דערצו], מיט וואס פאר א כח. אבער זכר ליציאת מצרים, מיט זכר ליציאת מצרים מיט דעם איז מען זיך מחזק.

לא

ועל כן זמנים אלו שקורין בענין גלות ויציאת מצרים, הם מסוגלים לתקון החטא, כי על זה היה להם במצרים עבודה גדולה להשאר בקדושתם

על כל פנים זענען דאך די זמנים, דא איז דאך די זמנים וואס זענען מסוגל. זענען די זמנים מסוגל אויף דעם תיקון החטא הידוע.

[וואס] דאס איז געוועזן די גרויסע עבודה וואס אידן האבן געהאט אין מצרים, מ'איז אזוי משוקע געווען, און דעמאלטס האט מען גארנישט געהאט קיין תורה [ומילא] איז עס נאך שווערער געווען.

לב

ובגלות הזה משוקעים עוד יותר מבגלות מצרים, אלא שלעומת זה יש לנו כח התורה הק' שעל ידה יכולין לצאת אפילו משרע הנ' שבטומאה

היינט איז מען בעונינו הרבים מער משוקע [בשערי טומאה], מ'איז בעונינו הרבים - אזוי ווי ס'שטייט^כ - [אפילו] אין די נו"ן שערי טומאה.

אבער לעמדת זה איז דאך דא א תורה הקדושה, ס'איז דא א תורה הקדושה [אין] וואס מ'קען זיך אנכאפן, דער כח התורה וואס איז מסייע, וואס ס'איז מאיר לנפשות ישראל, דער כח התורה.

לג

אבער על כל פנים זענען די טעג די ימים המסוגלים, וואס ס'איז אן הכנה צו קבלת התורה, ווען ס'איז דורכגעגאנגען די אלע ענינים.

הוא שער שבכל עת שנצרך לזה לצאת משקוע הטומאה לקדושה, יוציא אותנו השי"ת על ידי הזכר של יציאת מצרים וכו' [עכ"ל הורע קודש].

ורבינו היה רגיל להזכיר זה בשם הדברי חיים, וכפי הנראה ששמע זאת מפי אביו או מפי שאר צדיקים ששמעו זאת מפי הדברי חיים עצמו (שאמר כן בליל הסדר שחל בשבת), ולכן מזכירו בשמו אף שמקורו בשם רבו הרה"ק מראפשיץ, כי כפי הנראה שרבינו קיבל ושמע זאת מהנוכחים אצל הדברי חיים, עוד הרבה קודם שנדפס בהגדת דברי חיים (בכשת תרצ"ג).

ועיין עוד בהגדה מהר"י ט"ב (בפיסקא הא להמא עניא) שנדפס שם בזה"ל, ומרגלא בפומיה של הרה"ק מצאנו זי"ע בשם רבו הרה"ק מראפשיץ זי"ע וכו'.

ועיין עוד בזאת זכרון (מהרה"ק מלובלין, פרשת בא): ו'למען תספר באזני בנך וגו'. דהנה שמעתי מאת הרב המגיד רבי יחיאל מיכל מ'זולאטשוב, אך ראיתי גם בספרים, כי בסיפורי נסים פועלים וממשיכין שורש של הנסים, לעשות עוד נסים כיוצא באלו. ומאת הרב הנ"ל כי באותיות אלו יש החיות והכח של פעולות אלו, כי הכל הוא באותיות של התורה. והנה להסיר מלבו מ'חשבות רעות, פועלים בסיפור יציאת מצרים, שהיה לישראל שם ה'יהודי עבודה זרה, וגם אמרו שהיו עובדי עבודה זרה ממש, והקב"ה הצילנו והוציא את אבותינו מ"ט שערי טומאה על מ"ט שערי בינה, ובאותו סיפור באזני בנו וכן בנו פועלים וידעקתם את ה' כמו שאמר פי אגני ה'.

^כ באור החיים הק' פרשת שמות (ג, ח): כי עיקר הגלות הוא לברר הניצוצות שנטמעו בנ' שערי טומאה, וכמו שציניתי דבר זה כמה פעמים וכו'. ותדע ש'עם ה' השיגו - בבחינת כללותם הכלול במשה שנתחסם בשם ע'צו (ישעי' סג, יא) - השגת מ"ט שערי בינה [דקדושה], וטעם שלא השיג שער החמשים, הוא לצד שאין המושג אלא בהשתדלות המשיג, ולצד שישאל לא נכנסו בנ' שערי טומאה לברר אותו, לא השיגו בחינת הקודש שכנגדו. והבטיחנו כי לעתיד לבא ישיפע בנו קל עליון תורת חיים שבשער החמשים [דבינה, של הקדושה], והשגתה היא באמצעות הגליות, וכפרט בגלות האחרון אנו משיגים הדבר. וטעם שנשתכנו ישראל במצרים בבירור שער הנ', לצד שלא היו בני תורה. מה שאין כן דורות האחרונים, באמצעות תורתם ישיגו ליכנס לשער הנ', ולהוציא בלעו מפיו, ואז ספו תמו בחינת הטומאה. ומעתה כל שהיה ה' מוציא ישראל קודם זמן כל שהוא, היו ממעטים הבירור, והיו מתמעטים במושג, ולזה הוציאם בנקודה האחרונה של מ"ט, וקודם שנכנסו לשער הנ'.

לד

ישוב הקושיות בתחילת הפרשה

סיום ההקדמה לישוב קושיא א

עיקר "השעבוד" במצרים, היה שעבוד הרוחני מכוונות הטומאה והחיצונים

היוצא לנו מזה, [דעיקר השעבוד בגלות מצרים] דאָס זענען די כוחות הַחִיצוֹנִים, די כוחות הַטּוֹמָאָה [שלחמו עם ישראל, והם התאמצו להתגבר נגדם].

לה

וכן עיקר ענין "ציאת מצרים", הוא מה שיצאו מתחת ידם של כוחות הטומאה ששעבדו בהם

דאָס קאָן זיין, דעס זעט מען דאָך [בכל הספרים] אַז יִצְיָאֵת מִצְרַיִם איז נישט דוקא דעס וואָס מ'הָאָט אָנגעהויבן [לצאת מהשעבוד], מ'איז אַרױס [פון מצרים בפועל, און וואָס] מ'הָאָט אויפגעהערט צו אַרבעטן בַּחֲמֹר וּבִלְבָנִים. נאָר [העיקר הוא וואָס] מ'איז אַרױס פון די כוחות הַטּוֹמָאָה.

לו

והראיה כי אף שאמרו חכ"ל שהשעבוד בחמור ובלבנים, כבר בטלה ששה חדשים לפני יציאתם, עם כל זה כתיב וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵּמָה, ומפרש האר"י חק' שאם היו נשארים שם עוד רגע אחד היו נופלים לשער הנ' שבטומאה ולא היו יכולין לצאת משם לעולם

איבערדעם זאָגט דאָך דער אר"י הקדוש¹² [שעל זה נאמר] וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵּמָה, [כי באם היו נשארים עוד רגע אחד היו נכנסין לשער הנור' שבטומאה, ולא היו יכולין לצאת עוד משם]. [ורואין מזה, אַז] כאָטשיג מ'הָאָט שוין נישט געאַרבעט [סמוך ליציאתם, שהרי] דער שַׁעְבּוּד [בַּחֲמֹר וּבִלְבָנִים] האָט זיך דאָך אויפגעהערט מיט זעקס חדשים פריער¹³, פונדעסטוועגן [איז געווען] וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵּמָה, [כאָטש] ס'איז זיי געווען שטיל און גוט געווען, זיי זענען פריי געווען זעקס חדשים פריער, און זיי האָבן געוואוסט [אַז] די מִצְרַיִים האָבן געהאָט די גרויסע מַכּוֹת, און זיי האָבן געהאָט אַ גרויסע נִקְמָה [בהמצריים], זיי האָבן געזען [די מַכּוֹת], פונדעסטוועגן האָט מען נישט געקענט דאָרט בלייבן נאָך איין רֵגַע, [ווייל אין] נאָך אַ רֵגַע העט מען געווען פאַרפאַלן, ווייל די כוחות הַטּוֹמָאָה האָבן 'דאָך' מוֹשֵׁל געווען אויף זיי [אפילו בזמן האחרון במצרים].

לז

והרי דאף לאחר שפסק שעבוד הגוף, עדיין לא פסק שעבוד הרוחני, עד לאחר "ציאת מצרים". כי שעבוד הרוחני הוא שעבוד יותר קשה משעבוד הגשמי

זעט מען [כי שעבוד הרוחני של כוחות הטומאה] דאָס איז נאָך אַרגער ווי דער שַׁעְבּוּד [הגשמי]. ס'איז [שוין] נישט געווען קיין שַׁעְבּוּד [הגשמי], און מ'הָאָט נישט געקענט בלייבן [לענגער].

¹² בסידור האר"י קול יעקב (סידור ר' קאפיל) אצל הגדה של פסח (בפיסקא מצה זו): ועתה לא הספיק להחמיץ, כי היו כבר נשקעים במ"ט שערי טומאה, ואם היו מתעכבים עוד מעט היו נכנסים בשער הנ', ולא היה אפשר להם לצאת מהם, ולכן לא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵּמָה (בא יב, לט), עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, הוא עתיקא קדישא שגילה אורו והאיר אור גדול עד שבאו מוחין גדולות ולא היה יכולת בחיצונים לסובלו וכו'.

¹³ כמבואר בגמרא ראש השנה י: (יא.): בראש השנה נפקדה שרה רחל ורחל, בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים. [ופירש"י: ששה חדשים לפני גאולתם פסק השעבוד].

זעט מען דאָך אַז דער שווערסטער שְׁעָבוּד [שעל זה נאמר (ואתחנן ד, כ) וְאַתְּכֶם לִקַּח ה' וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם] מִכּוּר הַבְּרִזִּל מִמְּצָרִים, [איז דער שְׁעָבוּד פון] די כּוּחוֹת הַטּוּמְאָה וואָס מ'האַט זיי אַריינגעשלעפּט וואָס-אַמאָל [אַלץ] מערסט. דאָס איז געווען דער שווערסטער שְׁעָבוּד וואָס האָט אויף זיי מוֹשֵׁל געווען.

לח

אפילו ווען די מְצָרִים האָבן שוין מורא געהאַט [פאַר אידן], זיי האָבן שוין נישט געאַרבעט מיט זיי, אָבער די כּוּחוֹת הַטּוּמְאָה, די שְׂרִים עֲלִיוֹנִים, ס'איז געווען זייערע שְׂרִים פון די כּוּחוֹת הַטּוּמְאָה וואָס ס'איז רובֿץ געווען [אויף אידן], וואָס ס'איז אַרום געווען מיט זיי, און פאַר די האָט שוין נישט גענוצט די אַלע מְכוּת, ביז מ'איז נישט אַרויס געקומען פון דאָרטן.

דעס וואָס מ'האַט אין זיי מִשְׁעָבָד געווען די כּוּחוֹת הַטּוּמְאָה, [ומה ששעבדו אותם המצריים], דאָס איז צוויי זאַכן.

לט

ישוב קושיא א (באופן ראשון)

לאחר פטירת יעקב אבינו התחיל שעבוד הרוחני של כוחות הטומאה להתגבר עליהם בכל פעם יותר

איבערדעם קאָן זיין, מיט דעם קאָן מען פאַרשטיין [דברי רש"י, דכשמת יעקב התחיל השְׁעָבוּד].

נאָך דער פְּטִירָה פון יעקב אבינו, ס'איז דאָך געווען מְצָרִים, דער גוֹדֵל תּוֹקֶף כַּח הַטּוּמְאָה, [און] ס'האַט [שוין] אויף זיי מוֹשֵׁל געווען, דעס האָט זיי אַריינגעשלעפּט [אַלץ מער], ס'האַט זיי מְגַשֵּׁם געווען, [און דערפון האָבן זיי] די גרויסע מְלַחְמוֹת [הַיִּצָּר].

מ

אבל כל זמן שיעקב אבינו היה בעולם, הגין עליהם כח קדושתו שלא יוכלו כוחות הטומאה למשוך בהם

ווילאַנג יעקב אבינו איז געווען אויף דעם עולם, [און] דער געוואַלדיגער כַּח הַקְּדוּשָׁה פון יעקב אבינו האָט אויף זיי מְגִין געווען, האָט נישט געקענט אויף זיי אַזוי מוֹשֵׁל זיין די כּוּחוֹת הַטּוּמְאָה, האָבן זיי זיך גרינגער געקאַנט מִתְגַּבֵּר זיין^ל.

^ט עיין להלן בהערה לה, ובזה תבין כוונת רבינו כאן בלשון זה.

^ל ועיין בישמח משה על נ"ך (ישעי' נז, יא) וז"ל: על פי היעזרות דבש חלק שני דף מ' ע"ב, עיין שם שכתב והנה עיקר ההספד לא די במה שירומו קול בכי ויורידו כנחל דמעה, רק העיקר שיתנו אל לב לשוב בתשובה, כי באמת במות הצדיק גובר סטרא אחרא למאור ויש לו כח ביותר להסית לאנשים, כי בעודו צדיק חי נחלש כחו, אבל במות הצדיק נתגבר כח היצר הרע, ולכן אמר משה (ויק' לא, כז) הֵן בְּעוֹדֵנִי חַי מִמְּרִים הָיִיתָם וְאַף כִּי אֲחֵרִי מוֹתִי, כי אז נתגבר יצר הרע ביותר, ויותר כח יש לפתות אנשים, לכך צריך תשובה ותפלה, שיתחזק רוחם לעמוד נגד הצר הצורך בהלחמו. ועל פי ביאור הזוהר בפסוק (וישלח לב, כו) וַיָּרָא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ, להזיק 'ליעקב', כי הצדיקים מגינים גם בעניני הנפש, וַיִּצַּע כִּכָּף יָרְכוּ, המה צדיקי הדור יוצאי ירך יעקב, ואז ח"ו יוכל להטותן לדרך רעה. ועל פי זה נראה לי לפרש שאמר הקב"ה לנחש הקדמוני (בראשית ג, טו) - הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות הוא שרו של עשו הוא נחש הקדמוני - הוא יְשׁוּפֶּף ראש, 'הוא' היינו האדם יְשׁוּפֶּף 'ראש', נראה לי מי שהוא ראש בשיעור קומה של מין אדם, אתם קרויים אדם, הוא מחליש כוחך, אבל אַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֶב, אם אין צדיק, כמו 'בעקבות משיחא' שאין בעולם מן אדם הקדושה רק בחינת 'עקב' ח"ו, אז ישופנו חלילה וחלילה. נמצא כל כוונת הסטרא אחרא לאמץ בקיטרוג לסלק צדיקים מבין ישראל, להטות את ישראל מדרך טובה לדרך רעה חס ושלום וכי'.

מא

וכדרך שפירשו במאמר הגמרא 'לגבי משה' מילתא זוטרתא היא, דלאותן שהיו אצל משה רבינו היתה היראה מילתא זוטרתא. וכמו כן לאותן שהיו אצל יעקב אבינו

אזוי ווי זיי טייטשן^{לא} [מאמרם ז"ל]^{לב} 'לגבי משה' מילתא זוטרתא היא, די יראָה. [ווייל] ווער ס'איז געווען נעבן משה רבינו, איז עס מילתא זוטרתא היא. אזוי איז געווען נעבן יעקב אבינו.

מב

אבל לאחר פטירת יעקב אבינו, אף שעדיין היו שם יוסף הצדיק והשבטים, כבר נחסר מגדול כח הקדושה שהיה לישראל, וכמו שאמרו אצל יעקב דיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, אף שעדיין נשאר שם יצחק אבינו, אבל אינו דומה כשיש שני צדיקים לצדיק אחד. ולזה כיון שמות יעקב כבר נסתמו עיניהם ולבם של ישראל "מצרת השעבוד" הרוחני, ובפרט דכבר נתרכו אז לששים רבוא ישראל עוד בחי' יעקב

ממילא איז דאָך זיכער [אז] ווילאנג יעקב אבינו האָט געלעבט, האָבן די כּוּחוֹת הַטּוֹמָאָה נישט געהאַט קיין כּח.

אַבער ווען יעקב אבינו איז נסתלק געוואָרן, [איז געווען] נסתמו עיניהם "מצרת השעבוד", מיינט מען נישט קיין [ושעבוד פון] חמר ולבנים, [שהיו] יוסף הצדיק איז [דאָך נאָך] געווען אַ מלך, [און] אויף דעם האָט ער געקאָנט אַכט געבן, מ'האָט נישט 'געארבעט' מיט אידן, [ואדרבה] אידן זענען געווען ברום המעלה. בגשמיית האָט ער [יוסף] געקאָנט העלפן [אידן].

אַבער דער כּח הַקְּדוּשָׁה וואָס ס'איז געווען ווילאנג יעקב אבינו איז געווען אויף דעם עולם, אזא גרויסער כּח הַקְּדוּשָׁה איז שוין נישט געווען. אפילו ס'איז געווען טאַקע יוסף הצדיק מיט די שְׁבָטִים, אַבער [אז] ס'זאל האָבן די גרויסע השפּעה אויפן גאַנצן כּלל יִשְׂרָאֵל [כמו בחייו של יעקב, זה כבר לא היה חזק כל כך].

^{לא} בכלי יקר (עקב י, יב): לגבי משה זוטרתא היא, ומקשים כאן וכי בעבור זה אמר לכל ישראל מה ה' שאל מעמך. ויש מתרצים, "לגבי משה", היינו כשהיו ישראל אצל משה, שהיה מדריכם במדת היראה, אז "זוטרתא היא".

ובתולדות יעקב יוסף (פרשת תולדות, אות ז): הקושיא וכו' איך אמר לישראל שזוטרתא להם גם כן וכו'. וביארתי וכו' שרצה לומר מי שהיה אז בדורו "לגבי משה" שפתח צינור יראה לדורו, היו זוטרתא להם גם כן.

ובערכי נחל (פרשת תשא): כי כל מה שבפרט היינו באדם אחד, יש בכלל ישראל, והנה ראש הדור הוא בחינת הלב, וכל הדור הם אבריו, ונודע כי יש בלב איש הישראלי יראה ואהבה מסותרת, איננה נראית על אברים, כי אנו רואים אפילו הגרוע שבישראליים אם יכריחוהו לעבוד עבודת כוכבים ח"ו וכדומה עבירות חמורים, אזי מחשקו וחקפצו יורג ולא יעבור מחמת יראת ה' או אהבתו, וכן כשיעמוד להתפלל או ללמוד כאשר ירצה להתעורר לבו ולילדע לפני מי הוא עומד יבוא בו יראה ואהבה, ומדוע כל היום הולך אחר לבו אין יראה אין אהבה, אלא מחמת שהיראה והאהבה הוא בחינת אהבה מסותרת כלבו, איננה זורחת על אבריו וכו'. וכל זה בפרטות כל איש ישראלי. וכן על דרך זה בכללות ישראל, ולכוונה זו אמרו רז"ל אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא, רצ"ל כי משה היה לב הדור וכולם היו אבריו, ואזי גם מי שמצד עצמו לא היה לו יראה בלבד הפרטי, מכל מקום בלבד הכללי שהוא משה רבינו ע"ה היה יראה מרובה מאד, ולכן "לגבי משה", וכמו שכתבו בכזה מקצת המחברים "לגבי משה" רצ"ל אותן שהיו אצל משה רבינו ע"ה ובדורו, היה יראה מילתא זוטרתא, כי ברצותו להמשיך היראה מלב אל האברים דבר נקל הוא.

^{לב} בגמרא ברכות (זא): ואמר רבי חנינא, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים [פירשי': כל הבא על האדם ביד הקב"ה, כגון ארוך קצר, עני עשיר, חכם שוטה, לבן שחור, הכל בידי שמים הוא, אבל צדיק ורשע אינו בא ע"י שמים, את זו מסר בידו של אדם, ונתן לפניו שתי דרכים, והוא יבחר לו יראת שמים], שנאמר (עקב י, יב) וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹקֶיךָ שָׁאֵל מֵעַמְּךָ פִּי אִם לִירְאָה. אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא, והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי, אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר (ישעי' לג, ו) יִרְאָתָהּ ה' הִיא אוֹצְרוֹ. אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא, דאמר רבי חנינא מִשָּׁל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו, דומה עליו ככלי קטן, קטן ואין לו, דומה עליו ככלי גדול.

מג

ס'איז שוין געווען ששים רבוא אידן ווען יעקב אבינו איז נסתלק געוואָרן, שטייט דאָך. [ווי] דער מדרש זאָגט דאָך²¹ [אַז יעקב אבינו] ער איז נישט אוועק פון דעם עולם ביז ער האָט נישט געזען ששים רבוא יוצאי חלציו.

מד

[און די גרויסע השפעה פון יעקב אבינו] אויפן פֿלל, און דאָרטן 'אין' דער טומאָת מצרים, דעם גרויסן פֿח השפעת הקדושה וואָס ס'איז געווען מיט יעקב אבינו, [דעם איז שוין נישט געווען שפּעטער].

מה

אַזוי שטייט דאָך אויך²² ביי יעקב אבינו [כשיצא מבאר שבע], אַז יציאת צדיק מן המקום עושה רושם. כאָטשיג ס'איז געבליבן [דאָרט] יצחק אבינו, [אַבער] אינו דומה פון צוויי [צדיקים] ביז איינעם. [וואס כן כמו כן בכאן, אף שעדיין היה יוסף הצדיק וכל השבטים, מכל מקום אינו דומה כשהיה גם יעקב אבינו עמהם].

מו

על כל פנים ס'האָט 'געפעלט' שוין [פונעם כח הקדושה], ווען יעקב אבינו איז נסתלק געוואָרן האָט שוין געפעלט אַ גרויסער פֿח, דער שטאַרקסטער פֿח איז געווען יעקב אבינו, ישׂראֵל סבא. דער שטאַרקסטער פֿח האָט שוין געפעלט. [וממילא] האָבן שוין די כוחות הטומאָה 'אַנגעהויבן' צו אַרבעטן²³, [און אידן] זיי האָבן שוין געהאָט אַ גרויסן עול, האָבן זיי שוין צוגעקוקט דעם גרויסן עול, [ווי] אידן ברויכן זיך פלאַגן [אַז] מ'זאָל נישט מיטגעריסן ווערן מיט די כוחות הטומאָה. [ולכן] איז געווען נסתמו עיניהם ולבם "מצרת השעבוד", קאָן זיין אויף 'דעם' [על צרת השעבוד 'הרוחני'] האָבן זיי שוין מרגיש געווען.

מז

ישוב קושיא א (באופן שני)

גם אפשר לפרשו על "צרת השעבוד" הגשמי, דאָף שעדיין לא שעבדו בהם בפועל, אבל כשראו הירידה שעל ידי שעבוד הרוחני, הבינו שמוה יבואו לבסוף גם לידי שעבוד הגשמי, דהא בהא תליא אָבער אויסערדעם קאָן זיין עַל פֿי פֿשטות אויך [דיתפרש גם על שֵעבוד 'הגִשמי' כפשוטו].

ווען זיי האָבן [שוין] געזען אַז מ'ווערט מיטגעריסן מיט די כוחות הטומאָה, [מזה הבינו כי] דאָס וועט ברענגען די אַלע צרות, וועט נאָכקומען [דער] שֵעבוד [הגשמי בחומר ולבנים] אויכעט, האָבן זיי 'שוין' געזען [פון דעמאָלטס. ווייל] דאָס איז הָא בְּהָא תְּלִיא.

²¹ בבראשית רבה (עט, א): אמר רבי יודן, לא נפטר אבינו יעקב מן העולם עד שראה ששים רבוא מבני בניו.
²² בבראשית רבה (שם): וַיָּצֵא, וכי לא יצא משם אלא הוא, והרי כמה חֲמִירִים וכמה גְּמִילִים יצאו, ואת אמר וַיָּצֵא 'יעקב' (ויצא כח, י). רבי עזריה בשם רבי יהודה בר סימון אמר, בזמן שהצדיק בעיר הוא זיוה הוא הדרה, יצא משם פנה פנה הדרה, ודכוותה וַיָּצֵא מן המקום (רות א, ז) וכו'. [והקשה המדרש דבשלמא ברות] ניחא, דְּתִמְנָן לא היתה שם אלא אותה הצדקת בלבד, אלא הכא דהוי יצחק ורביקה [שנשארו בעיר למה פנה הדרה. ועל זה מתרין] רבי עזריה בשם רבי סימון אמר, לא דומה זכותו של צדיק אחד לזכותו של שני צדיקים.
²³ ולאחר שמת יוסף הצדיק, נתגבר שעבוד הרוחני עוד יותר, וכן לאחר שמת לוי נתגבר עוד יותר, וכן לאחר שמת כל הדור ההוא. ועל דרך זה מתיישבים כל הסתירות שבענין זה, כמובא לעיל בקושיא א.

[וממילא] האָבן זיי גאַנץ גוט געוואוסט [שלבסוף יבוא השעבוד עליהם, וייל] אפילו [אז] לְפִי שְׁעָה האָט זיי נישט געפעלט גאַרנישט [כל זמן שיוסף קיים, או כל זמן שאחד מן השבטים קיים], אָבער אַז מ'ריקט זיך אַוועק פונעם דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, פונעם פֶּחַ התוֹרָה, פון דֶּרֶךְ אַבוֹתֵינוּ, [איז] אפילו די צָרוֹת וואָס זענען נישטאַ, ווייסט מען [אַבער] חלילה וואָס קאָן זיין דער תְּכִלִּית דערפון, וואָס קען זיין דער סוף [פון דעם]. ממילא איז 'שוין' געווען נִסְתָּמו עֵינֵיהֶם וְלָבָם, קען זיין "מִצְרַת הַשְּׁעָבוֹד" גאָר אפילו אין פִּשְׁטוֹת אויך.

מח

סיום ישוב קושיא א (לב' האופנים)

איבערדעם איז דאָס ביידע אָמֶת. קען טאַקע זיין דער שְׁעָבוֹד [הגשמי] אויך דערינען. אָבער עקסטערדעם, אָבער פִּשְׁטוֹת פון די כּוֹחוֹת הַטּוֹמָאָה [וְשְׁעָבוֹד הָרוּחָנִי] איז שוין געווען נִסְתָּמו עֵינֵיהֶם וְלָבָם 'אַזוי ווי' יעקב אבינו איז נסתלק געוואָרן. איבערדעם איז עס די זעלבע [השעבוד הגשמי ושעבוד הרוחני, דהא בהא תליא]. (המשך ישוב הקושיות בתחילת הפרשה, באות קלז)

מט

הקדמה לישוב שאר הקושיות

בביאור הפסוק: אֵל תִּזְכָּר לָנוּ עֲוֹנוֹת רֵאשֵׁנִים - וביאור הפסוק: הוּא מִשְׁכִּי הָעוֹן בְּחֻכְלֵי הַשָּׁוֶן נאָר אַז מ'זאָל צוקומען צום ענין, מ'זאָל פאַרשטיין דאָס גאַנצע ענין [לייטש יתר הקושיות]. און [לייטש גס קושיא ב] פאַרוואָס מ'האָט געשטעלט די סְתִימָה בייים וְיָחִי יַעֲקֹב, [און] נישט בייים הַסְתַּלְקוֹת. [נקדים לזה עוד הקדמות]. (הסיום בזה בישוב קושיא ב, באות קמג)

נ

קושיא בפסוק אֵל תִּזְכָּר לָנוּ עֲוֹנוֹת רֵאשֵׁנִים

לאָמיר זען.

מ'זאָג מיר אין תהלים (עט, ח), זאָג מיר אֵל תִּזְכָּר לָנוּ עֲוֹנוֹת "רֵאשֵׁנִים", זאָלסט אונז נישט געדענקען די ערשטע עֲוֹנוֹת.

נא

צריך להבין למה מתפללין על עונות הראשונים דייקא, והלא גם האחרונים צריכין כפרה, וצריכין לתקן הכל לכאורה איז עפעס אַ פֿלא וְהַפֿלא דער פסוק. פאַרוואָס עפעס גראָד בעט מען אויף די ערשטע עֲוֹנוֹת, וואָס טוט זיך מיט די שפּעטערע עֲוֹנוֹת. [והלא] מ'זאָג מיר יום כיפור קטן¹⁷ [אז] מ'ווייסט נישט [צי] זאָל מען בעטן עַל הָרֵאשֹׁנוֹת או עַל הָאַחֲרוֹנוֹת.

¹⁷ פירוש: ווי נאָר.

¹⁸ בוידוי הגדול לרבינו נסים, שבסוף סדר יום כיפור קטן: רבוננו של עולם, אם עֲמַדְתִּי לִפְרֹשׁ אֶת חֲטָאֵי וּלְבָאָרָם, יִכְלֶה הַזְּמַן וְהֵם לֹא יִכְלוּ. עַל אִיזָה מֵהֶם אֶתְּבַע, וְעַל אִיזָה מֵהֶם אֶבְקֶשׁ, וְעַל אִיזָה מֵהֶם אֶתְּנֶה. עַל הַכָּלל או עַל הַפֶּטֶר, עַל הַנִּסְתָּרוֹת או עַל הַנִּגְלוֹת, עַל הָרֵאשֹׁנוֹת או עַל הָאַחֲרוֹנוֹת, עַל הַחֲדָשׁוֹת או עַל הַיְשָׁנוֹת וכו'.

[ואם כן קשה בפסוק הנזכר] וואָס טוט זיך מיט די לעצטע עונות, אויף דעם בעט מען גאַרנישט? וואָס וועט זיך מיט 'די' טוען.

[וכי בטוחים כאן רק על] עונות "ראשונות", און וואָס טוט זיך מיט די "אחרונות".

פון די רעדט מען גאַרנישט? דעס איז 'גאַרנישט'?

[והלא] מ'ברויך דאָך פאַררעכטן "אַלדינגס", מ'ברויך דאָך מַתָּקֵן זיין [גם עונות האחרונים, וואָס בעוה"ר] מְדִי יוֹם בְּיוֹם הַשָּׁבָע וְחַטָּא, אַזוי זאָגט מען דאָךְ^ל. און ווי דער אַמֵּת איז, אַז מ'איז דאָךְ מוֹסִיף כֶּסֶד [חטאים ועונות רח"ל].

נב

לכאורה וואָס איז דער פֿשט.

איך האָב אויף דעם פסוק נישט געזען ממש קיין פֿירוש מִסְפִּיק, פאַרוואָס מ'זאָגט גאָר אַל תִּזְכֹּר לָנוּ עֲוֹנוֹת "ראשונים".

נג

קושיא בפסוק הוי מִשְׁכִּי הָעוֹן בְּחֻבֵּל הַשָּׁוֵא

בגמרא פירשו, כי יצר הרע בתחילה דומה לחוט של בוכיא, ולבסוף דומה פֿעבחות העגלה

ס'שטייט, דער נביא (ישע"ה, יח) האָט געזאָגט: הוי מִשְׁכִּי הָעוֹן בְּחֻבֵּל הַשָּׁוֵא וּכְעֻבֹת הָעֵגְלָה חֲטָאָה^ל.

[ופירשו כחז"ל]^מ מַתְחִלָּה איז די עונות, טוט מען גאַרנישט, כְּדָרְכּוֹ שֶׁל הַיָּצָר הָרָע [אז] ער הייבט דאָךְ אָן קודם ביי א' קלייניגקייט, היום אומר לו עֲשֵׂה כֶּךָ וּמָחָר אומר

^ל בוידי הארוך שבסוף סליחות לערב ראש השנה: שִׁכְחָנוּ אֶת טוֹבוֹתֶיךָ וכו', וְהִחַלְפָנוּ עוֹלָם עוֹמֵד בְּעוֹלָם עוֹבֵר. מְדִי יוֹם בְּיוֹמוֹ הַשָּׁבָע וְחַטָּא, עד אֲשֶׁר עֲוֹנוֹתֵינוּ עָבְרוּ רִאשֹׁנוּ, וְרַבּוֹ מִשְׁעֲרוֹתֵינוּ, וְעַצְמוֹ מִדְּבָרֵי פִינוּ, וְגָדְלוֹ מִצְעָדֵי רַגְלֵינוּ, וְגָבְהוֹ מִנְשָׁמַת רוּחַ אֲפִינוּ וכו'.

^ט ופירש רש"י בישע"ה שם: הוי מִשְׁכִּי הָעוֹן. גוררים יצר הרע עליהם מעט מעט, בתחילה בְּחֻבֵּל הַשָּׁוֵא, כחוט של קורי עכביש, ומשנתגרה בהם מתגבר והולך עד שנעשה כְּעֻבֹת הָעֵגְלָה שקושרין בו את הקרון למשור. הַשָּׁוֵא. דבר שאין בו ממש.

^מ בגמרא סוכה (נב, וכעין זה בסנהדרין פ"ט): אמר רבי אסי, יצר הרע בתחילה דומה לחוט של בוכיא [פירש"י: עכביש (=שפין געוועב)], ולבסוף דומה כְּעֻבֹת הָעֵגְלָה [משאדם נמשך אחריו מעט מתגבר והולך בו], שנאמר הוי מִשְׁכִּי הָעוֹן בְּחֻבֵּל הַשָּׁוֵא [בתחלה היו מביאין אותו עליהם על ידי חבלים שאינן של כלום] וּכְעֻבֹת הָעֵגְלָה [חבל עבה, שקושרין בו את הפרה למחירשה] חֲטָאָה.

וכעין זה בבראשית רבה (כב, י): אמר רבי עקיבא, [יצר הרע] בתחלה דומה לחוט של עכביש, ולבסוף נעשה כקלע הזו של ספינה, הדא הוא דכתיב הוי מִשְׁכִּי הָעוֹן בְּחֻבֵּל הַשָּׁוֵא וּכְעֻבֹת הָעֵגְלָה חֲטָאָה.

ועיין עוד בחובת הלבבות (שער השוכה, פ"ב): כי ההתמדה על העבירה, ואם היא קטנה, הולכת וגדלה בהתמדתה עליה. והגדולה, כשמבקש בעליה מחילה עליה ועוב אותה ליראת האלקים, הולכת הלך וחסור ומתמעטת, עד שתימחה מספר עוונותיו ויניקה ממנה בעליה בתשובה. הלא תראה, החוט של משי כמה הוא חזק כשיוכפל פעמים רבות, וכבר ידעת כי עיקרו מחלוש שבדברים, והוא ריר התולעת, ונראה החבל הגדול של ספינה כשמשמשים בו זמן ארוך הולך הלך וחסור, עד אשר יפסק וישבור חלוש מכל חלוש. וכמו כן ענין הקטנות והגדלות בעבירות, עם ההתמדה, ובקשת המחילה. ועל כן דימה אותן הכתוב בו, כמו שנאמר הוי מִשְׁכִּי הָעוֹן בְּחֻבֵּל הַשָּׁוֵא.

ועוד שם (שער חשבון הנפש, פ"א): הָקֵץ אָחִי מִן הַשִּׁנָּה הַזֹּאת, וגול מעל לבך את מסך יצרך אשר נסך עליך, עד שהבדיל בינך וביני אור שכלך, כעכביש אשר יארג על מאור הבית, וכאשר יתמיד יעבה ויסתם, עד שימנע הגעת אור השמש אל הבית, ובתחילת אריגתו הוא חלוש ודק עד מאד, וכל אשר יתמיד הדבר יחזק ויעבה וימנע אור השמש מעבור בו ומהגיע אל הבית. וכן מעשה היצר בלבבך יהיה בתחילת ענינו חלוש מאד, לא ימנע מראות האמתיות, ואם תרגיש בו בעת ההיא ותגלהו מעל לבך, יקל עליך הדבר, ואם תקל בו ותתעלם ממנו, יחזק מעשהו וימנע אור שכלך ממך, ויקשה לגלותו מעל הכרתך. על כן מהר להציל את נפשך, והיעזר באלקים לדחותו מעליך, וטרח והשתדל, תאור באור החכמה ותראה אמיתת הדברים בעין לבך.

לו עֲשֶׂה כִּף עַד שְׂיֵאמַר לָךְ עֲבֹד עֲבֹדָה זָרָה^{מא}. בתחילה איז עס נאָר אַ חֲבִלִי שְׂוֹא, אַזוי ווי אַ 'דינער פּאָדעס', דער עוֹן גאָר איז גאָר אין קטנות, ס'הייבט זיך אָן מיט 'קליינע' עֲנֻנוֹת. [אַבער] צום סוף לאָזט זיך אויס - עֲבִירָה גוֹרֶרֶת עֲבִירָה - ביז ס'ווערט דערפון "עֲבוֹתוֹת" הֶעֱגְלָה, [שהם חבלים עבים מאד].

אַזוי זאָגן די חכמינו ז"ל דִּשְׁנַעֲנָן דָּאךְ אַזוי, [שעל זה נאמר] מִשְׁכִּי הָעוֹן בְּחֲבִלִי הַשְׂוֹא וְכַעֲבוֹת הֶעֱגְלָה [חֲטָאָה].

נד

וקשה למה בתחילה כשהוא עדיין דומה לחבלי השוא קורא אותו בלשון "עוֹן" שהוא מוֹד, ולבסוף כשהוא דומה לעבֹתוֹת העגלה קורא אותו בלשון "חֲטָאָה" שהוא רק שוּגָג.

פרעגט מען די קשיא^{מב}, אויף די שפעטערע [עֲנֻנוֹת שטייט לשון שווג]. די עֲבוֹתוֹת הֶעֱגְלָה זענען דאָךְ אַסאָךְ גרעסערע עֲנֻנוֹת, [און] שטאַרקער, און צום סוף דאָ שטייט "חֲטָאָה", [וואָס] 'חֲטָאָה' איז לשון שוּגָג. און [ביי די ערשטע עֲנֻנוֹת] דאָ שטייט מִשְׁכִּי "הָעוֹן", ביי די חֲבִלִי הַשְׂוֹא דאָרט שטייט עוֹן, [וואָס] 'עוֹן' איז דאָךְ מִזִּיד. חטא ווערט דאָךְ אָנגערופן שוּגָגִין זאָגט דאָךְ די גמרא^{מג}. חֲטָאִים הייסן שָׁגוּגוֹת, און עֲנֻנוֹת הייסט דאָךְ מִזִּידִים. נו פאַרוואָס ביי די חֲבִלִי הַשְׂוֹא שטייט מִשְׁכִּי "הָעוֹן", און דאָ שטייט עֲבוֹתוֹת הֶעֱגְלָה [חֲטָאָה].

נה

הקדמה ליישוב הקושיות בפסוקים הנוכחים

הפרי מגדים חָקַק, דלפי מה שאמרו דמכל עבירה נברא מלאך שמכריחו לחטוא עוֹד, אם כן לכאורה אין מגיע לו עונש על העבירות שאחר זה, כיון שכבר מוכרח לחטוא, ואונם רחמנא פטריה

דאָס ענין דערפון. דער פרי מגדים קלערט אַרײַן אין [קונטרס] מתן שכרן של

^{מא} בגמרא שבת (קה:): תניא וכו', המקרע בגדיו בחמתו, והמשבר כליו בחמתו, והמפזר מעותיו בחמתו, יהא בעיניך כעובד עבודה זרה. שכן אימנחתו של יצר הרע, היום אומרו לו עשה 'כך', ולמחר אומר לו עשה 'כך', עד שאומר לו עֲבֹד עבודה זרה והולך ועובר. אמר רבי אבין מאי קראה, לא יִהְיֶה כָךְ אֶל זֶר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֹכַח (תהלים פ', א), איזהו אֵל זֶר שיש בגופו של אדם, הוי אומר זה יצר הרע.

^{מב} עיין קושיא זו ביפה תואר על הבראשית רבה (כב, ו) דלעיל.

ועיין בס"ג שבת שובה תשי"ז (נרפס בחידושי תשי"ז, ובדברי יואל לש"ש אות א) שמזכיר רבינו קושיא זו בשם הכלי יקר. וכן בס"ג לך לך תשכ"ה אמר רבינו בזה"ל: פרעגט דער כלי יקר - ס'איז דאָ אַ ספר פון אים, איך געדענק נישט וואו - אין איינס פון זיינע פסרים.

והוא בספרו עמודי שש (עמוד התורה פ"ב, ד"ה ובוה נראה) שכתב שם הכלי יקר וז"ל: ובא לזרז חכמי הדור, שישתדלו לתקן כל מצות 'בהתחלה', כי כל מה שנעשה הִרְגֵּל הוא מִצְוַת לא יוכל לִתְקֹן, כי מי יבוא אחר ההמון עם לבטל את אשר כבר עשוהו פְּעָמִים וְשָׁלוֹשׁ עַם גֹּבֵר. - ובוה נראה לי ליישב מה שקשה על דברי רז"ל שדרשו על פסוק הוֹי מִשְׁכִּי הָעוֹן בְּחֲבִלִי הַשְׂוֹא וגו', שהיצר הרע דומה מתחילה לחוט של עכביש ואחר כך לעבֹתוֹת העגלה, אם כן למה הזכיר תחילה לשון עוֹן, ואחר כך חֲטָאָה, איפכא מיבעיא ליה, כי העון היינו המזיד וחטאת היינו השווג, שהרי היצר הרע מעליהו מן הקלות אל החמורות. - אלא ביאור הענין הוא, שרק 'בהתחלה' הוא נקרא מזיד, אבל אם כבר עבר פְּעָמִים וְשָׁלוֹשׁ, אז נעשה לו כהיתר, ועל כן הוא נחשב קצת לשווג בדמינו, כי הוא סובר שלא יחשוב ה' לו עוֹן בזה. [וגם תירוצו רבינו להלן הוא קרוב קצת לתירוצו של הכלי יקר, וביתר ביאור. ועיי"ש שכתב עוד תירוצו בזה, ואכ"מ].

^{מג} בגמרא יומא (לו:): תנו רבנן, כיצד מתודה, עוֹיְתִי פִּשְׁעֵי וְחֲטָאֵי, וכן בשעיר המשתלח הוא אומר (אחרי טו, כא) וְהִתְוַדַּתְי עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתַי בְּנִי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פִּשְׁעֵיהֶם לְכָל חֲטָאתָם וכו', דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים עֲוֹנוֹת אֵלּוּ הַדּוֹנוֹת וכו', פִּשְׁעִים אֵלּוּ הַמִּקְרִים וכו', לְכָל חֲטָאתָם אֵלּוּ הַשְּׁגָגוֹת, וכן הוא אומר (ויקרא ד, ב) נֶפֶשׁ כִּי תִחַטָּא בְּשָׁגָגָה. ומאחר שהתודה על הדונות ועל המרדים חזרו ומתודה על השגגות, אלא כך היה מתודה, חטאתי ועויתי ופשעתי לפניך אני וביתי וכו'. אמר רבה בר שמואל אמר רב הלכה כדברי חכמים וכו'.

מצות^מ, לעולם - זאגט ער, - ס'שטייט דאך אז ווען מ'טוט אן עבירה ווערט באשאפן א מלאך, א מקטרג, און דער איז מכריח [דעם מענטש] ווייטער צו זינדיגן, דער איז 'מכריח' [לחטוא]. איבערדעם איז עבירה גוררת עבירה (אבות ד, ב).
זאגט ער, לפי זה העט מען אפשר געדארפט פטור צו זיין [מהעונש, שהרי] מ'איז אפשר גאר שוין ווי א שטיקל אונס, אז מ'האט איבער זיך א מלאך מקטרג.

נו

ועל זה כתב דמכל מקום כיון שהוא עצמו גרם לברוא מלאך המשיחית על ידי שעשה עבירה הראשונה, על כן חייב מצד דינא דגרמי, דקיימא לן דבדברי היוקא חייב דינא דגרמי

דערנאך זאגט ער אבער אזוי.

פארוואס האט מען [דעם מלאך המכריח]? דאס האט מען זיך אליין אנגעארבעט [על ידי עונות הראשונים].

זאגט ער, דער דין איז דאך ביי דינא דגרמי, [כי] אז ס'איז פרי הַזיקא איז מען חייב אפילו מצד דינא דגרמי, אז ס'איז פרי הַזיקא^מ.
זאגט ער, מ'איז זיך דאס אליין גורם, ווייל מיטן ערשטן עון איז פרי הַזיקא, איבערדעם איז מען חייב אויף די אנדערע עונות [אורי], כאטשיג מ'האט זיך שוין נישט אין די הענט, ווייל מ'האט זיך דאס אליין גורם געווען.
[עד כאן דברי הפרי מגדים].

נז

ובאמת קשה לומר שאחר כך כבר האדם מוכרח לחטוא, דאם כן נעל בזה דרכי התשובה, וקיימא לן דאין לך דבר שעומד בפני התשובה

נאך לעולם, קען מען דען זאגן אז ס'איז גארנישט פארהאנדן [קיין עצה, נאך] מ'האט זיך נישט אין די הענט. [והלא] ס'איז דאך אין לך דבר שעומד בפני התשובה^מ, [ואם נימא שכבר מוכרח לחטוא] אם כן האט מען דאך חלילה נועל געווען דרכי התשובה.

^מ בקונטרס מתן שכון של מצות (והם שמונה חקירות בענין שכר ועונש שכתב הפרמ"ג בסוף ספרו תיבת גמא [ורב פנינים], ואח"כ נדפס בקונטרס פני עצמו בשם מתן שכון של מצות) כתב הפרמ"ג בחקירה א' (אות ט) וז"ל: יש שלשה יצר הרע וכו', יצר הרע שברא ה' לטוב לנו לקבל שכר וכו'. היצר הרע השני, הגוף וכו'. היצר הרע השלישי רע מכולם, כי על ידי עבירה שעשה ברא משחית, עבירה גוררת עבירה כיצא בה שעשה, ומכריחו לכך, ובטלה הבחירה באותו עון. ולפיכך יש לומר שהחוטא אין מחויב לעשות תשובה על חטא כי אם פעם אחת, אפילו חטא אותו מאה פעמים, עיין בספר דעת חכמה (שבספר דברי חכמים) בשער התשובה פרק י"ב דף כ"ג עמוד ג' ד'. ושל"ה (שער האותיות אות ק', קדושה) מחמיר ביותר [להצריך תשובה על כל פעם], ובאות יאיר סימן ס"ז שתי פעמים די על כל חטא, כי עבר ושנה נעשה כהיתר (קדושי מ.), והוא ז"ל [הדעת חכמה] כתב שלשה פעמים, ולדעתי פעם אחת די, למשל חטא בחלב מאה פעמים, וכן ברם ונבילה כל אחד כמה פעמים, די על כל אחת פעם אחת כאמור. והנה שאומרים (בידיו יום הכפורים) על חטא שחטאנו לפניך באונס וברצון, ועל חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע, ועל חטא שחטאנו לפניך ביוצא הרע, עם יצר הרע בשותפות, היינו פעם שני, שיצר הרע שנברא על ידו מכריחו, כמ"ש ר"מ אלשיך (ימייה יד, ב) פסוק פי חטאנו לך, בשותפות, וגם התורה והתפלה והתענית שעושה קודם שתיקן החטא וקודם החרטה, עבירות הם ח"ו, כמו שנאמר (נשא ו, יא) וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, שציער עצמו מיין (תענית יא.), ואחר שהימים הראשונים יפלו ולא הועיל כלום, כמ"ש ר"מ אלשיך שם, ונותן כח לסטרא אחרא ח"ו, והם יקחו הכל. וזה שאומרים ביוצאים ולא יודעים, מענין ולנעמי מודע (רות ב, א), לשון אהבה וחבה, הן עון שאוהבים המשחיתים, הנאות הגוף, הן ששונאים, כמו תענית ותורה ותפלה היפך רצונם, מכל מקום חטא הוא כאמור.

^מ וכמו שכתב הרא"ש (כבא קט ט, יג) בשם ר"י [וע"ע בהל' בכורות להרמב"ן (פרק ד)], ועיין בתרומת הדשן (סימן שט"ו). ועיין באורך בשלחן ערוך ומפרשים בחושן משפט סימן שפ"ו

נח

אבל ביאור הדבר, בדאמת מצד דרך הטבע האדם כאנוס ביד יצרו, אלא שמכל מקום אם האדם מתפלל להשי"ת שיצילנו מיד יצרו ויזכה לשוב בתשובה, או על ידי עזר ממרום הוא ניצול מיד יצרו ויכול לשוב בתשובה

אָבער דער אַמֶת, קאָן זיין, מ'האַט זיך טאַקע מיטן דָרף הַטָּבַע האָט מען זיך שוין נישט אין די הענט.

נאָר וואָס דען, אַז מ'טוט תְּשׁוּבָה, אַז מ'צוברעכט זיך דאָס האַרץ און מ'בעט דעם באַשעפער, אַז מ'בעט דעם בורא כל עולמים העלפט ער אַרויס^מ [אף למעלה מדרך הטבע].

איז עס נאָר מיט סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא אַז מ'ברעכט עס דורך.

אָבער דער אַמֶת מיטן דָרף הַטָּבַע איז מען טאַקע אַן אונס. מ'איז נאָר איבערדעם נישט קיין אונס, ווייל מ'קאָן בעטן דעם בורא כל עולמים.

נט

וכמבואר במדרש דכשישראל מעונין שאין יכולין ואין יודעין לקיים המצות,

הקב"ה אומר "כְּבוֹ וְהִתְפַּלְלוּ לִפְנֵי" וְאֵינִי מְקַבֵּל, ועל זה נאמר קחו עִמָּכֶם דְּבָרִים [וְשׁוּבוּ אֵלַי ה']

אָזוי ווי דער מדרש זאָגט^{מח} [בביאור הפסוק] קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים [וְשׁוּבוּ אֵלַי ה'], אידן האָבן געזאָגט אַז "מ'קען מיר נישט", זאָגט ער דאָרטן דאָס לשון [שאמר להם הקב"ה] "כְּבוֹ וְהִתְפַּלְלוּ לִפְנֵי" [וְאֵינִי מְקַבֵּל]. - אָזוי זאָגט דער מדרש.

ס

אבל בעצם מצד הטבע הם בנדר "אונס" על עונות האחרונים, אבל על עונות

הראשונים כשעדיין לא היה לו כח המכריח, על זה נחשב כמויד ולא כאונס

מ'איז טאַקע אַן אונס.

נאָר וואָס זשע דען, אַז מ'האַט אַ צובראָכן האַרץ פאַרן בורא כל עולמים, אַז מ'בעט דעם באַשעפער, העלפט דער בורא כל עולמים אַז מ'איז זיך 'מִתְגַּבֵּר, אַז מ'איז זיך מִתְגַּבֵּר אויף 'דעם כַּח הַמְּכָרִיחַ.

דאָס איז די עצה !

אָבער לעולם, בַּעֲצָם איז מען טאַקע אַן אונס.

סא

נאָר וואָס דען, דער אַמֶת, מ'איז [אָבער] נישט געווען קיין אונס ביי די ערשטע עֲוֹנוֹת, איידער מ'האַט געהאַט דעם כַּח הַמְּכָרִיחַ.

^{מז} לשון הירושלמי (פאה דף ה.) והרמב"ם (תשובה ג, יד).

^{מז} וכמבואר בגמרא סוכה (נב:) וקידושין (ל:): יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו וכו', ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אינו יכול לו וכו'.

^{מח} בשמות רבה (תצוה לח, ד): לפי שישאל אומרים, רבון העולם, הנשיאים חוטאים ומביאים קרבן ומתכפר להם, משיח חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו, אנו אין לנו קרבן. אמר להם ואם כל עדת ישראל ישגו וגו' (ויקרא ד, יג), אמרו לו עניים אנו ואין לנו להביא קרבנות, אמר להם דברים אני מבקש, שנאמר (הושע יד, א) קחו עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֵלַי ה', ואני מוחל על כל עונותיכם. ואין דברים אלא דברי תורה, שנאמר (דברים א, א) אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה. אמרו לו אין אנו יודעין, אמר להם כְּבוֹ וְהִתְפַּלְלוּ לִפְנֵי, וְאֵינִי מְקַבֵּל. אבותיכם כשנשתעבדו במצרים לא בתפלה פדיתי אותם (בתמיה), שנאמר (שמות ב, כג) וַיֹּאנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֶבֶדָה וַיִּזְעְקוּ. בימי יהושע לא בתפלה עשיתי להם נסים, שנאמר (יהושע ז, ו) וַיִּקְרַע יְהוֹשֻׁעַ שְׁמַלְתּוֹ, ומה אמרתי לו, נְטִיה בְּכִידּוֹן (שם ח, יח), בימי השופטים בבכיה שמעתי צעקתם, שנאמר (שופטים ז, ז) וַיְהִי כִּי יִזְעְקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'. בימי שמואל לא בתפלה שמעתי להם, שנאמר (שמואל א, ט) וַיִּזְעַק שְׁמוּאֵל אֶל ה' בְּעֵד יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲנֶה ה'. וכן אנשי ירושלים אף על פי שהכניסוני, בשביל שבנו לפני רחמתי עליהם, שנאמר (ירמיה לא, ו) כֹּה אָמַר ה' רְנֹו לִיעֲקֹב שְׁמֻחָה וגו', הֲיִי [אומר] איני מבקש מכם לא זכחים ולא קרבנות אלא דברים, שנאמר קחו עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֵלַי ה'.

סב

ועל כן העיקר הם העונות הראשונים דייקא, שעל זה נחשב כמזיד

[וממילא] דער עיקר איז דער אָנהייב, די ערשטע עֲוֹנוֹת, [וואָס] אויף דעם איז מען אַ רעכטער מְזִיד.

[אַבער די שפּעטערע עֲוֹנוֹת] יענעס איז שוין אַ בחינה פון אַם עֵבֶר וְשָׁנָה הוֹתֶרָה לוֹמַט. [און] אַ "אומֶר מוֹתֵר" איז אויך דאָ דַּעוֹת אַז ס'הייסט אַ שׁוּגָג. ווען מ'שפּירט עס נישט, האָט עס שוין נישט אַזוי דעם דִּין [מְזִיד, שהרי עֲוֹנוֹת הָרָאוּנוֹת] דאָס איז דאָךְ מְעוֹר עֵינִים, כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֶר עֵינֵי חֲכָמִים (דברים טז, יט), מ'ווערט מְשׁוּחָד. [וממילא] דער עיקר איז נאָר די "הַתְּחִלָּה", דער "אָנהייב".

סג

ויתירה מזה מצאנו שאפילו בשני בני אדם, עיקר האשם הוא על "המתחיל", ולכן תלה הכתוב הכל בִּרְבָּעָם ולא בְּאֶחָד, אף שקטנות של אֶחָד בחמורות של רְבָּעָם. וכל שכן באותו אדם עצמו שהעיקר הם "עונות הראשונים" גדולה מזו שטייט אין די גמרא.

די גמרא זאגט² אַז די קטנות שֶׁל אֶחָד, די קלענסטע עֲוֹנוֹת פון אֶחָד, זענען געווען מער ווי די גרעסטע [עֲוֹנוֹת] פון רְבָּעָם. וְלָמָּה תֵּלָה הַכֶּתוּב בִּרְבָּעָם, ס'ווערט אָנגערופן חטאת רְבָּעָם, בְּשִׁבְלִי שֶׁהוּא הִיא הַמִּתְחִיל, ווייל דער עיקר הענגט מען אָן אין דעם "מִתְחִיל", ווער ס'הייבט אָן. [עכ"ד הגמרא].

סד

[ונמצא] ס'איז גאָר, גאָר אפילו [ביי] אַן אַנדערער מענטש, נישט נאָר אויף זיך אַליין, דער מִתְחִיל [הוא עיקר החיוב], דער האַרבסטער איז דער מִתְחִיל. (ההמשך באות סד)

סה

- איבערדעם קאָן מען פאַרשטיין, פון די אַלע פְּשָׁרוֹת וואָס מ'הייבט אָן ביי ווייניג [שמפּשרים על דבר מועט, אבל לבסוף נמצא דזהו עיקר הגורם להתקלה מרובה שאחזרה]. (וכדיבאר עוד באות עא). -

סו

איבערדעם 'היינט שוין נאָך' [=מכל שכן] ביי זיך אַליין, אַז דער עיקר איז דער מִתְחִיל, (דער עֶזְרָא מִיט) וואָס מ'הייבט אָן.

סז

ישוב הקושיא בפסוק אַל תִּזְכֹּר לָנוּ עֲוֹנוֹת רִאשֹׁנִים

ועל כן מתפללין תחילה אַל תִּזְכֹּר לָנוּ עֲוֹנוֹת "רִאשֹׁנִים" דייקא, שעל זה הוא עיקר החסרון והאשם

איבערדעם איז מען מִתְפַּלֵּל צום בורא כל עולמים [אַל תִּזְכֹּר לָנוּ עֲוֹנוֹת "רִאשֹׁנִים"].

¹ כמבואר בגמרא יומא (פז, ופז): דאמר רב הונא אמר רב, כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, הותרה לו. הותרה לו סלקא דעתך, אלא נעשית לו כהיתר [פירש"י: שהעבירה דומה עליו היתר].

² עיין בזה בגמרא שבת (סח: ועב): וסנהדרין (סב:). - ולהלכה כן הוא דעת הטורי זהב (יו"ד צט, ט) דהוי כשוגג, וכן כתב גם המגן אברהם (אור"ח קד, ו. רמח, יח. שיח, ג. תקדו, ח) ובית שמואל (אה"ע קעח, ד). וע"ע בפרי חדש ובפרי מגדים ובפלתני ובחוות דעת על ה"ט שם מה שהקשו ופלפלו על דבריו, ואכמ"ל. ובפרי מגדים (אור"ח קד, שם) העיר דעת הרמב"ם (רוצח ה, ד. ומלכים י, א. ועוד) דאומר מותר קרוב למזיד. ועכ"פ הוא דבר התלוי בב' דיעות.

³ בגמרא סנהדרין (קב:): וְיִהְיֶה הַנֶּקֶל לְכֹתוֹ בְּחַטָּאת רְבָּעָם בֵּין נָטַט (מלכים א' טז, לא) [פירש"י: באחאב כתוב, כלומר קלות היו לאחאב כל חטאותיו של רְבָּעָם]. אמר רבי יוחנן, קלות שעשה אֶחָד, בְּחַמּוּרוֹת שֶׁעָשָׂה רְבָּעָם. ומפני מה תלה הכתוב בִּרְבָּעָם [דבכמה מקומות (מלכים ב' יג, יא. יד, כד) כתיב לא סר מִקֵּל חַטָּאת רְבָּעָם, ולא כתיב אֶחָד, אף על פי שהיה רשע ממנו], מפני שהוא היה "תחילה" לקלקלה [שהיה מִלֵּךְ 'ראשון' שהקדיח את תבשילין].

סח

ווייל לעולם, דעס ווייסט מען דאך, וואָס מ'זעט אַז מ'איז דאָ מְשׁוֹקַע, מ'זעט, יעדער איד ווייסט דאך דעם אַמֶּת.

מ'ווייסט די גרויסע שוועריקייטן, דעם גרויסן פֿחד וְאַימָה וואָס מ'האַלט מיר היצט. איבערהויפט אין די לעצטע דורות, ווי מ'האַלט מיר היינט אין 'די' זַמַּנִּים, ביי אַ שווערן איבערגאַנג, אין די זַמַּיִם הַקְּרוֹבִים צו בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ. די שווערע ביטערע נסיוֹנוֹת.

[אויך] דאָס ווייסט יעדערער, אַז ס'איז נישטאָ קיין אַנדערער תְּכָלִית, [נאָר אַז] מ'זאָל זיך מִדְּבֵק זיין בַּאֲמֶת אין דֶּרֶךְ הָאֱמֶת. נאָר [פונדעסטוועגן] מ'האַט זיך נישט אין די האַנט !

סט

איבערהויפט [ווען] מ'איז פאַרוואָרפֿן [אין אַרץ הַטְּמָאָה (כדלהלן אות קלא)], [וישנס] די גרויסע כּוֹחוֹת הַטּוֹמָאָה, און די גרויסע ביטערע הִתְגַּבְּרוֹת, די שווערע כּוֹחוֹת הַטּוֹמָאָה וואָס ס'איז דאָ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, וואו דער אָוִיר איז אַנגעשטעקט בעוֹנֵינוּ הַרְבִּים מיט מִינוֹת און מיט תַּאֲוֹת, [אשר על זה נאמר] [שלח טו, לט] וְלֹא תִתּוּרֵי אַחֲרֵי לִבְכֶּכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם [ופירשו חז"ל]²² זו מִינוֹת און זָנוֹת. ווי שווער און ביטערע נסיוֹנוֹת, אַז אידן זאָלן האָבן אַפּגעהיטענע מַחְשָׁבוֹת. [סיי] אַז מ'זאָל זיין 'גאַנץ' אין דער אַמוּנָה, אין אַלע י"ג עִיקָרִים. [און סיי אַז] מ'זאָל זיין 'רײַן' פון הִרְהוּרֵי תַּאֲוֹת, פון הִרְהוּרֵי עֲבִירוֹת. ווי שווער און ווי ביטער די נסיוֹנוֹת זענען, די גרויסע נסיוֹנוֹת.

ע

[אַבער] דער חֶסֶד אַז דער "אַנהייב", [ווען] מ'מיינט ס'איז אַ 'קלייניגקייט'. איבערדעם דער פּעלער איז [די ערשטע עֲוֹנוֹת]. איבערדעם זאָגט מען אַל תִּזְכֹּר לָנוּ זאָלסט אונז נישט געדענקען עֲוֹנוֹת "רָאשִׁימִים", [ווייל אויף] דאָס איז דער גרעסטער חֶשֶׁשׁ. [המשך ביאור הפסוק, באות עח]

עא

ישוב הקושיא בפסוק הוי משכי העון
בתחילה אין היצר הרע בא לאדם כשר עם עבירות גדולות, אלא עם עבירות קטנות שהם כְּחֶבְלֵי הַשָּׂוִא. אבל אז בתחילה עדיין האדם ברשותו, ועל כן נחשב כמזיד, ולזה אמר הכתוב מִשְׁכֵּי "הָעוֹן" כְּחֶבְלֵי הַשָּׂוִא איבערדעם זאָגט ער מִשְׁכֵּי "הָעוֹן" כְּחֶבְלֵי הַשָּׂוִא. אין אַנפֿאַנג קומט נישט דער בַּעַל דְּבָר מיט קיין 'שווערע און ביטערע' עֲבִירוֹת.²³ [ווייל] אַ איד וואָס מ'איז דְּבוּק אין די קְדוּשָׁה, קאָן מען נישט 'אויפֿאַמאָל' איבערדרייען. הייבט ער אָן מיט קלייניגקייטן, [וואָס] אויף דעם קלערט מען [אַז] דאָס איז נאָך

²² בגמרא ברכות (יב:) : דתניא, אַחֲרֵי 'לִבְכֶּכֶם' זו מִינוֹת, וכן הוא אומר (תהלים יד, א) אִמֵּר נָבֵל בְּלִבּוֹ 'אֵין אֱלֹקִים. אַחֲרֵי 'עֵינֵיכֶם', זה הרהור עבירה, שנאמר (שופטים יד, ג) וַיֹּאמֶר שְׁמִשׁוֹן אֶל אִבּוֹ אוֹתָהּ קַח לִי כִּי הִיא יִשְׂרָאֵל 'בְּעֵינַי'. אֵתֶם זֵנִים, זה הרהור עבודה זרה, וכן הוא אומר (שופטים ח, לג) וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים.

²³ ועיין באורך בחובת הלבבות (יחוד המעשה פ"ה, וחשבון הנפש פ"ג).

גארנישט'. און מ'הייבט אָן נאַכצולאָזן, און מ'הייבט אָן צו מאַכן די פֿשרות, און מ'איז זיך מתיר, [ווייל] מ'מיינט ס'איז אַ קלייניגקייט. [אַבער] דעמאָלטס איז מען נאָך אַ מזיד, ווייל דעמאָלטס האָט מען זיך נאָך אין די האַנט.

עב

אבל אחר כך כשנמשך האדם לעבירות גדולות אז הוא כבר בגדר שוגג, דכבר הוא כמוכרח לחטוא, ולכן על זה אמר הכתוב וְכַעֲבוֹת הָעֲגֹלָה "חֲטָאָה"

אַבער דערנאָך, ווען מ'האַלט שוין "פֿעבחותות" הֶעֱגְלָה, דעמאָלטס איז [שוין] ביטער, [אַבער] מ'האַלט שוין "חֲטָאָה", [ווייל] מ'איז שוין גאָר אַ שוֹגֵג אויכעט, [ווייל] מ'האַט זיך שוין נישט אין די האַנט.

עג

איבערדעם הייבט ער אָן מַשְׁכִּי "הָעוֹן", דעמאָלטס איז עס נאָך אַן עוֹן, ווען ס'איז נאָך בְּחֻבֵּל הַשָּׁוֵא, [וואָס] מ'מיינט מען' אַז דאָס איז גארנישט.

עד

אַזוי ווי מ'זעה מיר [בתחלת הפירצות, ווי] מ'איז מְלַמֵּד זְכוֹת אויפן גאַנצן ענין אין אָנהייב, [ווייל מ'מיינט דאָס איז נאָך גארנישט'. מ'זאָגט גאָר [דאָס] "אין דעם דור" איז דאָס אויכעט גענוג".

אַבער דער אָמת, דאָס איז דאָס אַרגסטע.

[ווייל] דאָס גאַנצע [קלקול], די גאַנצע פֿירצות [הדור], די פֿירצות באַשטייען פון די "מתחילים", ווען ס'איז נאָך אויסגעמישט מיט 'תוֹרָה', מיט 'אידישקייט' הייסט עס. נאָר מ'ברענגט אַריין, מ'ברענגט עס אַריין מיט פֿירצות, אויפן 'נייעם' דָּרָך. און אז מ'הייבט אָן, קומען נאָכדעם אַריין די פֿירצות, צוביסלעך צוביסלעך [אַלץ מער], ביז מ'קומט אַרויס חֲלִילָה 'אויפן אַרגסטן'.

עה

אַ איד ברויך האָבן 'התבוננות', ביים "ערשטן" מאָל!
'דין וְחֻשְׁבוֹן' ברויך מען אָפּצוגעבן, פאַרן "ערשטן" מאָל!
דער עיקר הערשט דאָרף מען געבן דין וְחֻשְׁבוֹן, פאַרן "אָנהייב"!

עו

די וואָס זענען שוין אינגאַנצן מְשׁוּקָע, וואָס זענען שוין בעוּנִינוּ הרבים אַזוי ווי מ'זעה מיר נעבעך [ווי] די וועלט זעט אויס, די וואָס זענען שוין מְשׁוּקָע אין די דָּרָפִי הַמִּינוֹת און אַלע עֲבִירוֹת, די זענען שוין אפשר שוֹגֵגִים. מ'ווייסט דאָך נישט ווי ווייט [זיי זענען שוין בגדר שוגג, אַבער] די זענען שוין אָפּשָׁר גאָר שוֹגֵגִים.

עז

אַבער דער עיקר איז, 'ווער פון די' קומט דער עוֹנֶשׁ? די וואָס זענען אויך אַמאָל אַזוי געווען [ככל היראים והחרדים], זיי און זייערע טאַטעס. [זיי אַליין] נאָך אין זייער יוגענט, און זייערע טאַטעס, זענען אויך נאָכנישט געווען

'אָזוי' (בירידה. נאָר) מ'האַט זיך אָנגעהויבן צו גיין אין דעם דָרף (פון פֿשרות), און דעם האָט געפירט [ווייטער און ווייטער]¹².

[וממילא שולדיג איז מען] פֿאַר דער "התחלה".

דער גרעסטער עונש איז פֿאַר דער "התחלה", פֿאַרן "אָנהייב".

עח

המשך ישוב הקושיא בפסוק אל תזכר לנו עונות ראשנים

כשמתחילין לשוב מתפללין בעיקר על "עונות הראשונים", שאז עדיין היה הבחירה בדינו לגמרי. ובאם נזכה לתקן אותן עונות שלא יזכרו, אז ממילא שוב יהיה נפקל לתקן גם העונות האחרונות שנגרמו רק ע"י עונות הראשונים

איבערדעם ווען מ'הייבט אָן מִתְפַּלֵּל צו זיין [אויף מחילת עֲוֹנוֹת], מ'הייבט אָן צו בעטן דעם באַשעפּער, 'בעט מען זיך' דאָס ערשטע [אז] אַל תִּזְכֹּר לָנוּ "עֲוֹנוֹת ראשנים" ! די ערשטע עֲוֹנוֹת ! ווען מ'איז נאָך גוט געווען, [ווען] מ'האָב מיר נאָך 'מער פֿח' געהאַט זיך מִתְגַּבֵּר צו זיין.

אויף דעם זעמיר מער שולדיג ! פֿאַרן "אָנהייב" !

[וואָרן] אויף די שפּעטערע עֲוֹנוֹת, איז דאָ אַ שטיקל הִתְנַצְלוֹת, אַז מ'איז שוין 'אין דערניצן', און מ'האַט זיך שוין נישט 'בִּפְח' מִתְגַּבֵּר צו זיין¹³.

ממילא אַז דער בורא כל עולמים העלפט אַז אַל תִּזְכֹּר לָנוּ און מ'לייגט אַוועק די עֲוֹנוֹת ראשנים, פֿאַרלירט מען דעם פֿח הַמְכַרִּית, ווערט מען שוין ממילא בעסער, קאָן מען מִתְקֵן זיין [אלע עֲוֹנוֹת], קאָן מען גיכער תְּשׁוּבָה טון [אויך] אויף די שפּעטערע עֲוֹנוֹת.

איבערדעם איז דאָס דער פֿשֶׁט, איבערדעם זאָגט מען 'דער עיקר'. איבערדעם איז דער עיקר נאָר [די ערשטע עֲוֹנוֹת], הייבט ער אָן עֲוֹנֵת ראשנים. [ווייל] דער יסוד פון אַלעמען איז די הִתְחַלָּה, דעם וואָס איז די "התחלה"¹⁴.

עט

היוצא מזה לענין מצב דורינו:

דער ענין דאָרף יעדער איד צו וויסן !

'דלא' ווי מ'רעדט זיך איין [אַז מ'מעג אַביסל נאָכלאָזן]¹⁵.

¹² וז"ל רבינו בשו"ת דברי יואל (סימן לה, סוף אות ד): ואנחנו ראינו בעוה"ר במדינה זו, שברובא דרובא מהמקומות ממש באו לידי שכחת התורה הק' לגמרי רח"ל, והמשכיל על דבר ימצא כי עיקר סיבת הדברים היה מה שהתחילו להקל בכמה דברים בטענה זו להציל את השאר שלא יפרצו יותר. וכן המה כל הפירצות שברורינו מתחילים בטענה זו, שמקילים באיזה דברים לשם שמים, כדי להציל את השאר. אבל לגמרי נהפוך הוא, שעל ידי שהתחילו בפשרות וויתורים להקל לאט לאט, עבירה גוררת עבירה עד שנפרץ במילואו לגמרי רחמנא ליצול. אבל אילו היו עומדין על המשמר שלא לעשות פשרות בקיום התורה הקדושה, בלי ספק היה חלק גדול מיישראל חזקים בתורה ובמצוות בכל מקומות מושבותם. וזה ברור לכל הרוצה לידע האמת לאמיתו.

¹³ ועיין בחומת אנך להחיד"א (פרשת בראשית, ג טו): הוא ישופך ראש. פירש הרב מהרש"ו בכתב יד, כי האדם בתחילת פיתוי היצר אפילו על דבר קל, יתגבר עליו ולא יתן לו שום אחיזה כלל, ובזה לא יוכל עמו היצר שהוא הנחש כלל. וזהו שנאמר הוא ישופך ראש, שיתגבר עליך הלא מראש. וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עֶקֶב, בעבירות שאדם דש בעקביו.

¹⁴ ועיין בס"ג שבת שובה תשי"ז (נדפס בדברי יואל לשבת שובה, אות א), ובס"ג ויחיי תשכ"א, ובס"ג לך תשכ"ה, שחזר שם רבינו על בחינה זו בביאור הפסוקים הנזכרים.

¹⁵ אבל האמת אינו כן, אלא אדרבה שם בהתחלה הוא עיקר התקלה, אשר על זה צריכין ליתן עיקר הדין וחשבון (וכדלעיל באות עה). [כך הוא ההמשך וקישור הדברים, אלא שרבינו לא חזר לסיים הענין להריא, לאחר שהפליג בפרטים אחרים, אבל חזר לעיקר הענין ביה, להלן באות פה].

[ווען] מ'האט פאַר זיך די גרויסע נסיונות אין 'דעם דור', [וואָס] ס'איז נאָך אַזוינס נישט געווען מימנות עולם, אַזאַ ביטער שפּללות.

פ

אַזאַ ביטער שפּללות איז נישט געווען, אפילו ווען מ'איז געווען אין מצרים. אַזוי ווי מ'זעט די מדות [טובות] וואָס אידן האָבן געהאַט אין מצרים (כדלעיל באות כד). אוי, וואו ווייט איז מען היינט פון די מדות.

פא

היינט זעט מען די גרויסע ביטערע נסיונות. ביי יעדעס [תנועה], און ביי יעדער דיבור.

[אפילו נאָך] דורכצוגיין די גאס איין מאָל אין די אַלע מיני מקומות, אין די מקומות הטומאה וואו אידן ברויכן צו זיין אין גלות, נאָך איין מאָל [דורכצוגיין די גאס]. און יעדער דיבור. מיט יעדן מענטש וואָס מ'רעדט, ווייסט מען גאָרנישט ווי [ווייט] דאָס ברענגט אַריין [השפעה לא טובה].

ברויך מען זיך מתגבר צו זיין [נגד כל אלו הנסיונות], ברויך מען האָבן אַ גרויסן כח. איבערדעם ברויך מען גרויס סיינעטא דשמאי, ברויך מען גרויס סיינעטא דשמאי אַז דער בורא כל עולמים זאָל העלפן, דער אייבירשטער זאָל העלפן מ'זאָל די זכיה האָבן, מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל זיך קענען מתגבר זיין.

פב

דער בורא כל עולמים ירחם על עמו ישראל. דער בורא כל עולמים זאָל אַנקוקן אידישע הערצער. דאָס צובראַכנקייט פון די צרות. און דער שפּללות פון יעדן איד וואָס איז היינט, ווען מ'דאַרף זיין אין דעם שווערן ביטערן זמן.

פג

דער בורא כל עולמים זאָל זיך מרחם זיין, טאקע אין די טעג [של ימי השוכבי"ם] וואָס ס'איז געווען דאָס התעוררות פאַר אידן. מ'האט אַראָפּגעשיקט דעם התעוררות [כח התשובה והגאולה], און אידן זענען ניצול געוואָרן פון גלות, פונעם תוקף הגלות. אידן זענען דבוק געווען [בהקב"ה], אידן האָבן זיך 'דאָך' מדבק געווען, מ'האט זיך אַרויסגעהויבן. ס'איז געבליבן דעם ביסעלע אידן.

פד

[אמנם] בעונינו הרבים אַ גרויס חלק [מבני ישראל] איז געבליבן אין די ימי אפילה^{יח}. אַזוי אויך [היינט] ברויך מען האָבן גרויס סיינעטא דשמאי [אז] מ'זאָל זיין פון די אידן וואָס מ'וועט דערלעבן די ישועה, מ'וועט זוכה זיין צו זען די ישועה, [און] חלילה נישט זיין [מהנשארים], חלילה נישט נדחה ווערן.

^{יח} כמובא ברש"י (בא"י, כב. ובשלח יג, יח).

ווייסט השם יתברך ווער ס'איז ראוי דערצו!

ווער ס'האט זיך מתגבר געווען, ער איז עומד בנסיון געווען אין דעם שווערן

זמן!

פה

ביאורים בענין חטא אדם הראשון

ענין חטא אדם הראשון, על דרך הנזכר

המפרשים נתקשו למה לא הועיל תשובה על חטא אדם הראשון [דאף שעשה תשובה מכל מקום לא נתבטל גזירת מיתתו]. ולדרכנו אתי שפיר, דיען כי חטא אדם הראשון היה חטא "הראשון שבראשונים", על כן חמור מאוד, יען כי זה היה הגורם לכל החטאים אחרים שנגרמו על ידי התגשמות בני אדם מחמת חטא אדם הראשון

איבערדעם זעט מען, דאָס איז אייביג געווען [דהחטא הראשון הוא העיקר].

איבערדעם דער חטא אדם הראשון איז געווען אזוי האַרב. איז עס אויך נאָר געווען אזוי האַרב געווען ווייל ס'איז געווען דער ערשטער חטא, איבערדעם אויף דעם איז גאַרנישט געווען קיין תשובה [דאף שעשה תשובה^ט, לא הועיל לו לבטל הגזירת מיתתו].

אויף די אַנדערע חטאים [די שפעטערע] איז דאָ אַ חלק שוין [וואָס מ'האָט אַ התנצלות, אַז] מ'איז נתגשם געוואָרן דורכן 'חטא אדם הראשון'.

איבערדעם [אבער] אדם הראשון בעצם האָט נישט געקאָנט מתקן זיין מיט קיין תשובה, ווייל ס'איז טאַקע געווען דער רעכטער [ראשון], ס'איז געווען דער "ראשון שבראשונים".

איבערדעם אָבער אויף אַלע עונות, אויף די שפעטערע, אין לך דָּבָר שְׁעוּמַד בְּפִנֵּי הַתְּשׁוּבָה.

די עונות הראשונים זענען [אבער] שווערער ביי יעדן מענטש ער זאָל מתקן זיין, שווערער ווי די שפעטערע [עונות]. און [כל שכן] אדם הראשון איז געווען דער ראשון שבראשונים, איז גאַרנישט פאַרהאַנדן געווען קיין תשובה.

פו

עוד ביאור בענין חטא אדם הראשון

ולימוד היוצא מזה לדורות - בענין הרחקה מן המסיתים ומדיחים

כפסוק לעברה ולשמרה, דרשו חז"ל לעברה זו מצות עשה, ולשמרה זו מצות לא תעשה. אבל אין מקרא יוצא מידי פשוטו, וכמו שפירשו הראשונים דענין "ולשמרה" הוא לשמור את הגן שלא יכנסו שם חיות וכדומה שאינם ראויים ליכנס לשם

איבערדעם, שטייען שטייט (בראשית ב, טו) [וַיִּקַּח ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם] [וַיִּנְחָלְהוּ ה' בְּגֵן עֵדֶן] "לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָה", און חכמינו ז"ל דרש'נען לְעִבְדָּהּ זו מְצוֹת עֲשֵׂה, וּלְשִׁמְרָה זו מְצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

^ט כמבואר בגמרא עירובין (יח:), ועוד.

^פ כלשון זה מובא בספרים בשם חז"ל. - וכן מפורש בזוהר הק' (בראשית כז, ותיקוני זוהר סב): לְעִבְדָּהּ בְּפִקּוּדֵין דְּעֲשֵׂה, וּלְשִׁמְרָה בְּפִקּוּדֵין דְּלֹא תַעֲשֵׂה. [ועיין עוד בזוהר (ח"ב קסה:)]. וכעין זה הוא בספרי פרשת עקב (פסקא ה'): לְעִבְדָּהּ זו תְּלִמּוּד, וּלְשִׁמְרָה אלו מְצוֹת. - ובפרקי דרבי אליעזר (פרק יב): ושמא תאמר וכי יש מלאכה בגן עדן וכו', ומה הלשון הזה לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָה, לא אמר לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָה אלא לעסוק בדברי תורה ולשמור את כל מצותיה, שנאמר (בראשית ג, כד) לִשְׁמֹר אֶת דְּרָךְ עֵץ הַחַיִּים, ואין עץ חיים אלא תורה, שנאמר (משלי ג, יח) עֵץ חַיִּים הִיא לַמְחַיִּיקִים בָּהּ.

[נאָר] אין מקרא יוצא מידי פשוטו, זאָגן זיי, דער חזקוני זאָגט^א און די אַלע ראשונים^ב, דאָס פֿשטות איז [דער פֿשט פון] לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ אֶז ער זאָל עס באַרבעטן און ער זאָל דאָס אָפהיטן.

[ובכוונת ענין השמירה ביאורו, ווייל] דעמאָלטס איז נאָכנישט געווען קיין לֵהט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת וואָס האָט נישט אַריינגעלאָזט קיין חיות און קיין פֿאַרשידענע באַשעפֿענישן אין גן עֵדֶן, ס'איז געווען פֿריי, האָט מען אדם הראשון געשטעלט פֿאַר אַ שוֹמֵר, אַז ער זאָל נישט אַריינלאָזן [בגן עֵדֶן, מי שאינו ראוי לזה].

פז

והגר"א פירש עוד דלכן נשלח אדם הראשון מִגֵּן עֵדֶן, יֵעָן כִּי הָיָה לוֹ לִשְׁמֹר שְׁלֵא יִכְנֹס לִשֵּׁם "הַנֶּחֱשׁ". ונמצא דמקור החטא היה במה שהניח את הנחש לִיכָנֹס לִגֵּן עֵדֶן

דער ווילנער גאון זאָגט אויף דעם, דאָ אין פירוש הגר"א וואָס ס'איז דאָ אויף די תורה^ג, זאָגט ער פֿאַרוואָס וְיִשְׁלַחְהוּ ה' מִגֵּן עֵדֶן (בראשית שם, כג).

זאָגט ער אַזוי: דער פֿעלער איז געווען, דער חטא איז געווען, אַז לעולם דעם נֶחֱשׁ האָט ער נישט געטאַרט אַריינלאָזן אין גן עֵדֶן, וואו קומט אַ נֶחֱשׁ אין גן עֵדֶן? [אַדָּם נצטוה] לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ, און ער האָט אַריינגעלאָזט דעם נֶחֱשׁ אין גן עֵדֶן.

האָט מען געזען ער האָט נישט גוט אָפּגעהיט, האָט מען אים אַוועקגעשטעלט פון דעם אומנות, האָט מען אים געשטעלט צו אַן אַנדער אומנות, אויף 'דעם' עולם, ווייל ער האָט נישט אָפּגעהיט.

דער גאַנצער מקור [החטא] איז געווען, ווייל ער האָט 'אַריינגעלאָזט' דעם נֶחֱשׁ אין גן עֵדֶן.

פח

ולכאורה באמת קשה על אדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה, ונתנו אותו לשומר, למה הניח את הנחש ליכנס

לעולם איז טאַקע אַ קשיא.

אַדָּם הָרָאשׁוֹן, יֵצִיר כִּפְּיו שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא^ד, מ'האָט אים געשטעלט פֿאַר אַ שוֹמֵר, געשטעלט פֿאַר אַ שוֹמֵר ער זאָל נישט אַריינלאָזן דעם נֶחֱשׁ אין גן עֵדֶן, נישט אַריינלאָזן קיינעם אין גן עֵדֶן. [אם כן] וואו קומט ער אַריינצולאָזן דעם נֶחֱשׁ?

^א בחזקוני (בראשית ב, טו): לְעִבְדָּהּ, להשקותה. וּלְשִׁמְרָהּ, שלא ירמסוה רגלי בהמה וחיה, שעדיין לא היו שם להט הרב והכרוכים וכו'.

^ב באבן עזרא (שם): וטעם לְעִבְדָּהּ, להשקות הגן, וּלְשִׁמְרָהּ, מכל החיות, שלא יכנסו שם ויטנפוהו. ויש אומרים כי כן פירושו, לעבוד מצותו. והמצוה לא תעבד.

וברד"ק (שם): והניחיהו בה שיעבדו האדמה היא כְּנֹכַח וּבְעֶדְדוֹ בִּירְקוֹת וּבְאֵילָנוֹת לִמְאֹכְלוֹ, וּלְשִׁמְרָהּ מַחֲיוֹת וּמַעֲוֹפּוֹת כִּפִּי כְחוֹ. ורבותינו ז"ל (ספרי, עקב שם) פירשו זה 'במשל', לְעִבְדָּהּ זה תלמוד, וּלְשִׁמְרָהּ אלו מצות.

^ג באדרת אליהו על התורה (בראשית ב, טו-טז): לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ. לְעִבְדָּהּ הוא עבודת האדמה וההשקאה, 'והשמירה', שלא יעלה בה פריץ חיות [והוא הנחש]. וכן חלקי המצות הם שנים, עשה ולא תעשה. עשה הם בגדר העבודה, ולא תעשה בגדר השמירה. ואדם הראשון ע"ה זכה להשקות את הגן, כמבואר בזוהר הקדוש עיין שם. ועוד שם (ג, א): וְיִשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹקִים מִגֵּן עֵדֶן. כי מראש הניחו בגן עֵדֶן לעבדה ולשמרה, ביאורו, 'לְעִבְדָּהּ' להשקות אותה, וְיִשְׁלַחְהוּ' שלא יעלה בתוכה פריץ חיות, כמבואר למעלה. ועתה לא שמר אותה עד שבא פריץ חיות, והוא הנחש, אֵל הַאֲשֵׁה, ולכן העביר אותו מאומותו וישלחוהו מִגֵּן עֵדֶן. ולא שיהא יושב בטל, כי אם לְעִבְדָּהּ הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם, לשרשו הראשון.

^ד לשון הזהר הק' (תרי רע): כְּגִוּוֹנָא דְאָדָם קְדָמָא, דְּאִיהוּ קָדָם לִיצִיבָה, יֵצִיר כִּפְּיו שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

ווען דער נחש קומט נישט אהין, האָט מען דאָך נישט מיט אים די טענות [של וויכוח], קומט מען דאָך נישט צו די אַלע צרות.

פס

אמנם נראה דגם בזה היה כוונתו לשם שמים, כי ידע שהנחש הוא מקור הטומאה וההכחה, ועל כן חשב שעל ידי שיכנס למקום קדוש כגן עדן, יחליש על ידי זה את כח טומאתו

נאָר וואָס'זשע דען, [פון דעם זעט מען] ווי ווייט גייט דער פּח [של חיוב ההתרחקות מן המסית].

צ

קען זיין, ווען דער מענטש איז באשאפן געוואָרן, איז די טבע, אַלץ איז דאָך דאָרט דאָ בחינות וואָס מ'ווערט פאַרנאָרט, [מיט] 'ידעות'¹⁰, [שע"ז יהא אדם] עָלוּל לַחטוֹא.

[ועל כן אף קודם חטא אדם הראשון, שעדיין לא היה ההתגשמות, מכל מקום גם מתחילה היה בחינות דקות כאלו שהיה אדם עלול לטעות בזה אפילו כשהיה כוונתו לשמים].

צא

קאָן זיין, אפשר טאָקע האָט ער גאָר גערעכנט [אז] פאַרקערט, - דער נחש, ער [אדם הראשון] האָט דאָך געזען [אז] דער נחש הקדמוני איז דאָך געווען פון די מקור הטומאָה, און והראיה ער איז געווען דער ערשטער מִסִּית אויף דער וועלט, - האָט אדם הראשון גערעכנט אַז פאַרקערט, אפשר אַז ער וועט אַריינקומען דאָרט אין גן עדן, אפשר וועט ער 'דאָך', וועט ער אים אַביסל מַחֲלִיש זיין דעם כַּח הטומאָה¹⁰.

¹⁰ כי אף בתחלת בריאתו שעדיין לא היה ענין היצר הרע של תאוות ומדות הבאים מצד גוף הגשמי, מכל מקום בענין 'הידעות' כבר נברא האדם באופן העלול לבא לידי טעות, וכבר נברא הנחש וכח היצר לפתותו, אלא שהיה צריך להיות כל זה בענינים גבוהים ורוחניים הרבה יותר מכהיום.

¹⁰ וז"ל רבינו ביום אחרון של פסח תשט"ז (נדפס בחידושי תורה, עמוד תלה-תלו): כתב הרמ"ע מפאנו בספר עשרה מאמרות (חקור דין ח"א, פ"ב) על מאמר הפסוק (משלי כט, יב) משל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים וכו', מפני שעל פי הרוב העם נמשך אחר דעת המלך, וכמו שהוא הממשלה כן נמשך העם אחריו, ועל כן משל מקשיב על דבר שקר [הרי הם] כל משרתיו רשעים, ואין הכוונה שנוטל לעצמו משרתים רשעים, רק אפילו אם נוטל לעצמו משרתים צדיקים, נעשין ממילא רשעים, כיון שהם תחת ממשלת רשע, כן מבואר בעשרה מאמרות. ומי לנו גדול מאדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה, והיה אור גדול ונורא, כדאיתא בגמרא (בבא בתרא נח.) וכו' שני עקביו דומים לגלגלי חמה וכו'. ואחר כל זה, כיון 'שדיבר' עם הנחש, בא על ידו מכשול לדורות. הרי שאפילו אור גדול מאד, כיון שהוא נכנס לדבר עם הנחש, לא ימלט שלא יבוא לידי מכשול, וכמו שפירש הגאון [מווילנא] שחטא אדם הראשון היה מה שהניח את הנחש ליכנס, שהעמידו את אדם הראשון להיות שומר לגן עד שלא יכנסו בו, ולא היה שומר טוב, על כן גירש אותו הקב"ה.

ולכאורה קשה למה באמת הניחו ליכנס, כיון שלזה העמידו אותו שם לשמור. אמנם בוודאי אדם הראשון כוונתו היה לשמים, שהנחש היה מקור הטומאה, וחשב שאם יכניס אותו לגן עדן למקום קדוש כזה, וגם שיהיה אצל אדם הראשון, בוודאי ימתיק אותו ויחזירנו למוטב. ואפשר שבאמת כן היה, דלא ימלט שלא המתיק אותו קצת, באשר שהיה במקום קדוש כזה, אלא שהקלקול היה יתר על התיקון, ועל ידי זה בא אדם הראשון לידי מכשול, ונתגרש אחר כך מגן עדן יחד עם הנחש. והכל על ידי שהתחיל לדבר עמו. [ע"כ מאחרון של פסח].

ועיין עוד בדברי רבינו בדרשה ביום שב"ק דברים תשי"ט בירושלים עיה"ק (נדפס בחידושי תורה ודרשות מא"י, עמוד קצ-קצו) [ובדברי יואל תניינא, דברים עמוד עח-עט] וז"ל: הנה חטא אדם הראשון היה על ידי פיתוי הנחש בגן עדן, ולכאורה קשה איך היה נמצא הנחש בגן עדן, בשלמא אדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה, ובפרט אדם הראשון קודם החטא שהיה במדרגות עליונות, [ניחא] שהיה בגן עדן, אבל הנחש ההוא נחש הקדמוני שהיה מקור הטומאה, איך הגיע להגן עדן. ובפירוש הגר"א איתא שאדם הראשון נתמנה לשמור על הגן עדן וכו', וזה היה עיקר החטא של אדם הראשון שהכניס את הנחש לגן עדן, וכיון שלא קיים שליחותו וכו' גרשהו משם.

ובזה מובן איך ניתן להנחש להכנס במקום הקודש בגן עדן, דכיון שצוה ד' לשמור על הגן עדן שלא להניח ליכנס למי שאינו ראוי, ממילא הנחש בגדל הבחינה שצוהו בידו הבחירה לקיים ציווי ה' או ח"ו

צב

אבל באמת לא היה לו אף "לדבר" עמו כלל, [וכל שכן שלא ליתן לו "ליכנס" למקום קדוש], ואז לא היה לא באים לידי הויכוח עמו ולא היה באים אדם וחיה לידי החטא

אָבער דער אַמֶּת האָט ער דאָך נײַטאַמאַל געדאַרפֿט צו 'רעדן' מיט אים.

ווען ער 'שמועסט נישט אפילו' מיט דעם נָחֵשׁ, - [ווען] ער האָט דאָך געפרעגט אַף פֿי אַמֶּר אַלְקִים לא תאָלְוּ (בראשית ג, א), - ווען ער לאָזט זיך נישט אַרײַן אין קײַן ויכוח, העט ער נישט גיווען געברענגט די ראיה פֿי יֵדֶע אַלְקִים וגו' (שם, ה).

צג

וגם בההסתה של הנחש, בודאי לא נתפתו רק על ידי בחינות גבוהות לשם שמם, שעל ידי זה פתה אותם הנחש ובאו לידי חטא

אין דעם ענין איז דאָך אויכעט הויכע פֿאַחִינּוּת, וואָס ער האָט אים געזאָגט (שם) וּנְפַקְחוּ עֵינֵיכֶם וְהִיִּיתֶם פֶּאֲלִקִּים, מ'וועט האָבן [מדריגות], מ'וועט זײַן דערהויבן אין דִּבְיָקוּת, דאָס נִפְשׁ וועט אים זײַן דערהויבן. ער האָט זיי דאָך אויך גאָר איינגערעדט לְשֵׁם שָׁמַיִם, אַז נישט העט ער נישט גיווען געזינדיגט, יִצִּיר כִּפּוּי שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

צד

ואיתא בשם האר"י הק' שמתחילה החמיואו בשונג, ורק עי"ז בא אח"כ לידי חטא במוד

און דער אר"י הקדוש זאגט¹⁰ דאָך גאָר אויכעט, אַז קודם איז עס געווען פֿשוּגָג, אַז נישט העט ער נישט גיווען געקאָנט צוקומען צו קײַן מִיָּד.

צה

אָבער על כל פנים ער האָט מיט דעם אים אויך איינגערעדט אַ בחינה פון לְשֵׁם שָׁמַיִם.

צו

אבל עיקר הטעות היה במה שהתחיל כלל לדבר עמו, כי עם "המסית" אמור לדבר כלל, וכמו שאמרו לא ישא ויתן עם המינים, וכן כתב הרמב"ם דאסור לספר עמהם

אָבער ווען ער לאָזט זיך נישט אַרײַן [צו רעדן מיט אים, לא היה בא לידי החטא].

[ווייל] מיט קײַן "מסית" טאָר מען נישט 'שמועסן'.

[וכמו שאמרו חכז"ל¹¹ לא ישא ויתן עם המינים.

[והכתוב אומר¹² וְאֵל תִּקְרַב וְאֵל פֶּתַח בֵּיתָהּ], הִרְחַק [מִעֲלִיָּה דִרְכָּךְ].

לעבור על צוויי, ולכן לא מנע ה' את הנחש מלהכנס בגן עדן, כדי שיהיה הדבר לגמרי בבחירתו של אדם הראשון להניחו להכנס או לא.

ולכאורה קשה דבאמת איך יתכן שאדם הראשון הניח להנחש להכנס לגן עדן נגד הציווי שנצטוו מפורש מפי ה' לשמור על הגן עדן. רק אפשר דכוונת אדם הראשון היתה לטוב, שחשב שאם יכניס את הנחש ההוא מקור הטומאה למקום הקודש לגן האלקים, ישפיע המקום הקודש על הנחש הטמא ויערה עליו קדושה, עד שיכניס אותו אל הקדושה. אבל באמת טעה בחשבונו, כאשר אנו רואים כבר, ולא רק שלא תיקן הוא את הנחש, אלא אדרבה הנחש הסיתו והדיחו לאדם הראשון, עד שנתגרשו שניהם ממקום הקודש.

¹⁰ הובא במדבר קדמות להחיד"א (א, ה): אדם הראשון בתחלה לא ידע שמה שנתנה לו אשתו היה מעץ הדעת, ואכל בשוגג, אלא שנכנס בו יצר הרע ואחר כך אכל במזיד. הרב מהר"ד ז"ל (רבי יוסף דוד משאלוניקי, בעל בתי אבות ולחם הפנים ושר"ת בית דוד) בספר צמח דוד משם רבינו האר"י זצ"ל, דף י"ד ע"ג.

¹¹ בגמרא עבודה זרה (כז:): לא ישא ויתן אדם עם המינים, ואין מתרפאין מהן אפילו לחיי שעה וכו', שאני מינות דמשכא, דאתי למימשך בהרייהו. - ובתוספות שם: לא ישא ויתן. פירוש, להאריך עמהם בדברים, פן ימשכוהו.

¹² במשלי (ה, ח): הרחק מִעֲלִיָּה דִרְכָּךְ, וְאֵל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָהּ. ובגמרא עבודה זרה (כז:): הרחק מִעֲלִיָּה דִרְכָּךְ.

וְאָסוּר לְסַפֵּר עִמָּם, וְזָאָגט דער רמב"ם.^ז

צז

דער אַמֶּת, ווען ער 'שמועסט נישט' מיט אים, קומט מען נישט צו די צרות.
און ווען ער 'לאַזט אים נישט אַרײַן'.
ער האָט דאָך נאָר דאָס אויך געמיינט ל'שם שְׁמַיִם.

צח

וועל כל פנים מענין חטא אדם הראשון יש לנו הוכחה עד כמה צריך להתרחק מן המסית, ושלא ליתן לו מקום ליכנס במקום קדוש, כי אז הוא משחית את הכל

אַבער האָב מיר געהאַט די איבערצייגונג פונעם נַחֲשׁ הַקֶּדְמוֹנִי, [אַז וויבאַלד] אַז מ'האַט אים 'אַרײַנגעלאָזט', אַז ער איז געקומען אין אַ מָקוֹם קְדוֹשָׁה, האָט ער מִסִּית וּמְדִיחַ געווען. דאָס איז געווען דער חֲטָא אָדָם הָרִאשׁוֹן.

צט

האָט מען געוויזן פאר דער וועלט, האָט מען געוויזן פאר דער וועלט אַז וויאָזוי ס'איז. אַ מִסִּית, אַז ער קומט אַרײַן אין אַ מָקוֹם קְדוֹשׁ, פאַרדאַרבעט ער אַלעס. [עד כדי כך] אַז 'ער' [אדם הראשון] האָט געמוזט אַוועק פון דאָרטן.

ק

על כל פנים האָט זיך דאָס אַרױסגעשטעלט נאָך פון תְּחִילַת אָן [בשעת הבריאה], פון תְּחִילַת אָן איז דאָס נאָך געווען.

קא

ואיתא בגמרא: אלמלי לא נתקלל נחש, כל אחד ואחד מישראל היו מזדמנין לו שני נחשים טובים, וְחָבַל עַל שְׁמֵשׁ גְדוֹל שאבד מן העולם

די גמרא זאָגט^א אַז די וועלט האָט געהאַט אַ גרויסע שאָדן, מיט דעם וואָס דער נחש איז פאַרשאַלטן.

זו מינות, וְאֵל תִּקְרָב אֶל פֶּתַח בֵּיתָה זו הַרְשׁוּת. ואיכא דאמרי הַרְחַק מִעֲלִיָּה דְרָכָךְ זו מינות והרשות, וְאֵל תִּקְרָב אֶל פֶּתַח בֵּיתָה זו זונה.

ובאבות דרבי נתן (ב, י): איזהו סִיג שעשו כתובים לדבריהם, הרי הוא אומר הַרְחַק מִעֲלִיָּה דְרָכָךְ וְאֵל תִּקְרָב אֶל פֶּתַח בֵּיתָה, הַרְחַק מִעֲלִיָּה דְרָכָךְ זו אפיקורסים, שאומרים לו לאדם אַל תֵּלֶךְ בֵּין הַאֲפִיקוֹרְסִים, וְאֵל תִּכְנַס לָשֵׁם, שְׁמָא תִּקְשָׁל בָּם. שְׁמָא תֵּאמַר בּוֹטַח אֲנִי בַעֲצָמַי שֶׁאֵף עַל פִּי שֶׁאֲנִי הוֹלֵךְ שֵׁם אֲיִנִּי נִכְשֵׁל בָּם, או שְׁמָא תֵּאמַר שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֶת דְּבָרֵיהֶם וְחוּזוֹר בִּי, תִּלְמּוּד לומר (משלי ב, יט) כָּל בְּאִיָּה לֹא יִשׁוּבוֹן וְלֹא יִשְׁיִגוּ אֲרָחוֹת חַיִּים. וְנֵאמַר (שם ט, ב) טְבַחְהָ טְבַחְהָ מִסְכָּה יִיָּהּ אֵף עֲרֻכָּה שְׁלַחְנָה, אֵלּוּ הַמִּינִים, שְׁבוּזֵן שֶׁאֲדָם נִכְנַס בֵּינֵיהֶם מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ וּמִשְׁקִין אוֹתוֹ וּמְלַבִּישִׁין אוֹתוֹ וּמַכְסִּין אוֹתוֹ וְנוֹתֵנִין לוֹ מִמּוֹן הָרֵבָה, כִּיּוֹן שֶׁהִיא כֹּאחֵד מֵהֶם כֹּל אֶחָד וְאֶחָד מִכִּיר אֶת שְׁלוֹ וְנוֹטְלוֹ, וְעֲלֵיהֶם נֵאמַר (שם ז, כג) עַד יִפְלַח חֵץ כְּבֹדוֹ כְּמֵהָ צִפּוֹר אֶל פֶּחַ וְלֹא יָדַע כִּי נִכְשָׁף הוּא. דְּבַר אַחֵר, הַרְחַק מִעֲלִיָּה דְרָכָךְ זו זונה, שאומרים לו לאדם אַל תֵּלֶךְ בְּשׁוֹךְ זֶה וְאֵל תִּכְנַס בְּמִבּוֹי זֶה שׁוֹזֶנָה יֵשׁ שֵׁם וְכו', וְהוּא אֹמֵר בּוֹטַח אֲנִי בַעֲצָמַי שֶׁאֵף עַל פִּי שֶׁאֲנִי הוֹלֵךְ לָשֵׁם אֲיִנִּי נִכְשֵׁל בָּהּ, אֲמַרוּ לוֹ אַע"פ שֶׁאֵתָּה בּוֹטַח בַּעֲצָמְךָ אֵל תֵּלֶךְ לָשֵׁם שְׁמָא תִּכְשָׁל בָּהּ, שְׁנֵאמַר (שם, כו) כִּי רַבִּים חָלָלִים הִפִּילָה וְעֲצָמִים כָּל הָרָגָהּ.

^ז ברמב"ם (עבודה זרה ב, ה): וכן האפיקורסים מישראל, אינן כישראל לדבר מן הדברים, ואין מקבלים אותם בתשובה לעולם, שְׁנֵאמַר (משלי ב, יט) כָּל בְּאִיָּה לֹא יִשׁוּבוֹן וְלֹא יִשְׁיִגוּ אֲרָחוֹת חַיִּים וְכו'. ואסור לְסַפֵּר עִמָּהּ וּלְהַשִּׁיב עֲלֵיהֶן תְּשׁוּבָה כָּלל, שְׁנֵאמַר וְאֵל תִּקְרָב אֶל פֶּתַח בֵּיתָה.

^א בגמרא סנהדרין (נט): דתניא רבי שמעון בן מנסיא אומר, חָבַל עַל שְׁמֵשׁ גְדוֹל שאבד מן העולם [פירש"י: חבל. הפסד. לשון אָהָה, כל חבל לשון צער וקבל הוא, כלומר הפסד בא לעולם ויש לקבול על שְׁמֵשׁ וכו'], שְׁאֲלַמְלִי לֹא נִתְקַלַּל נִחֲשׁ, כֹּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הָיוּ מְזַדְמְנִין לוֹ שְׁנֵי נִחֲשִׁים טוֹבִים, אֶחָד מִשְׁגֵּרוֹ לַצִּפּוֹן וְאֶחָד מִשְׁגֵּרוֹ לְדָרוֹם, לְהַבִּיא לוֹ סְנַלְבּוֹנִים טוֹבִים [שם אבן טוב], וְאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמִרְגְּלִיּוֹת, וְלֹא עוֹד אֵלָּא שֶׁמִּשְׁפִּילִין רְצוּעָה תַּחַת זָנְבוֹ וּמוֹצִיא בָּהּ עֶפֶר לִגְתּוֹ וּלְחֹרֶבְתּוֹ.

[ווייל] דער נחש איז דאך [געהאט] געגאנגען אזוי ווי א מענטש, און [ער האט געהאט] גרויס ערמומית, מ'העט גיווען געהאט גרויס נוצן פאר די וועלט, א גרויס תועלת האט די וועלט גיווען געקאנט האבן פון אים. ער איז געווען אזא באשעפעניש. נאר דורך דעם וואס ער האט געזינדיגט, האט מען אים קלענער געמאכט, און ער איז געווארן נידריגער פון אלעמען, הן אין דעת^כ, און הן אין [קומה, כדכתיב] על גחנה תלך [בראשית שם, יד].

קב

ולכאורה צריך ביאור למה הפסידו את כל העולם בשביל חטא הנחש, והלא היה יכול הקב"ה להעניש את הנחש עצמו באופנים אחרים, באופן שלא ימלו ממנו כח התועלת שהיה מועיל לכל העולם

לכאורה פארוואס האט מען די גאנצע וועלט געשטראפט מיט דעם, האט מען געליטן דעם שאדן.

אז דער בורא כל עולמים האט אים געוואלט מעניש זיין, האט ער אים געקאנט מעניש זיין - הרבה שלוחים למקום - אויף אנדערע אופנים, אנדערע צרות געקענט שיקן אויף אים. נישט [אז] מ'זאל אים צונעמען דעם כח, ער זאל נישט קאנען העלפן פאר די וועלט.

אז ער איז באשאפן געווארן פאר גרויס תועלת פאר די וועלט, וואס האט מען דאס צוגענומען?

קג

אבל ביאור הענין כי מן "המסית" אסור לקבל שום תועלת, ועל כן לאחר שראו שהנחש הוא "מסית ומדיח", ואם היה בא ממנו תועלת לעולם היה נצמח מזה צרות יגון ואנחה, על כן "למטות העולם" נמלו ממנו כח זה שלא יוכל עוד לעזור להעולם

נאר אבער זעט אויס אזוי:

אז מ'האט געזען אבער - אז וויבאלד ער האט אויסגעפירט [דעם חטא עץ הדעת] - ער איז געווען א "מסית". [וממילא] פון א "מסית" טאר מען נישט נהנה זיין!
[ואדרבה] וויבאלד די וועלט העט נאך גיווען געהאט פון אים עפעס תועלת, העט געווען 'צרות יגון ואנחה', העט מען זיך נישט גיווען געקאנט דערהאלטן ביי דער קדושה.

קד

אזוי ווי מ'זעט בעונינו הרבים די כוחות היצר היינט אין די לעצטע דורות, ווי דער בעל דבר פארפירט [מענטשן], אז מ'מיינט גאר אז פון מסיתים און מדיחים וואס

^כ דבתחילה כתיב (בראשית ג, א) וְהִנָּחֵשׁ הָיָה עָרוֹם מִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עִשָּׂה ה' אֱלֹקִים. ואחר החטא אינו כן. - ועיין ברש"י שם: עָרוֹם מִכָּל. לפי ערמתו וגדולתו היתה מפלתו, עָרוֹם מִכָּל, אָרוּר מִכָּל (שם, יד).
ועיין בלשון האבן עזרא שם: והישר בעיני שהם הדברים כמשמעם, והנחש היה מְדַבֵּר, והיה הולך 'בקומה זקופה', וְהָשָׁם 'דעת' באדם שם בו. והנה הפסוק העיד כי היה עָרוֹם מִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה, רק לא כאדם. ופירוש עָרוֹם, חכם, שיעשה דבר בערמה.

ובילקוט ראובני (בראשית, אות תנו): וְהִנָּחֵשׁ הָיָה עָרוֹם מִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וגו'. הנחש היה מדבר עם האשה בלשונה, וְנָטַל מִמֶּנָּה כח הלשון בקללה אָרוּר אֲתָה מִכָּל הַבְּהֵמָה, כי מעיקרא גָּמַל לָהּ הלשון כדי שיוכל לילך בשליחותו של אדם לקצה ארץ וים רחוקים ולהשיב שולחיו דבר, ועתה לכולם יש שיחה כגון צפצופי עופות וגעיעת שור וחמורים ודומיהם, ולנחש אין מזה כלום, שגם הוא היה מדבר עם חוה ע"י קריצה ורמזיה, וְנָטַל מִמֶּנָּה.

זענען מִסִּית וּמִדִּיחַ [אוועקצוגיין] פון תּוֹרָה און פון אידישקייט, וויל מען נעמען תּוֹעֵלֶת. מ'קלערט גאָר אַז 'די' העלפן.

אַז מ'קלערט נאָר [אַז] 'די' העלפן, לְמִרְאִית עֵין, [און] מ'נעמט פון זיי תּוֹעֵלֶת, גאָר צו די תּוֹרָה, צי דאָס איז צום חֲנוּךְ, צי צו וואָס, אַז מ'נעמט פון מִסִּיתים וּמִדִּיחִים, איז דאָס אַ גרויס ביטער אומגליק, [ווייל] פון דעם לאָזט זיך שלעכט אויס, [כי על ידי זה] ווערט מען נגָר אַבְתֵּרִייהוּ, [און] דאָס איז ביטער.

קה

איבערדעם, דער בורא כל עולמים האָט געזען אַז דער נחֶשׁ אַז ער איז געוואָרן אַ מִסִּית, האָט מען פון אים צוגענומען דעם כַּח, ער זאָל נישט קאָנען 'העלפן' די וועלט.

איבערדעם זאָגט דאָס די גמרא, מ'האָט צוגענומען אַ גרויסן כַּח פון תּוֹעֵלֶת הָעוֹלָם, [ווייל] דער בורא כל עולמים אַלְקִים חֲשָׁבָה לְטוֹבָה, ס'איז אַדאָי נאָר געווען לְטוֹבַת הָעוֹלָם.

קו

כי אז עדיין לא היה העולם משוקע בחמאים, ולכן לא הניחו מן השמים שיהיה להם נסיונות מרות כאלה, לקבל סיוע ותועלת מן המסית

די וועלט האָט נאָכנישט דעמאָלטס אַזויפיל געזינדיגט [אַז] מ'זאָל זיי לאָזן מיט 'אַזעלעכע' ביטערע נסיוֹנוֹת.

איבערדעם האָט מען פונעם נחֶשׁ צוגענומען דאָס תּוֹעֵלֶת.

קז

אבל בדורות האחרונים בעוה"ר מחמת עונות הדורות נתנו עלינו גם נסיונות כאלו, שיסברו בני הדור שיכולין לקבל תועלת וסיוע אף מן המסיתים ומדריחים

איבערדעם [אַבער] בעוֹנֵינוּ הרבים אין די לעצטע דורות, אין די לעצטע דורות פאָר בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ, פאָרן בִּירוֹר, [ווען] מ'איז אַזוי מְשׁוּקַע מיט אַזויפיל חֲטָאִים [פון] די אַלע יאָרן וואָס מ'איז מְשׁוּקַע אין די כּוֹחוֹת הַטּוֹמָאָה, האָט מען 'די נסיוֹנוֹת' אויך אַרויפגעוואָרפן, אַז ס'דאָכט זיך גאָר אַז מ'באַהעלפֿט זיך מיט מִסִּיתים וּמִדִּיחִים, און מ'ווערט נְמָשֶׁךְ [אחריהם על ידי זה].

מ'דאַרף האָבן אַ גרויסן כַּח אַז מ'זאָל זיך 'האַלטן', מ'זאָל אָמַת־דיג עומד בְּנִסְיוֹן זיין, מ'זאָל האָבן אַ כַּח, מ'זאָל האָבן אַ 'שְׁטאַנדהאַפֿט', מ'זאָל האָבן שְׁטאַנד אַז מ'זאָל חלילה נישט בְּטֵל בְּמִצִּיאוֹת ווערן דורך די שטאַרקע כּוֹחוֹת פון די וועלט, וואָס מ'האָט אַלעס אַריינגעגעבן פאָר די מִסִּיתים און די מִדִּיחִים.

און דער בורא כל עולמים זאָל העלפן מ'זאָל קאָנען עומד זיין די אַלע נסיוֹנוֹת.

קה

ישוב הקשיות בענין הפסוק ראובן בְּכָרִי אֶתָּה

איבערדעם קען זיין, וועל מיר צוריקקומען צו דעם, צו דער תּוֹכַחָה [שאמר יעקב לראובן].

לעולם איז דאָך אַ קשיא, [על מה שאמר] אין מוֹכִיחִין אֶלָּא סְמוּךְ לְמִיתָתוֹ, [דאף סמוך למיתתו לא היה לו להוכיחו]. (וכדיבואר להלן באות קי).

קט

הקדמה לשוב קושיא ה-ו

מה שהקשו המפרשים על מה שאמרו דאין מוכיחין את האדם שלא בסמוך למיתה, דאם כן במלה מצות הוכח תוכיח. על זה כבר תירצו דמצות הוכח תוכיח מיירי לאפרושי מאיסורא בשעת העבירה, אבל כאן מיירי כשבא להוכיח על עבירות ישנות שכבר עשה עשה תשובה עליהם

מילא דעס וואָס מ'פרעגט די קְשִׁיָא [על מה שאמרו דאין מוכיחין כל השנים הללו], אַמער, לפי זה קומט אויס [איז] בְּטֵלָה מְצוֹת הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ (קדושים יט, יז). נאָר דאָס איז נישט קיין קְשִׁיָא. [ונכמו שתירצו שם מפרשי רש"י^{טז}, ווייל מצות] הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ איז ווען מ'זעט [שרוצה לחטוא, או שחטא זה עתה], אַז מ'וויל פּוֹרֵשׁ זיין פּוֹן אַ חָטָא, אַז איינער זינדיגט, אַז [ס'איז] לְאַפְרוּשֵׁי מְאִיסוּרָא איז מען מחוייב [למחות בידו]. אַבער דעס איז דאָךְ נישט געווען לְאַפְרוּשֵׁי מְאִיסוּרָא, וואָרן די האָבן דאָךְ תְּשׁוּבָה געטון^{טז}. [ונכמו שאמרו]^{טז} רַאוּבֵן איז דאָךְ געווען עָסוּק בְּשָׂקוֹ וּבְתַעֲנִיתוֹ, ער האָט דאָךְ תְּשׁוּבָה געטון כָּל מַה דְּאָפְשֵׁר.

קי

אבל לפי זה יוקשה דאם כן מה לו להוכיח כלל אפילו סמוך למיתתו, והלא אסור לומר לבעל תשובה וְכוּר מַעֲשֶׂיךָ הָרָאוּנוּם [נאָר] לעולם איז גאָר אַ קשיא, פֶּאֶרְוּאָס ער האָט אים גאָר געזאָגט תּוֹכְחָה [אפילו סמוך למיתתו].

[והלא] מ'זאָגט דאָךְ גאָרנישט פֶּאָר אַ בַּעַל תְּשׁוּבָה זְכוּר מַעֲשֶׂיךָ הָרָאוּנוּם^{טז}.

קיא

וצריך לומר דהכוונה שבא להעלותו למדרגות גבוהות יותר במעלות התשובה, ועל זה אמרו רהזמן לזה הוא דייקא סמוך למיתתו, וכידוע דהצדיקים קודם פטירתן יש להם כח השפעה גדול לחלמדיהם

נאָר וואָס דען, זעט אויס ער האָט אים געוואָלט אַרױפּברענגען אויף אַ העכערע מַעֲלָה. אין כוחות התשובה איז דאָ גאָר העכערע בְּחִינּוֹת.

^{טז} תירצו זה כתב במשכיל לדוד על רש"י שם וז"ל: ודע שכל זה דגמרינן דאין להוכיח אלא סמוך למיתה, לא מיירי אלא במי שידענו דכבר עשה תשובה מחטאו, דומיא דישאל [בסוף המ' שנה במדבר], אז הוא דאין להוכיחו עוד מהנך טעמי עד יום המות. אבל למי שעודנו מחזיק בטומאתו, פשיטא דקרא כתיב הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אפילו כמה פעמים, עד שישוב, וליכא שום טענה ליפטר מן התוכחה.

וקרוב לזה כתב בגור אריה שם וז"ל: שלא יהיה מוכיחו וחוזר ומוכיח. ואם תאמר, וכי בשביל כך לא יוכיח אותו, והוא מצות עשה הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ. ויש לומר, דההיא כשרואה עבירה צוה להוכיח אותו, אבל עבירה שעבר לפני זמן הרבה, ומוכיח אותו שלא יבא עוד לידי עבירה, אין טוב שיוכיח וחוזר ומוכיח, שאז לא יקפיד בתוכחה [נהיינו דמתרץ גם כן דמיירי שלא בשעת עבירה, אלא לאחר זמן, אבל לא כתב דמיירי בשכבר עשה תשובה].

וכדבריו תירץ גם הטורי זהב בדברי דוד שם וז"ל: וחוזר ומוכיחו. אין להקשות ממה שדרשו (כבא מציעא לא) הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אַתְּ עֲמִיתְךָ אפילו מאה פעמים, דהתם מיירי לאפרושי מאיסורא, שרואה בחבירו שאינו פורש מהאיסור שהוכיחו עליו ועושהו פעם שנית, חייב להוכיחו שנית, משא"כ כאן דבשעת התוכחה לא עשו ישראל שום איסור, אלא משום זהירות שלא יחטאו לעתיד עשה כן, דבר זה יהיה סמוך למיתה.

ובשפתי חכמים שם: ואם תאמר והא כתיב הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אַתְּ עֲמִיתְךָ וכו' אפילו מאה פעמים. ויש לומר הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ מיירי בשעת מעשה, ושלא יחא מוכיחו וחוזר ומוכיחו פירוש שלא בשעת מעשה, רק כשעשה כבר המעשה. מצאתי.

^{טז} אותן שהוכיחם יעקב, ומשה, ושמואל, ודוד, כמובא בספרי וברש"י פרשת דברים.

^{טז} בבראשית רבה (פה, א) ובפסיקתא (פרשה כד) וילקוט שמעוני (רמז קמב), וברש"י (וישב לו, כט).

^{טז} כמבואר במשנה דבבא מציעא (נח, ג): כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים וכו', אם היה בעל תְּשׁוּבָה, לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים וכו'. - ובבבא מציעא שם: אם היה בן גרים, אל יאמר לו זכור מעשה אבותיך. אם היה גר ובא ללמוד תורה, אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמר מפי הגבורה. אם היו יסורין באין עליו, אם היו חֲלָאִים באין עליו, או שהיה מקָבֵר את בניו, אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב (איוב ד, ו-י) הֲלֹא יִרְאֶתְךָ כְּסָלְתְּךָ תִּקְוֶתְךָ וְתָם דְּרָכֶיךָ, זָכַר נָא מִי הוּא נָקִי אָבִד.

[אורן] "דעס" איז טאקע נאָר סמוך לְמִיתָתוֹ, ווען ער האָט דעם גרויסן פֿח הַשְּׁפָעָה געהאַט.

אזוי ווי ס'שטייט¹⁷ [אז] צדיקים, קודם פֿטיקן, האָבן זיי דעם גרויסן פֿח הַשְּׁפָעָה לְתַלְמִידֵיהֶם.

איבערדעם האָט ער אים דעמאלטס געוואָלט אַרױפֿברענגען העכערע¹⁸.

קיב

נאָר אָבער וואָס ער האָט געזאָגט שְׁלֵא תִדְבֵּק בְּעֶשֶׂו אָחִי, איז לכאורה א פֿלאַ

(כמבואר בקושיא ה-ו).

קיג

ישוב קושיא ה-ו

לפי האמור לעיל, נמצא דעיקר הוודיות צריך להיות על "ההתחלה", כי עונות הראשונים גורמים לשאר העונות והוודיות

נאָר וואָס דען, דאָס קען זיין דאָס ענין. וואָרן לעולם איז אזוי.

איך האָב דאָך שוין פריער געזאָגט [לפרש] וואָס מ'זאָגט אַל תִּזְכֹּר לָנוּ עֲוֹנוֹת אֲנֵינוּ, די ערשטע עֲוֹנוֹת, [ווייל] דער עיקר איז די ערשטע עֲוֹנוֹת, דער אָנהייב.

¹⁷ כמובא בייטב לב פרשת תולדות וז': והוא על פי מה שכתב בספר י"ב דרשות להר"ן דרוש ח', ובספר אפיקי יהודא דרוש מי חטאת (דרוש יג) בערבי נחל אות ד', על הפסוק (במלכים ב' ב, ט-י) [ויהי כעבדן ואלהיו אמר אל אלישע שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך, ויאמר אלישע] ויהי נא פי שנים ברוחך אלי, ויאמר [הקשית לשאול], אם תראה אתי לקח מאתך יהי לך [כן] וגו', עיין שם היטב בארוכה. - והמבואר משם, כי להשפיע ברכה לשלימות עולם הבא, יותר נכון להשפיע בשעת הסתלקות של הצדיק מעולם הזה לעולם העליון, כי אז הוא מתעלה יותר ויותר מאשר היה בעודנו חי מעוטף בלבוש החומרי, ובראייה בעלמא קונה הרוואה, ועל כן כתיב (תהלים מט, יא) כי יראה חֲקָמִים יָמֻתוּ, כי אז יושפע עליו שפע קודש יותר מאשר נשפע עליו בחיותו, וזה ברור למביני מדע.

ועיין במגיד מישרים (להבית יוסף, פרשת תצא): וְהִינֵנוּ רְזָא צְדִיקִים מוֹלִידִין בְּמִיתָהוֹן יוֹתֵר מִבְּחִיָּהוֹן, וְאָמַר לִיה אֱלִישֵׁעַ לְאֵלֵיהוּ וְיֵה נָא פִי שְׁנִים בְּרוּחְךָ אֵלַי, כְּלוּמַר כְּמָא דְזִכְיָנָא עַל יָדְךָ כִּד אֲתִית לְהָאֵי עֲלָמָא, הֲכִי אֲזִכָּה כִּד תִּסְתַּלֵּק מִעֲלָמָא לְסַלְקָא בְּדִרְגָּא עֲלָאָה. וְאָמַר לִיה הַקְשִׁית לְשָׂאוּל, דָּאָף עַל גַּב צְדִיקָא בִּין כִּד אֲתִי לְעֲלָמָא בִּין כִּד מִסְתַּלֵּק מִיָּדִי מִזִּי לְנִשְׁמָתִין, נִשְׁמָתִין דְּמוֹכִי הֵו כִּד מִסְתַּלֵּק לֹאוּ אִינוּן דְּזִכִּי לֵהוּ כִּד אֲתָא, וְאָתְ דְּזִכְיָנָא כִּד אֲתִינָא קִשָּׁה הוּא לְזִכָּאָה לָךְ נָמִי כִּד מִסְתַּלְקָנָא, אָבֵל מְכָל מְקוֹם אִם תִּרְאֵה אֲתִי לְקַח מֵאֲתָךְ, עַל יְדֵי הֵוָּא רָאִיָּה אֲזִכָּה לָךְ בְּאֵלֵי לֹא זִכְיָנָא לָךְ מַעֲיָרָא.

ועיין בדרשות חתם סופר (ח"ב, דף שעב): כשהספיד את רבו הגאון רבי נתן אדלער זלה"ה, התאונן עבור זה על שלא זכה להיות אצלו סמוך לפטירתו, וז"ל בתוה"ד: לא זכיתי לחזות פניו סמוך להסתלקותו, כי אֲזִי הִיָּה נֶאֱצַל מִרוּחוֹ עָלַי, כמאמר אליהו לֵאלישע אִם תִּרְאֵה אֲתִי לְקַח מֵאֲתָךְ יֵהִי לָךְ כֵּן. - [ועיין מה שביאר רבינו על פי זה בס"ג מִטוֹת מִסְעֵי תִשְׁכֵּב"ב (ובדברי יואל תניינא, מִטוֹת עֲמוּד ג)].

ו"ל האגרא דכלה (פרשת וילך): דהנה מדרגות משה היה מה שהוא באפשרית חק מין האנושי להשיג היה משיג, ולא קם כמורו, והנה ידוע דכל הצדיקים מעלתם היותר גדולה הוא בשעת פטירתם, ואם כן מדרגת משה גם כן באותו היום היה מדרגה היותר גדולה מכל ימי חייו, ומה שלא היה יכול להשיג כל ימי חייו השיג ביום ההוא, ונקרא ביום ההוא אִישׁ הָאֱלֹקִים (ברכה לג, א), וכל ימיו היה מצפה להשגה זו, והשיג'ה השיבו (תשא לג, כ) פִּי לֹא יִרְאֵהוּ הָאָדָם יוֹחִי, רק בשעת פטירתו. וכן מצינו (וזהר ח"ג רצא): לְבוֹצִינָא קְדִישָׁא [רבי שמעון בן יוחאי] דקאמר ביומא דהלולא דליה אִסְתַּדְנָא עָלֵי דְכָל יוֹמָא דְקָאִימָנָא תֵּאִיבָנָא לְמַחְמֵי יוֹמָא דָא, עיין שם באורך. וכן שמעתי ממגידא אמת שהרב הקדוש הבעל שם טוב זלה"ה אמר בשעת פטירתו כעת אני יודע למה נבראתי וכוננת בריאתי, והמשכילים יבינו.

¹⁸ ויחי רבינו בענין זה ביום ג' בהר תשי"ט: די מצות תוכחה וואָס שטייט אפילו מאה פעמים, דעס איז טייטש לאפרושי מאיסורא, אַז איינער זעט טון אַן עבירה ברויך מען זאָגן [אפילו מאה פעמים], און דאָ (אצל ראובן) איז דאָך 'דער פֿאַל' נישט געווען וכו', [ווייל] אויף די אַלע עבירות האָט שוין ראובן לאַנג תְּשׁוּבָה געטון בְּשָׁקוֹ וְתַעֲנִיתוֹ, ער האָט דאָס שוין לאַנג מתקן געווען, ואדרבא אסור לומר לבעל תְּשׁוּבָה זכור מעשיך הראשונים. [וועל כן] ביי 'דעם' איז דאָ דער שלא יאה חזר ומוכיח. נאָר וואָס דען האָט ער עס אים 'היצט' געזאָגט [אפילו סמוך למיתתו], ווייל יעקב אבינו האָט אים געוואָלט אַרױפֿברענגען אויף אַ העכערע תְּשׁוּבָה, דאָס איז 'מְדִרְגָּה זָכָן' געווען, נו און בְּכָפוֹן דָא האָט ער געזאָגט דאָרף מען שוין אכטונג געבן [מתי להוכיח], אַז ס'האָנדלט זיך נישט אין קיין לאפרושי מאיסורא און ס'איז נישט די מצות תוכחה, מוז איך שוין זען [ווען צו זאָגן].

דער פֿלל איז [ביי] אַלדינגס, אַזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט (באות נה-סא), דאָס ערשטע הייבט זיך אָן, [און] דערנאָכדעם איז מען שוין [מצד הטבע] אַ מוכרח.

קיד

ולכן אם 'מתחילין' לנשות קצת מדרך ישראל סבא, דרך כזה מוליך שוב עד דרכו של עשו, וכדמיון החבל שאם אוהזין בראש האחד מנענעין עד קצה השני

איבערדעם, אַז אַ איד, אַז מ'הייבט אָן [מיט] 'אַ קלייניגקייט' אַביסל נוטה צו זיין פון ישראל סבא, דאָס פירט שוין דעם דרך, ביז צו עשוין.
אַזוי ווי אַ חבל [אַ שטריק], ביי וועלעכן עק מ'כאַפט אָן, אַז מ'כאַפט אָן אין 'יענעם עק' רירט זיך [דער שטריק] ביז צו 'יענעם עק'.

קטו

וכעין שהסביר הורע קודש בענין יעקב "חבל" נחלתו, דבני ישראל מקושרין עם האבות הקדושים, כדמיון החבל שמניע ומעורר עד קצה העליון

אַזוי ווי דער זרע קודש איז מסביר^ט [בביאור הפסוק יעקב "חבל" נחלתו], אַז אידן זענען מקושר מיט די אבות הקדושים [כדוגמת החבל], אַ חבל אפילו ווי ווייט ער איז, אַז מ'רירט [עס] אָן רירט זיך עס [ביזן אנדערן עק].

קטז

ועל כן כל מה שמתקרבין אל הקדושה, מתרחקין בזה מן עשו. וכל מה שנוטין ומתרחקין קצת מן הקדושה, הולכין ומתקרבין בזה לדרך של עשו

איבערדעם, אַזוי ווי אַ איד וואָס דערנענטערט זיך צו די קדושה, דערווייטערט ער זיך פון עשוין, [כמו כן הוא בההיפוך].
און 'אַזוי ווי' מ'גיט זיך אַ ריר אַוועק פון ישראל סבא, דאָס קלענסטע זאך, דעם פירט שוין דעם דרך, ביז צו עשוין.

קיז

ואפילו אם עדיין אינו מרגיש כלום בזה, ואף אינו מאמין לעצמו שדבר כזה הוא דרך של עשו הרשע, אבל יבי הראות כבר רואין שהוא עומד בדרך של עשו

הגם מ'איז נאך ווייט, [און] מ'ווייסט נאך ניטאמאָל, מ'גלייבט זיך ניטאמאָל,

^ט בזרע קודש (ריש פרשת ויגש): הנה התורה הקדושה למדה אותנו דרך איך לבוא להתפלל לפניו ית"ש, לבל יפול לב האדם עליו ולומר איך אשא פני לעמוד להתפלל לפניו ית"ש ואני איני ראוי במעשי לזה, בפרט אם יזכור חטאיו שחטא לפניו ית"ש, נותנת כאן התורה עצה להאדם להשיב אל לבו וכו', אמת שמפאת עצמי ומעשי אני חבל וריק, אבל אבוא לפניו ית"ש בזכות אבותינו אברהם יצחק ויעקב, כיון שאני אחוז בקדושתם. כי יעקב חבל נחלתו (האזינו לב, ט), ומי שאוחז בחבל למטה מנענע החבל למעלה אף שהוא ארוך הרבה מאוד, וזה האוחז רחוק הרבה מראש החבל, עם כל זה על ידי אחיזתו מנענע למעלה. ולכן אף שאמת שאני בבחינה התחתונה מאוד, מכל מקום כיון שאני בכלל בני ישראל, יש לי כח לעורר על ידי תפילתי כל העולמות, ויעשה לי השי"ת בקשתי, ויקבל השי"ת נחת רוח מתפילתי.

ועיין עוד שם (ח"ב בדושים לפסח, ד"ה במדרש כחוט השני שפתוחין): כי יעקב חבל נחלתו, שאוהזים ישראל במקור נשמותיהם למעלה, שנשמותיהם חלק אלקי ממש, וכל אחד מ'משורש' אור נשמתו יורד אור מלמעלה אל נשמתו דרך צינור מיוחד שיש לו, וזה הצינור הוא כמו להבדיל בגשמיות חבל וחוט, ואם אוהזים בקצה חבל וחוט למטה ומנענע אותו למטה, מנענע כל החבל למעלה עד מקום קישורו, ולכן כל איש מ'משורש' יש כח זה בידו להמשיך שפע אור גדול מלמעלה, עד שמגיע לנשמתו דרך הצינורות, וכל העולמות מתחברין על ידי שפתותיו ודיבורו בתפילה ושירות ותשבחות אליו ית"ש.

^פ פירוש: ווי נאך.

מ'גלייבט זיך ניטאמאל אז 'דער דרך' פירט צו עשוין, [ווייל] דאס איז נאך בדיקות, ס'איז נאך בחבלי השוא, משכי העון "בחבלי" השוא, [ונקט לשון] "חבלי" השוא, אז מ'נעמט ניטאמאל אינאכט דעם "חבל".

אבער דער וואס האט די אפענע אויגן, דער זעט אז דאס פירט ביז צו עשוין, דער באטראכט שוין דאס על שם סופו, [אזוי ווי] די תורה הקדושה האט דאך אסאך זאכן אנגערופן על שם סופו.

קיח

איבערדעם איז רעכט, מיט דעם וואס מ'האב מיר פריער געזאגט.

דער אמת ... היינט אויך וואס מ'האט [די ירירות].

קיט

זהו שאמר יעקב שמא תלך ותדבק בעשו אחי, ראין הכוונה שילך בפועל לעשו, אלא שאם יהיה לו קצת תרעומות או ספק על דרך ישראל סבא, מפני התוכחה, או כבר הוא הולך ונרדק בדרכו של עשו הרשע. וכל זה באופן שראובן לא ירגיש כלל שהוא כן, דבאם היה מרגיש בזה היה מתרחק ובורח ממנה עד קצה האחרון

איבערדעם, דאס איז דער פשט.

איבערדעם, יעקב אבינו האט געזאגט אז טאמער אז ער וועט אים זאגן [אויף] א זאך וואס ער האט שוין תשובה געטון, [יש לחוש] טאמער וועט ער חלילה האבן 'עפעס תרעומת' [על דברי תוכחתו], און ס'וועט אים אריינפאלן 'עפעס א ספק' אין דרך ישראל סבא, דעם פירט שוין צו עשוין.

[און] ראובן וועט עס ניטאמאל וויסן. [שהרין] ווען ער זאל וויסן אז דאס פירט צו עשוין, וועט ער דערפון אנטלויפן! [ווייל] ער וויל דאס נישט, ער איז [דאך] געווען א צדיק אמת, א קדוש הקדושים געווען.

[אבער] מ'דארף זיין א גרויסער מבין אויף דעם.

איבערדעם האט יעקב אבינו געזאגט, אז כ'האב מורא טאמער 'דאס מינדעסטע' ער וועט זיך אוועק ריקן פון דרך ישראל סבא, דעם פירט שוין צו עשוין. אז נישט היינט, איז עס שפעטער מיט א צייט.

קכ

איבערדעם קאן זיין, ס'איז נישט [אז] ער האט מורא געהאט [אז] חלילה ער וועט גיין צו עשוין [בפועל], אלא שמא יזוז עצמו קצת מן דרך הקדושה של יעקב אבינו, דאז ממילא נמצא שהולך ומתקרב לדרך הרע של עשו].

קכא

ישוב קושיא ז

ולזה הקדים לו ההקדמה ראובן בני אני אומר לך, כי מיירי באופן שראובן מעצמו לא ידע מזה, ולזה אמר לו יעקב "אני אומר לך" שהוא כן, ותדע להזהר מזה

איבערדעם האט ער אים געזאגט די הקדמה, [ראובן בני] "אומר לך".

ווארן וויבאלד ער האט געוואוסט אז [ווען] ראובן וועט דאס אינאכט נעמען וועט ער [אליין] נישט גיין דעם דרך, נאר וואס דען, ער וועט דאך ניטאמאל אליין וויסן, [ווייל] דאס איז אזוי באהאלטן, בדיקה מן הדקות, און ס'וועט "אנהייבן" צו 'פארפירן' [פונעם ריכטיגן וועג].

איבערדעם האָט אים יעקב אבינו געזאָגט, אָבער "אומר לך", איך בין דיר מוֹדִיעַ אַז דו זאָלסט וויסן, זאָלסט וויסן אפילו דאָס קלענסטע אַז מ'רירט זיך אַוועק פון ישרָאֵל סָבָא, אפילו דו ווייסט נאָכנישט, זאָלסטו [מיר] גלייבן [אז] מ'זעט אַז דאָס פירט דערנאָך צו עֶשׂוֹן.

איבערדעם, דעס האָט 'ער' אים הערשט מוֹדִיעַ געווען, [דעם] שְׁלֹא תֵלֶךְ וּתְדַבֵּק, אַז ס'קאָן אַזוינס פאַרקומען, אַז דאָס מינדעסטע [אויב מ'האָט] אַ תַּרְעוּמָה [אויף יעקב] וועסטו גיין אין "דִּרְכֵי עֶשׂוֹן".

קכב

סיום ישוב קושיא ה-ז

אָבער נישט חלילה [שמא ילך בפועל] טאַקע [צו] "עֶשׂוֹן", דאָס האָט ער גאַרנישט געקלערט.

איבערדעם האָט ער אים דאָס געזאָגט, "אומר לך", איך בין דיר דאָס הערשט מוֹדִיעַ, [ווייל] אַליין וועסטו דאָס ניטאַמאַל וויסן, וועסט עס ניטאַמאַל שפּירן^א.

קכג

היוצא מזה לענינינו:

און אַזוי איז דער אַמֶת.

אַזוי איז דער אַמֶת, אַז מ'הייבט אָן עפעס נאָכצולאָזן. מ'הייבט אָן עפעס נאָכצולאָזן, און מ'נעמט זיך גאַרנישט אינאַכט, אַז צוביסעלעך, היום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך, [און] אויפאַמאַל נעמט מען זיך אינאַכט [ווי] מ'איז בַּתְּכֵלִית הַהִגְשָׁמָה, אַז מ'ווערט נַתְּשָׁם.

קכד

דער גאַנצער חטא הידוע איז דאָך אויך נאָר אַזוי, [וכמו שדרשו בפסוק] וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע [תצא כג, י], שלא יהרהר אדם ביום ולא יבא לידי טומאה בלילה^ב.

דער עוין ווערט נגמר הערשט חלילה טאַקע ביי דער נאַכט, [און] דעמאָלטס איז מען שוין אַן אָונס, מ'שלאָפט גאָר דעמאָלטס, [בבחינת] אַתָּה יֵשֶׁן וְהוּא עֹר לִךָ^ב.

וואָס דען איז געווען דער עוין, דער הָהוּר פון בייטאַג. [און] דער הָהוּר איז דאָך נאָר אַ קלייניגקייט, ס'לויפט דורך אַ מַחֲשָׁבָה, און מ'איז נישט געווען גענוג קיין גבוּר בְּרוּחוֹ [אז] מ'זאַל מוֹשֵׁל זיין אויף דער מַחֲשָׁבָה, און דעס פירט שוין דערנאָך ווייטער, דעס פירט דערנאָך ווייטער.

^א ועיין בחינה זו בביאור דברי רש"י פרשת דברים גם בס"ג אורא תשט"ו (לשון קדשו קונטרס קעט, אות עא-פא), ובבילי שב"ק דברים תשט"ו בירושלים עיה"ק (בקונטרס חידושי תורה ודרשות מא"י, עמוד קפה. ובדברי יואל טיינא, דברים עמוד ג). וכן חזר רבינו על זה בס"ג יתרו תשט"ז, ובמסיבה ג' בהר תשי"ט.

^ב בגמרא עבודה זרה (ז: א): תנו רבנן, וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע [פירש"י: וסמך ליה כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מִקֶּרֶב לְלִלָה, וקא מזהר ליה להשמר שלא יבא לידי כך], שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה.

^ג כמבואר בחובת הלבבות (יחוד המעשה, פ"ה): בן אדם! ראוי לך לדעת, כי השונא הגדול שיש לך בעולם, הוא יְצִרְךָ, הנמסך בכחות נפשך והמעורב במזג רוחך, והמשתתף עמך בהנהגת חושך הגופניים והרוחניים, המושל בסודות (נ"א: במדות) נפשך וצפון חוכך, בעל עצתך בכל תנועותיך הנראות והנסתרות שתהיינה ברצונך, האורב לפתות פסיעותיך, ואתה יֵשֶׁן לוֹ וְהוּא עֹר לָךְ, ואתה מתעלם ממנו והוא אינו מתעלם ממך, לבש לך בגדי הידידות ועדה עדי האהבה לך, ונכנס בכלל נאמניך ואנשי עצתך וסגולת אוהביך בְּדוּקוֹת מרמתו, רץ אל רצונך בנראה מרמיותיו וקריעותיו, והוא מורה אותך בחציו הממיתים, לשרשך מארץ חיים, כמו שאמר הכתוב במי שענינו כך (משלי כו, יח-ט) כְּמִתְלַהֵלֶה הִירָה זָקִים חַצִּים וּמָוֶת, כֵּן אִישׁ כְּמָה אֶת רַעְיוֹנוֹ וְאָמַר הֲלֹא מִשְׁחָק אֲנִי.

קבה

המשך סיום ישוב קושיא ה-1

איבערדעם האָט ער אים געזאָגט [יעקב לראובן], דאָס איז געווען דער חשש וואָס ער האָט מורא געהאַט שלא תדבק בעשו אחי.
נישט חלילה ער זאָל טאַקע פֿינדיקע גיין צו עשו'ן, דאָס איז גאָרנישט קיין הוה אמינא בעולם, ס'איז גאָרנישט געווען קיין הוה אמינא בעולם.

קבו

ישוב הקישיות בפסוק האָספו וְאָגִידָה לָכֶם

ישוב קושיא ג

ובזה יבואר גם כן מה שאמר יעקב לבניו שמא יש בככם פסול, דאין הכוונה על חשש עבודה זרה ממש, אלא על נטיה קלה ותרעומת קצת על דרך ישראל סבא, אשר זה יוכל להוליד לבסוף למחשבות של עבודה זרה וכפירה ח"ו.
דאָס קען זיין איז דער פֿשט דאָ אין פסוק [האָספו וְאָגִידָה לָכֶם].
דאָס קען זיין דער פֿשט וואָס ער האָט דאָ געזאָגט, וואָס דער מדרש זאָגט דאָ אָט, אַז ער האָט דאָ מורא געהאַט שמא יש פסול.
ער האָט נישט מורא געהאַט חלילה אַז זיי זענען עובדי עבודה זרה, ער האָט זיי געקענט [אז] זיי זענען געווען צדיקים גמורים.
נאָר ער האָט מורא געהאַט [אז אפשר האָבן זיי] 'עפעס אַביסל' זיך אַוועקגעריקט פון ישראָל סבא, און זיי זענען גאָרנישט קיין מְבִינִים [דערויף].

קכז

ישוב קושיא ד

והשבטים הבינו דאגתו ויראתו של יעקב, ולכן השיבו לו "כשם שאין בלבך אלא אחד" כך אין בלבינו אלא אחד, שאנו הולכים לגמרי על דרך של יעקב אבינו ישראל סבא, מבלי שום שינוי וזו כל שהוא. ולא כמו שיש שחושבין כהיום דאף אם נוטין קצת מדרך המקובל, גם זה עדיין הוא בגדר אמונה ועבודת ה', אבל לא כן הוא האמת, אלא צריך לזהר בכל ענין שלא לנטות כלום מדרך הישן והמקובל מישראל סבא.
האָבן זיי פֿאַרשטאַנען פון וואָס ער פֿאַרכט זיך.
איבערדעם האָבן זיי אים געענטפערט, נישט פשוט "אין בלבינו אַלָא אַחַד", נאָר "כשם שבלבך", מ'גיי מיר אויף 'דיין' דָרף.

קכח

ווייל ס'איז פֿאַרהאַנגן [אז] מ'רעדט זיך טאַקע איין [אז] מ'ווייסט אַז דאָס איז אויכעט אַמַת, ס'איז אויכעט אַמונָה, כאַטשיג איך גיב מיך אַביסל אַ ריק אַוועק, [אַבער] ס'איז שוין אַן אַנדער דור, אונז לעב מיר שוין אין אַן אַנדער דור ווי זיי האָבן געלעבט די פֿריערדיגע אַבות, [וחושבין לומר] "ס'איז פֿריער געווען אַן אַנדער דור", מ'רעדט זיך איין "היצט איז שוין אין אַנדער דור, היצט ברויך שוין אַנדערש זיין".

קכט

איבערדעם האָבן זיי אים געענטפערט ניין!
איבערדעם האָבן זיי אים דאָס געזאָגט, זיי האָבן דאָך געוואוסט [אז] נאָר פֿאַר אַזעלעכן האָט ער מורא, האָבן זיי אים געזאָגט אַז "כשם שאין בלבך אלא אחד", פונקט אַזוי [ווי ביי דיר], אַז מ'ריר מיר זיך נישט אַוועק פון ישראָל סבא. [ווייל] דאָס איז דער עיקר.

קל

דאָס איז דער עיקר [אויך] היינט אין דעם דור, ביי די אַלע נְסִיוֹנוֹת דאַרף מען צו וויסן מ'זאָל זיך נישט אַוועקריקן פון יִשְׂרָאֵל סְבָא.

קלא

הוצא מכל זה לענין מצב דורינו:

איבערדעם דאַרף מען צו וויסן היינט אין 'די' צייטן, אַז מ'איז אין די טעג. מ'קום מיר אין די ימי השוכבי"ם, מ'גיי מיר היצט אַריין אין דעם ערשטן טאָג פון די ימי השוכבי"ם גיי מיר היצט אַריין נאָך שַׁבָּת.

ברויך מען מתבונן אַל לְבוֹ זיין.

מ'האָב מיר די ביטערע גרויסע נְסִיוֹנוֹת, [נאָך] די גרויסע גְלוֹת/ער, גוֹלָה אַחר גוֹלָה, [וואָס] מ'איז פאַרטריבן געוואָרן, [און] דעם ביסל אידן זעמיר 'פאַרוואָרפן' געוואָרן אין אַרץ הַטְּמָאָה¹⁰.

מ'האָט פון אונז צוגענומען¹¹ כָּל חֲמֻדָּה¹², די אַלע דורות צדיקים [און] עובדי השם, די אַלע דורות, וויפיל תוֹרָה ס'איז געווען צווישן אידן, וויפיל עֲבוֹדָה, און וויפיל קְדוּשָׁה וְטִהָרָה, וויפיל מְדוּת טוֹבוֹת, האָט מען אַלעס צוגענומען.

[און] אונז זעמיר געבליבן עָרוֹם וְיָחָף, אין אַ דור שָׁפָל, מיט גרויסע ביטערע נְסִיוֹנוֹת, מ'זעמיר געבליבן, מ'זעמיר 'פאַרוואָרפן' געוואָרן [בארץ רחוקה, און] מ'מוז 'איבעראַל' פאַררעכטן, ווי מ'דאַרף צו פאַררעכטן.

מ'איז פאַרטריבן אין די אַרצוֹת הַטְּמָאוֹת, מ'איז אין די מְקוֹמוֹת הַטְּמָאָה. די מְקוֹמוֹת הַטְּמָאָה, ווי גרויס די סטרא אחרא איז, ס'איז שווער 'וואו' מ'קוקט זיך אום, 'וואו' מ'גייט זיך אַ ריר. ווי שווער און ביטער איז אַז מ'זאָל זיך קאָנען דערהאַלטן.

קלב

אזעלכע גרויסע נְסִיוֹנוֹת האָב מיר בְּאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ.

און [בפרט] אין די מְקוֹמוֹת הַקֹּדֶשׁ¹³, אוי ווי ביטער, אוי נאָ לָנוּ שָׁכָף עֲלֵתָהּ בְּיָמֵינוּ.

קלג

אַז מ'האָט אַריין געלאָזט אויף 'איין שעה'¹⁴ אַ נְחָשׁ אין גֵן עֵדֶן, האָט ער איבערגעקערט דאָס גאַנצע גֵן עֵדֶן.

¹⁰ במדינת אַמעריקע.

¹¹ וז"ל רבינו בדרשת הושענא רבה תשי"ד (לשון קדשו לו, אות פד): דער בורא כל עולמים האָט 'פאַרוואָרפן' אידן איבעראַל מיט די גרויסע נְסִיוֹנוֹת, דער בורא כל עולמים האָט אונז געשיקט אַהער אין אַרץ הַטְּמָאָה, מ'האָט אונז געשיקט [צו זיין] שְׁלֹחִים פון בורא כל עולמים, מ'זאָל מיר איינפלאַנצן די כוחות הקדושה - אויף דעם זעמיר געקומען - און די תורה הקדושה. ברויך מען האָבן סִייעֲתָא דְשִׁמְיָא אַז מ'זאָל חלילה נישט משיקע ווערן בְּטוֹמְאָת הָאָרֶץ, מ'ברויך מיר מְתַפָּלֵל זיין ביי יעדער געלעגנהייט אַז מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען [ווייטער] די שְׁלֵשֶׁת הַקְּדוּשָׁה.

¹² בשנות הזעם.

¹³ מסגנון והמשך לשון רבינו כאן, נראה דכוונתו ללשון רבינו גרשום בפיוט זכור ברית (לערב ראש השנה): גוֹלָה אַחר גוֹלָה. גְלוֹתָהּ יְהוּדָה כְּלָה וכו'. הַעִיר הַקֹּדֶשׁ וְהַמְּחֻזָּזוֹת. הֵיךְ לְחַרְפָּה וּלְכַזּוֹת. וְכָל מַחְמָדֶיהָ טְבוּעוֹת וְגִנְזוֹת.

¹⁴ בארץ ישראל.

¹⁵ הכוונה במדויק לשעה אחת. וכמבואר בפרקי דרבי אליעזר (פרק יא) דביום שנברא אדם הראשון, בשעה עשירית הכניסו לגן עדן ועבר על ציוויו, ובשעה אחד עשר נידון, ובשנים עשר נתגרש. - ועיין עוד בויקרא רבה (אמור כט, א): בשמיני הכניסו לגן, בתשיעי נצטוה, בעשירי עבר, באחד עשר נידון, בשנים עשר יצא בדימוס.

[און] בעונינו הרבים מ'האט אָנגעפילט [דעם] מָקום הַקּוֹדֶשׁ - מָקום הַקּוֹדֶשׁ!
[מָקום] שֶׁהִשְׁכִּינָה שָׁם שׁוּרָה! - [האָט מען] אָנגעפילט מיט נְחֻשִׁים וְעֶקְרָבִים, מְסִיתִים
וּמִדִּיחִים, נאָךְ שטאַרקערע מְסִיתִים ווי דער נְחֻשׁ הַקְדַּמוֹנִי^ט, [וואָס] מ'פאַרלייגט זיך
אויף דעם קומץ פון אידן מיט שווערע נְסִיוֹנוֹת, הן [אויף ד'] אידן וואָס זענען דאָרטן
[בארץ הקודש] און הן [אויף] די אידן וואָס זענען אויף די גאַנצע וועלט.

קלד

דער בורא כל עולמים זאל זיך מַרְחֵם זיין [אויף] דעם ביסל אידן וואָס זענען
בְּמָקוֹם הַקּוֹדֶשׁ, און [אויף] די ביסל אידן וואָס זענען 'דאָ'.
'איבערלאָ' האָבן זיך פאַרלייגט די כּוֹחוֹת הַטּוֹמָאָה [דורך] מְסִיתִים וּמִדִּיחִים.
בעונינו הרבים, די "מְסִיתִים וּמִדִּיחִים".

קלה

די הייליגע חֲכָמִים, די הייליגע חכמים זאָגן³ אַיִן טוֹעֲנִין לְמִסִּית. [שאין טוענין עבדוּר
שום טענת זכות שלא לחיבוֹר]. אַיִן טוֹעֲנִין לְמִסִּית! פאַרוואָס טאַר מען נישט טַעֲנָה'ן? ווייל
די טוֹעֲנִין נאָכ'ן מְסִית [והמחפין אותו], ווערן זיי נִמְשָׁךְ אַחֲרֵיהֶם, באַקומט מען [די
מסיתים] דעם גרויסן כַּח.

קלו

איבערדעם דאָרף מען האָבן גרויס רַחֲמֵי שָׁמַיִם.
הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יִרְחַם, אַז מ'זאל זיך קאַנען מַרְחֵק זיין מֵהֶם וּמִהַמּוֹנֶם. און די אַלע
מְסִיתִים וּמִדִּיחִים לא יָרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ^{3א}.
מ'זאל די זכיה האָבן מ'זאל זיך דערהאלטן.

דער בורא כל עולמים זאל עפענען אידישע הערצער, און אידישע אויגן, [זא]
מ'זאל זען דעם אָמֶת. מ'זאל זען דעם אָמֶת, מ'זאל וויסן וואו מ'האַלט.
מ'זאל די זכיה האָבן מ'זאל זיך קאַנען מַתְגַּבֵּר זיין אויף די אַלע שווערע ביטערע
נְסִיוֹנוֹת.

^ט וז"ל רבינו בהקדמת ויואל משה: ועכשיו בעקבא דמשיחא טרם הביורר האחרון, התגברה הסטרא אחרא
בכח המסיתים והמדיחים של אלה הדתיים הנגזרים אחר הציונים, יותר ממה שהתגברה בכל המסיתים
והמדיחים שבכל משך הדורות שהיו מיום שנברא העולם עד עתה, וכל חלקלקות לשונו של הנחש הקדמוני
שהיה אצל אדם הראשון, וכן כל חלקלקות לשונם של כל המסיתים ומדיחים שהיו בכל הדורות בלבושים
שונים, כולם לא הגיעו כלל לאותה המדה של חלקלקות לשונם של המסיתים והמדיחים שבזמנינו, באופנים
שונים ומשונים, לירד לחדרי בטנו של כל אחד ואחד מ'ישראל. כי כן הוא טרם ביטול הסטרא אחרא מ'ישראל,
כמו שהבאתי למעלה מהתוספות יום טוב (אבות ה, ה), וצריכים אנו לרחמים גדולים להנצל מהם ומהמונם. השם
יתברך ירחם עלינו ברחמי העצומים עד אין שיעור וערך, ובמהרה ישמחנו כימות עניתנו, ונזכה להתקרב אליו
יתברך שמו בקדושה ובטהרה ולראות במהרה בישועת כל ישראל ושמחתן במהרה בימינו אמן.

^א בגמרא סנהדרין (טז): ודבריו נפשות אף על גב דלא טען, טוענין לו נפירש": אם יש טענת זכות והוא אינו יודע
לטעון, טוענין לו, ואין טוענין למסית [המסית חבירו לעבורה כוכבים, אין טוענין אותו בית דין בשבילו טענת זכות, אלא
אם כן טוענה הוא]. מאי שנא מסית, אמר רבי חמא בר חנינא, מפיקיה דרבי חייא בר אבא שמיע לי שאני מסית
דרחמנא אמר לא תחמל ולא תפסה עליו. - אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן מניין שאין טוענין למסית,
מנחש הקדמוני, דאמר רבי שמלאי הרבה טענות היה לו לנחש לטעון ולא טען, ומפני מה לא טען לו הקב"ה,
לפי שלא טען הוא נלפי שלא טען הנחש, לא טען הקב"ה בשבילו. מאי הוה ליה למימר, דברי הרב ודברי תלמיד
דברי שומעין, דברי הרב שומעין.

והובא זה ברש"י בראשית (ג, יד) וז"ל: פי עשית זאת. מכאן שאין מהפכים בזכותו של מסית, שאילו שאלו
למה עשית זאת, היה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין.

^א מלשון הפסוק בישעי' (יא, ט): לא יָרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ כָּל הַר קָדְשִׁי נְגוּ.

קלז

המושך ישוב הקושיות בתחילת הפרשה

הקדמה לישוב קושיא ב

השכמים השיבו ליעקב שאינם נוטין ח"ו כלום מדרך ישראל סבא. אבל בתוך הכלל ישראל שכבר היו אז ששים רבוא, כבר היה כאלה שהתחילו ח"ו לנמות קצת מדרך הקדושה, ונמצא "שהתחלה" של צרת השעבוד כבר התחיל עוד בחיי יעקב דער אָמֶת, מ'הָאָב מיר פריער געשמועסט שוין, איך הָאָב שוין פריער געזאָגט אַז דאָס הייבט זיך אָן ביים "אָנהייב". קען מיט דעם זיין.

ער יעקב אבינו הָאָט מורא געהאָט פאַר 'זיינע קינדער' [שמא] אויב דאָס איז נישטאָ, הָאָבן 'זיי' אים ווידער באַראַגט כּשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד.

אָבער 'דאָס גאַנצע דור', וואָס ס'איז געווען ויפּרוּ ויָרְבוּ מָאָד (סוף ויגש), ס'איז געווען ששים רבוא אידן [עוד בחיי יעקב]²², קען זיין ס'הָאָט זיך שוין עפעס 'אָנגעהויבן', ס'הָאָט זיך שוין אָנגעהויבן די 'הִתְחַלָּה', ווי כ'הָאָב פריער געזאָגט [בענין] די עֲנוֹת "ראשונים", אַז דער עיקר איז די 'הִתְחַלָּה'.

קלח

ולענין מצב דורינו:

וכמו שראוין במצב דורינו, "דהתחלה" של הירידה במצב הדור כבר התחיל עוד בזמן שעדיין היו הצדיק אָמֶת בעולם, ומוזה נשתלשל הירידה יותר ויותר עד שהגיעו למצב שהגיעו

איבערדעם קאָן זיין טאַקע ביי אונז אַליין אויכעט [בענין מצב הדור בכליות].

דער אָמֶת [איז], היינט הָאָב מיר [שוין] שווערערע נְסִיוֹנוֹת, היינט איז מען מער מְשׁוּקַע [מבדורות שלפנינו].

נאָר דער אָמֶת, [אז] מ'הייבט זיך אָן צו באַרעכענען, ווען מ'הָאָב מיר נאָך געהאָט די גוטע צייטן, ס'איז געווען מער תּוֹרָה אויף דער וועלט, און צִדִּיקִים און קְדוּשִׁים, זעמיר דען דעמאָלטס יאָ גוט געווען ? !

ס'איז דעמאָלטס אויך נישט געווען אַזוי ווי ס'ברויך צו זיין, דעמאָלטס הָאָט מען דאָך אויך אַסאַך פּוּגם געווען, בעונינו הרבים.

און דאָס הָאָט געברענגט ווייטער און ווייטער.

קלט

עקסטערדעם טאַקע יעדערער פאַר זיך.

יעדערער פאַר זיך, מ'הָאָט דאָך נישט געהאָט דאָס שְׁלִימוֹת, דעם וואָס אַ איד ברויך צו האָבן, מ'זאָל זיך אָפּהיטן אייביג די מַחְשָׁבוֹת, מ'זאָל דינען דעם באַשעפּער בְּאֵמֶת.

קמ

[און] איבערהויפט די אַלע כּוֹחוֹת הַטּוֹמָאָה וואָס ס'הָאָט זיך היינט מִתְגַּבֵּר געווען [בכלליות הדור], אין דער כח פון דער אָמוּנָה, [וואָס] ס'הָאָט זיך היינט פאַרלייגט דער כּח פון מִינוֹת.

די אלע כוחות הטומאה, דאָס גייט שוין אָן, קאָן מען זאָגן, - טאַקע דאָס לעצטע דור וואָס די 'גרעסטע סטרא אחרא'²³ איז שולט, - דאָס גייט שוין אָן שוין באַלד הונדערט יאָר²⁴.

שוין באַלד הונדערט יאָר וואָס דאָס גייט שוין אָן, אין דעם מאָה האַרץ.
[אַבער] דאָס האָט זיך אָנגעהויבן "בְּחִבְלֵי הַשָּׁוֵא", אָנפאַנגס איז עס געווען אויפן 'קליינעם' אופן! [און שפּעטער] בעונינו הרבים גדלה והצליחה! ס'האָט 'אַפּגענומען' דעם כלל ישראל!

²³ ו"ל רבינו בהקדמת ויואל משה (ד"ה והנה הרבה יותר): כי אם נקח כל פירצות הדור והעבירות המרובות הנעשות בכל העולם, וישימו אותם בכף מאזנים אחת, ומדינה הציונית בכף מאזנים השניה, תכריע את הכל, שהוא השורש פורה ראש ולענה של אבי אבות הטומאה שכלל אבות הנוקין שכלל העולם כולו, והן המה המטמאים את כל העולם כולו.

²⁴ כי אף שעיקר פירסום והסתת הציונות בגלוי התחילה לערך בשנת תרנ"ו (שהוא רק ששים שנה עד שנת תשט"ז). אבל ההקדמות "וההתחלות" הגורמים לזה כבר התחילו בעשרות שנים לפני זה, ובעיקר בתקופת החבורות שנקראו "חובבי ציון" והקאָלאָניסטן, דאָף שהיו בהם גם גדולים שהיה כוונתם לטובה, אבל רוב גדולי ישראל התנגדו גם לזה, ובתוך החבורות כאלו שָׁנְתָהוּ אז לרוב היו הרבה כאלו שלא היו כוונתם לטובה כלל אלא להיפוך, וכמו שנתגלה אחר כך למפרע כי מזה נגרם כמה תקלות גדולות, עד שמוזה גדלה וצמחה תנועת הציונות לצאת לפועל המעשה, אשר לתנועת הציונות לא הסכימו לזה שום אחד מגדולי ישראל, ואף אותן שהסכימו מתחילה לענין החובבי ציון. ונזכר כל זה בלשון רבינו בס"ג משפטים תשי"ג המובא להלן, דמתחילה היה כעין עבודה זרה "בשיתוף" גם לשם שמים, ואח"כ נעשה מזה עבודה זרה וכפירה בלבד).

ועיין בענין זה בדברי רבינו ביואל משה (ב, קח) וז"ל: והנה עוד טרם שהתחיל הציונות, היה התעוררות להרבות בעובדי אדמה בארץ ישראל, והיה קצת גדולים שהלכו ברעיון הזה והיה כוונתם לשם שמים, אבל רוב גדולים וקדושים צווחו ככרוכיא נגד הרעיון הזה, והשתדלו רק לשמור מצות מחוץ לארץ שיעסקו שמה בארץ ישראל בתורה בטהרה [נאכל לא עבדו החקלאים והמרבצים בעבודת האדמה]. וזה כבר הרפסו המשתדלים להחזיק רעיון 'הקאָלאָניסטן' ספר חבת הארץ והאריכו בטענות להחזקת הרעיון הזה, וכתבו בעצמם שגדולי ישראל מתנגדים לזה, אלא שהתווכחו עמם בדברים שאין בהם ממש.

ובשו"ת נפש חיה נדפס מכתבו של הר"א מגריידיץ, וכתב הטעם שצריכין להיות שָׁמָּה עובדי אדמה, כדי לקיים מצות השמיטה ושאר מצות התלויות בארץ וכו'. והעיד הנסיון כי נהפוך הוא, שבעו"ר על ידי שנתרבו שמה העובדי אדמה, נתרבו לעובדות רח"ל לארץ, בחללם את השמיטות ובעברם על שאר מצות התלויות בארץ וכו'. ואילו חסדו מה שנעשה עכשיו מפעולות עובדי האדמה, אין ספק שהיה צועק ככרוכיא נגד הרעיון הזה וכו'. ובמכתבו הנדפס בספר נפש חיה כתב בעצמו שנתבטל הרעיון הזה על ידי הצדיקים היותר גדולים, אלא שחלק עליהם, אבל כיון שבעצמו העיד שהמבטלים הרעיון הזה המה הצדיקים היותר גדולים, בוודאי רוח ה' דָּבַר בם לכיון האמת.

והגה"צ ר' עקיבא יוסף ביהמ"ח ספר לב העברי ז"ל כתב בפתיחת ספרו שמרו משפט וז"ל, ויהי בשנת תר"ל וכו' לקחתי את דרכי לארץ ישראל וכו', עד אשר באתי לסיגעט אל הגאון הצדיק וכו' בעל ייטב לב זצ"ל, והוא הרעיש עולם כנגדי, וְדָבַר אֵלַי גַּם בְּעוֹנֵה יִתְרָה כֵּאלִילֵהוּ אֲנִי הֵייתִי רַב וְהוּא הַתְּלִמִּיד, ואמר לי וכו' מה עושה לנו, מה חסר לו, אם רוצה רבנות אני אתן לו כרצונו וכו', והתחלתי לומר תירוצים וכו' אך לא יכולתי להוציא כל לבי, ואולי כעין דברי רז"ל (שמות רבה ג, ב) 'אָהָה רָאִיתִי' (שמות ג, ז), אני ראיתי ראייה אחת והוא ראה שתי ראיות וצפה למרחוק זצ"ל, כלל גדול, כאשר שמע כי לא אשמע לקולו נתן פקידה במקומו ובכל גבולו מי אשר מחזיק אותו ליסע לארץ ישראל כאלו מחזיק לעבודת אליילים, ועד הייתי מוכרח לברוח מן כל הגבול ולרכוב בהרים על סוסים ולברוח בגבול זיבענבערגען, עכ"ל. - הנה הרפס בעצמו מה שאירע לו אצל ק"ז הייטב לב זלה"ה, ונודע אשר ק"ז זלה"ה היה מחבב הארץ מאוד, וכ"כ חמיו הגה"ק האבדק"ק טאָלשטוואר זצ"ל שהיה אח"כ אב"ד דק"צ צפת נסע לארץ ישראל בעצתו, גם הוא ז"ל היה בדעתו ליסע אלא שאמר אח"כ שרואה שצריכים לו במדינתו ואי אפשר לו לנסוע. ונראה מה שהתאמץ כל כך בעובי הקורה אצל הגה"צ הנ"ל שלא יסע לארץ ישראל, בשביל שהלך באותו הרעיון לעשות קאָלאָניעס, אף שהיתה כוונתו לשם שמים אבל היה טעות גדול ונורא וכו'.

ובאחד מן המכתבים שבספר חובת הארץ הנדפס לחזק רעיון הקאָלאָניסטן והיה זה עוד קודם שנולד רעיון הציוני, ושם כתוב לאמר שאחד מן הטעמים שמתנגדים לזה גדולי ישראל הוא בשביל שמפחדים שלא יצמח מזה שירצו לעשות מדינה ומלוכה לעצמם קודם הזמן, ואז הכחישו זה לגמרי, וכתוב שמה כי בעלילות שוא חושדים אותם, כי גם המה יודעים שזה מחמת השבועה לַדְּחֹק את הקץ. ושוב אחר כך כאשר נולד

קמא

אוי נאָ לָנוּ כִּי חָטְאָנוּ ! אַז מ'זעמיר צו דעם צוגעקומען !

אוי ! ווען די 'פריערדיגע צדיקים' זענען דאָס, העטן זיי עס נישט 'אויסגעהאלטן' !
אוי וויי ! זיי העטן נישט געקאָנט איבערלעבן איין טאָג ! אַזוינס 'ציצוקוקן' בעונינו
הרבים !

קמב

על כל פנים ס'האָט זיך נאָך 'אַנגעהויבן' פון דעמאָלטס אָן.

און ווייטער אַזוי גייט עס כסדר [אַלץ ערגער בעוה"ר]¹².

קמג

ישוב קושיא ב

ולכן העמיד התורה "הסתקמה" אצל "ויחי יעקב", לרמוז כי אף שסתומת עיניהם ולבם של ישראל 'ניכר' ונרגש רק לאחר שמת יעקב, אבל 'ההתחלה' לזה כבר היה עוד בימי יעקב, אלא שעדיין לא היה 'ניכר' עד שמת יעקב

איבערדעם קאָן זיין, די סְתִימָה וואָס ס'איז נסְתָמוּ עֵינֵיהֶם וְלִבָּם, ס'האָט זיך
אַנגעהויבן נאָך ווילאַנג ס'איז געווען וִיחִי יַעֲקֹב, נאָך ביי וִיחִי יַעֲקֹב, ווען ס'איז נאָך

בפרהסיא הרעיון לעשות המדינה על ידי הטמא הידוע בשנת תרנ"ו, איגלאי מילתא למפרע כי ירדו הצדיקים לסוף דעתם שירצו לעשות מדינה, והיה כל זה מעשה שטן, שהיה להם חיווק רב להענין במה שנתרבו עובדי אדמה, גם נתרבו על ידי זה קלי הדעת ורשעים גמורים בארץ ישראל, והרבה יש לדבר בזה אלא שאין נפקא מינה להאריך פה בענין זה. [עכ"ל רבינו ביואל משה].

¹² וז"ל רבינו בס"ג משפטים שקלים תשי"ג (לשון קדשו קונטרס קלח, אות נה-סו) : ווילאַנג אידן האָבן געהאַפּט 'נאָר' צום בורא כל עולמים, אַז מ'האָט געוואוסט די גאולה איז ביי קיינעם נישט אין די הענט, אַ איד קאָן נאָר טון מַצּוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, ביי די גאולה אַ פּעולָה טאָר מען נישט טון, מ'האָט דאָך גאָר באַשוואוירן [נגד זה]. נישטאַמאַל, אפילו די 'תפילות' זענען באַגרעניצט [שלא ירבו בתחנונים יותר מדאין]. מ'טאָר נישט טון בידים [שום השתדלות ופעולות להגאולה] וכו'. ווילאַנג מ'האָט געוואוסט נאָר צו האָפּן צום בורא כל עולמים, האָט אַ איד געוואוסט אַז מ'ברויך אַ ישועה אַז מ'ברויך אַ גאולה ברויך מען זיך צוברעכן דאָס האַרץ, מ'ברויך בעטן דעם באַשעפּער, מ'ברויך טון מַצּוֹת און מַעֲשִׂים טוֹבִים. דאָרף מען דאָך נישט זאָגן [אַז] ווען מ'גייט דעם וועג העט מען שוין לאַנג גיווען געהאַפּלן געוואָרן ! לאַנג העט מען שוין גיווען געהאַט די ישועה !
וואָס זאָל מען טון ! בענותנינו הרבים האָט דער שָׁטֵן זיך אויף דעם פאַרלייגט, מ'האָט אַנגעהויבן אַריינצופירן פּעולות ביי אדם. אין 'אַנפאַנג' האָט נאָך דאָס אויסגעזען ווי אַ שטיקל 'שיתוף', אַז טאָקע מ'וואָרט די ישועה, נאָר מיט אַ ממוצֵע, אַז מ'דאָרף עפּעס 'טון דערצו' פּעולות גְּשָׁמִיּוֹת וכו', אָבער אַלעס [הלבישו] מיטן 'דרך התורה'.

אָבער די צדיקים אַמתיים האָבן געזען וואָס פון דעם וועט אַרויסקומען ! און מ'האָט געשריגן געוואָלד ! ווען מ'העט גיווען געפאַלגט 'דעמאָלטס', העט מען נישט גיווען געקומען צו די 'אַלע צרות' ! בלי שום ספק ! די 'גאולה' העט גיווען געווען נאָך פּרער, איידער מ'האָט מיטגעמאַכט די 'אַלע צרות'.

אוי ! אָבער בענותנינו הרבים מ'האָט זיך אַריינגעלאָזט אין אַ 'ממוצע', אין אַ 'שיתוף'. דערנאָך האָט זיך אויסגעלאָזט [מיט בלוז] "מינות און כפירה", בַּעֲנוֹתֵינוּ הַרְבִּים, אַז מ'איז געקומען 'בִּיז אַהִין'.

ווייל אפילו [אויב] 'אַנפאַנגס' האָט מען נאָך אינזיך ביידע אינאיינעם, האָט מען נאָך אינזיך דעם באַשעפּער און דאָס אויך, אָבער דער 'סוף' איז, אין האַרצן פאַרגעסט מען גאָר די אמונה פון הקדוש ברוך הוא.

אוי נאָ לָנוּ ! מ'האָב מיר זיך דערלעבט אַזא ביטערן זמן ! אוי וויי ! אין חוץ וְאִין מִתְּחִיל ! די צדיקים אַמתיים הָמָּה הִלְכוּ לְמִנְחֹת [וְאוֹתָנוּ עָזְבוּ לְחַחֹת] !

איך געדענק נאָך די דיבורים ! ווען דער טאטע זכורנו לברכה האָט נאָר געהערט פון דעם 'אַפּס קָצֵהוּ', איז עס אים געגאַנגען 'עַד דְּכְדוּכָהּ שֶׁל נַפְשִׁי' ! ס'איז נאָך דאָ ברויזן דערפון.

אפילו דעמאָלטס איז עס נאָכנישט געווען [באופן גרוע כהיום], מ'האָט זיך נישט גירעכט אויף 'אַזוי ווייט'. אָבער בענותנינו הרבים ווער האָט זיך גירעכט אַז מ'זאָל 'אַזוי ווייט' אויסקומען צו דעם [עד להשתתף גם עם סכנות המינים והכופרים לגמרי]. און דעם האָט גורם געוועזן די 'אַלע צרות' [שכשנות הדעים].

אוי ! ס'העט שוין פֿראַי געווען מ'זאָל זיך באַרעכענען ! בענותנינו הרבים מ'זעט דאָך שוין [וואָס זיי זענען, והצרות שנגרמו על ידם] ! ס'זאָל נאָר חלילה נישט ווייטער גיין ! השם יתברך יְסִיר לָב הָאֵקָן מִלְּבוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אַז מ'זאָל די צדיקה האָבן מ'זאָל נְתַקְרֵב ווערן לַעֲבֹדָתוֹ, צו דער קדוּשָׁה.

געווען בעולם] יעקב אבינו, אַזאַ גרויסע השפּעָה, און ס'איז 'דאָך' געווען אין דור צווישן די ששים רבוא אידן¹² [אזעלכע] וואָס זיי האָבן שוין אָנגעהויבן אַביסל אויף זיי - די כוחות הטומאָה פון מצרים - שולט צו זיין.
נאָר מ'האַט עס נאָכנישט 'אָנגעזען'.

און נאָך יעקב אבינו'ס הסתלקות האָט מען שוין 'אָנגעזען'. [ולכן] איז געווען נסתמו עיניהם ולבם.

קמך

- [וכמו כן לענין מצב דורינו]:

דער אָמַת, ס'איז געווען 'פריער' גרויסע צדיקים, האָט מען נישט 'אָנגעזען' די גרויסע טומאָה, ס'האַט נאָכנישט אַזאַ כח געהאַט [לחזור בתוך לבות ישראל].
אַבער "אָנגעהויבן" האָט זיך עס 'נאָך דעמאָלטס'.

קמה

איבערדעם איז רעכט וואָס דער פסוק האָט נישט געשטעלט די סתִימָה ביים הסתלקות פון יעקב אבינו.

מ'האַט אונז מוֹדִיע געווען, כאָטשיג מ'האַט עס הערשט דעמאָלטס 'געזען', נאָכ'ן הסתלקות, [אַבער] 'אָנגעהויבן' האָט זיך עס נאָך ווען ס'איז געווען "ויחי יעקב", נאָך ביים ויחי יעקב, [ולכן] האָט מען דאָרט געשטעלט די סתִימָה, [ווייל] ס'האַט זיך נאָך דעמאָלטס 'אָנגעהויבן', [נאָך] מ'האַט עס נישט אַזוי 'אָנגעזען', מ'האַט זיך נישט געגלייבט אַז ס'וועט אַזוי 'שטאַרק' זיין.

[און] בעונינו הרבים איז געבליבן [שפעטער] די 'שטאַרקייט' [של הירידה, עד שהגענו למצב אשר] אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים.

קמו

סיום התורה - וברכת הקודש

נאָר מ'זעמיר [זיך] 'דאָך' נישט מ'אַש!
מ'טאָר זיך נישט חלילה מ'אַש זיין!
דער בורא כל עולמים וועט העלפן אידן!
אוי וויי!
מ'וועט נאָך, מ'וועט נאָך געהאָלפן ווערן!

דער בורא כל עולמים וועט אונז נאָך העלפן!
מ'וועל מיר נאָך זוכה זיין מ'זאָל מיר נאָך תשובָה טון!
און געהאָלפן ווערן מיט פֿל מיני ישועות.

השם יתברך וועט נאָך דערפרייען אידישע הערצער!
מ'וועט נאָך, מ'וועל מיר נאָך געהאָלפן ווערן!

¹² וכמו שסיים כאן בפסוק הקודם שבסוף פרשת ויגש, ויָקָרוּ וַיִּבְּרוּ מֵאֵד. (וכדלעיל באות קלז).

מ'וועל מיר נאך זוכה זיין צו זען ישועת ישראל !
מ'וועל מיר נאך דערלעבן די ישועה !
ונאמר הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו !^{צח}
השם יתברך וועט אונז נאך העלפן !

און ביז דערווייל, זאל מיר טאקע עומד בנסיון זיין !
מ'זאל מיר דבוק זיין אין די תורה הקדושה, און דרך האמת.
מ'זאל מיר זיך נישט אפרייסן פון די אמת'דיגע אמונה אין השם יתברך, על דרך
'ישׂראל סבא'.
ס'זאל זיין "כשם שאין בלבך אלא אחד", זאל זיין "כך אין בלבנו אלא אחד".

מ'זאל מיר במהרה געהאלפן ווערן.
מ'זאל מיר זוכה זיין מ'זאל טאקע מתקן זיין אין די טעג.
מ'זאל זוכה זיין צו זען ישועת ישראל, התרוממות קרן התורה וישׂראל, און
התגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

^{צח} מלשון הפסוק (ישעי' כה, ט): וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה קוֹיֵנו לֹא יוֹשִׁיעֵנו וְגו'.
ומה שהתחיל רבינו בתיבת "ונאמר", הוא מלשון הפייטן ביוצרות ליום ב' דשבועות: כַּאֲשֶׁר נִגְלִיתָ
לְאַבְרָהָם בַּיּוֹם הַזֶּה, כֵּן נִזְכָּה שְׂכִינְתְּךָ לַחֲזָה, 'ונאמר' הנה אלקינו זה קוינו. ברוך.

